

**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НАДТОКА ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

796.011.3–053.6:796.071.4.001(043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДО ВИХОВНОЇ
РОБОТИ У ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ
СПОРТИВНИХ ШКОЛАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О. О. Надтока

Науковий керівник – **Свасьєв Андрій Вячеславович**,
доктор педагогічних наук, професор

Запоріжжя – 2018

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ДЮСШ	26
1.1. Сутність готовності майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи	26
1.2. Ознаки та результативні параметри готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ.....	51
1.3. Стан проблеми підготовки тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи у сучасній педагогічній науці	64
Висновки до першого розділу.....	88
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ДЮСШ.....	91
2.1. Педагогічні умови підготовки тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ.....	91
2.2. Модель і навчально-методичне забезпечення підготовки тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ.....	110
Висновки до другого розділу.....	125
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ДЮСШ.....	128

3.1. Система оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.....	128
3.2. Організація, хід та результати педагогічного експерименту з підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ.....	144
3.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту.....	165
Висновки до третього розділу.....	176
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183
ДОДАТКИ	211

АНОТАЦІЯ

Надтока О. О. Підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Запорізький національний університет, Спеціалізована вчена рада Д 17.127.04, Запоріжжя, 2018.

У дисертації викладено нове вирішення проблеми підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах.

Актуальність теми підтверджується наявністю низки суперечностей, що заважають підготовці майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи. Зокрема, це – суперечності між: суспільним очікуванням від майбутнього тренера-викладача здатності до трансляції норм соціальної дії і взаємодії вихованцям та домінуванням у навчанні вузькоспеціалізованої спортивно-методичної, технічної й фізичної підготовки студентів відповідної спеціальності; декларуванням важливості набуття у процесі фахової підготовки майбутніми тренерами-викладачами досвіду ефективної поведінки в конкретних педагогічних ситуаціях та дефіцитом ефективних методів формування готовності до виховної роботи, адаптованих до специфіки конкретних видів спорту; необхідністю комплексного оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ як необхідної складової професійної кваліфікації та браком надійного, об'єктивного, адекватного умовам професійної освіти діагностичного інструментарію.

Показано, що реалізація виховного потенціалу спортивної діяльності в ДЮСШ безпосередньо залежить від професіоналізму спортивних педагогів, діяльність яких має бути спрямована на максимальний розвиток особистості дитини, входження її в контекст сучасної культури, становлення її як суб'єкта свого життя, формування мотивів і цінностей. Установлено, що найбільш адекватним

компонентом професіоналізму, що гарантує успішність виконання останнього завдання, є готовність тренерів-викладачів ДЮСШ до виховної роботи.

Констатовано, що підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ має низку теоретичних та практичних недоліків, зокрема: відсутність відповідних операціоналізованих формальних характеристик фахівця серед професійних компетентностей; збіднений характер квазіпрофесійних засобів підготовки до виховної роботи; відсутність валідних і зручних інструментів встановлення рівня цієї готовності та системи моніторингу її розвитку.

Готовність майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи схарактеризовано як орієнтир базової професійної освіти. Означена готовність розглядається у роботі як зумовлений фаховою підготовкою стан розвитку когнітивної, ціннісної та діяльнісної сфер особистості студента, що надає змогу цілеспрямовано формувати особистість юного спортсмена в навчально-тренувальному процесі.

Встановлено перелік характеристик майбутнього тренера-викладача, що визначають його готовність до виховної роботи в ДЮСШ, зокрема: в особистісному компоненті – гуманістична спрямованість; педагогічна натхненність; наполегливість та послідовність; упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії; справедливість; у когнітивному компоненті – розуміння цільових орієнтирів виховання юних спортсменів; знання теорії виховання; знання практичних методів, прийомів та загальної логіки виховної роботи в ДЮСШ; у діяльнісному компоненті – уміння використовувати педагогічні ситуації з виховною метою; здатність до упорядкування діяльності вихованців та їх батьків у контексті виховних завдань; уміння побудови якісної професійної комунікації між суб'єктами навчально-тренувального процесу; володіння педагогічною технікою.

Науковим підґрунтям авторських ідей щодо вдосконалення підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ визначено: культурно-історичну теорію розвитку психіки людини; системний підхід у педагогіці;

компетентнісний підхід; суб'єкт-суб'єктний підхід у вихованні; контекстний підхід до навчання; особистісно-орієнтовані концепції навчання.

Спираючись на названі форми наукового знання, аналіз нормативної бази, а також методичний досвід підготовки тренерів, встановлено, що перспективним шляхом удосконалення навчального процесу у фізкультурно-спортивних вишах є визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, а також розроблення відповідної інноваційної експериментальної моделі.

Експліковано педагогічні умови підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, зокрема: збагачення змісту обраних дисциплін авторськими інноваційними модулями, що забезпечують когнітивну основу готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи; формування уявлень про можливі результати й методи виховної роботи тренера-викладача в ході реалізації авторських модулів навчальних дисциплін в аудиторній та самостійній роботі; втілення накопиченого когнітивного й ціннісного потенціалу аудиторної та самостійної роботи в процесі квазіпрофесійної діяльності на рефлексивній основі; утвердження суб'єктної позиції студентів через засвоєння ролі педагога-дослідника в процесі аудиторної роботи та педагогічної практики; реалізація системи оцінювання рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ з використанням авторського діагностичного інструментарію.

Відповідно до розробленої автором моделі, процес формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ має бути реалізований поетапно. Зокрема, на підготовчому етапі відбувається удосконалення змісту наявних дисциплін шляхом введення спеціальних змістових модулів, розроблених з урахуванням специфіки виду спорту майбутніх тренерів-викладачів.

Ціннісний етап спрямовується на формування у майбутніх тренерів-викладачів упевненості у важливості й необхідності виконання своєї виховної місії, гуманного ставлення до вихованців. На когнітивному етапі відбувається формування у студентів уявлень про цільові орієнтири виховання, методи, ситуації,

етапи виховної роботи в ДЮСШ. Окремим завданням цього модуля розглядається знайомство студентів із термінологією виховної роботи. Діяльнісний етап спрямований на конкретизацію набутих уявлень та термінологічних навичок у контексті обраного виду спорту, забезпечення зв'язку між теорією та практикою. Контрольний етап покликаний створити умови для комплексного оцінювання визначених ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, а також сприяти усвідомленню студентами своїх недоліків з метою подальшого професійного розвитку.

Обґрунтовано процедуру визначення готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ. Зокрема, визначено такі її критерії та показники:

– когнітивний, що характеризує знання і переконання майбутнього тренера-викладача, показниками якого виступають: уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів; знання методів, ситуацій, а також етапів виховної роботи в ДЮСШ; володіння термінологією;

– ціннісний, що характеризує сформованість мотивів, переконань, ціннісних орієнтацій, які визначають спрямованість діяльності тренера на виконання виховної місії. Показниками цього критерію є: впевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії; гуманне ставлення до вихованців; справедливість;

– поведінковий, що характеризує готовність до педагогічної дії (особистісні якості). Його показниками виступають: педагогічна натхненність; ситуативна винахідливість; наполегливість та послідовність; організаційні здібності; комунікабельність.

Обґрунтовано, що система комплексного контролю рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ має включати: тестування знань студентів; оцінювання експертами їхніх дій у квазіпрофесійній діяльності за визначеними параметрами; діагностику професійно-особистісних якостей студентів із використанням особистісного опитувальника.

Подано зміст і результати пілотних досліджень, присвячених стандартизації авторських методик контролю. Виділено три рівні готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ: високий, середній та низький.

Результатами педагогічного експерименту засвідчено, що в експериментальному ЗВО, на відміну від контрольного ЗВО, формування в майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ відбувалося ефективніше, що підтверджує дієвість розроблених педагогічних умов і моделі цього процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вдосконалено зміст навчальних практик, а також навчально-методичних комплексів дисциплін, які безпосередньо передбачають формування готовності студентів до виховної роботи в ДЮСШ. Зокрема, розроблено й упроваджено в навчальний процес змістові модулі: «Виховні функції тренера-викладача» дисципліни «Вступ до спеціальності», «Цільові орієнтири спортивного виховання» дисципліни «Психологія», «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» дисципліни «Педагогіка», «Виховні особливості обраного виду спорту» дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту», «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» дисципліни «Професійна майстерність тренера», блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення». Крім цього, розроблено засоби встановлення рівня готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ.

До перспективних напрямів досліджень належить теоретичний та методичний пошук ефективних методик підготовки інших категорій педагогів до виховної роботи в навчальних закладах. Отримані в дослідженні емпіричні дані щодо змісту готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ можуть стати основою для вдосконалення стандартів вищої освіти.

Ключові слова: виховна робота, підготовка, тренер-викладач, ДЮСШ, педагогічні умови.

SUMMARY

Nadtoka O. O. Future coach-instructor's preparation for educational work in children's and youth sports schools.

The thesis for obtaining the scientific degree of the candidate of pedagogical sciences (PhD) on the specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. –Zaporizhzhia National University, specialized academic council Д 17.127.04, Zaporizhzhia, 2018.

The thesis provides a new solution to the problem of future coach-instructor preparation for educational work in children's and youth sports schools.

The theme validity is supported by a number of contradictions that prevent future coach-instructor preparation for educational work. Specifically, they are contradictions between public expectations from a future coach-instructor to transfer social action and interaction norms to pupils and predominance of highly-specialized sport-methodical, technical and physical preparation of the students of a certain speciality; declaration of the importance for future coach-instructors to obtain the experience of efficient behaviour in certain pedagogical situations during the training and lack of efficient methods to form readiness for educational work, that are adapted to the needs of specific types of sport; necessity to comprehensively evaluate future coach-instructor's readiness to perform educational work in children's and youth sports schools as a required component of professional qualification and lack of reliable, objective, correspondent to professional education diagnostical instruments.

It is revealed, that realization of sports activity potential in children's and youth sports schools directly depends on professionalism of sports teachers, whose activity has to be directed on maximum personality development of a child, his/her integration in modern culture context, becoming a subject in his/her life, formation of motives and values. It was found that the most adequate professionalism component, guaranteeing successful accomplishment of the latter task is the readiness of coach-instructors to apply educational work in children's and youth sports schools.

It was noted that future coach-instructor preparation for educational work in children's and youth sports schools has several theoretical and practical drawbacks. They are: absence of relevant operationalized formal characteristics of a specialist among professional competences; impoverished nature of quasi professional ways to prepare a person for educational work; absence of valid and convenient instruments to measure readiness and system of its development monitoring.

Readiness of a future coach-instructor in children's and youth sports schools to perform educational work is characterized as the benchmark of basic professional education. Mentioned readiness is considered in this work as the state predisposed by special preparation of cognitive, evaluative and practical spheres development of a student that enables purposefully to form young sportsman's personality in educational and training process.

A number of future coach-instructor characteristics that determine his/her readiness for work in children's and youth sports schools were defined, they are: in personal component – humanitarian direction; pedagogical inspiration; perseverance and consistency; being confident that his/her educational mission is important and necessary; fairness; in cognitive component – understanding of target benchmarks in training young sportsmen; knowledge of education theory; knowledge of practical methods and general logics of educational work in children's and youth sports schools; in practical component – ability to use pedagogical situations with educational aim; ability to order pupils' and their parents' activity in the context of educational tasks; ability to build high-quality professional communication between participants of educational-training process; being able to use pedagogical technique.

Scientific basis of copyright ideas on improvement of future coach-instructor preparation for educational work in children's and youth sports schools is: cultural and historical theory of a human psychic development; systematic approach in pedagogics; competence approach; subject-subject approach in education; contextual approach to education; personally-oriented educational concepts.

Relying on the mentioned forms of scientific knowledge, the analysis of normative base, and also methodical experience of trainers' preparation, it was set that the perspective way of educational process improvement at sport higher education institutes is determination of pedagogical terms of forming of future trainers-teachers readiness for educational work in children's and youth sports schools as well as development of corresponding innovative experimental model.

The work reveals pedagogical terms of preparation of future coach-instructors in children's and youth sports schools, in particular: enriching the contents of selected disciplines by authorial innovative modules that provide cognitive basis of readiness of future coach-instructors for educational work; forming of ideas about possible results and methods of educational work of coach-instructors during realization of the copyright modules of educational disciplines in independent and in-class work; embodiment of the accumulated cognitive and valued potential of in-class and independent work in the process of quasi professional activity on reflexing basis; claim of subject position of students through mastering the role of a teacher-researcher in the process of in-class work and pedagogical practice; realization of the evaluation system of future coach-instructors readiness for educational work in children's and youth sports schools with the use of copyright diagnostic tools.

In accordance with the model worked out by the author, the process of forming of readiness of future coach-instructors for educational work in children's and youth sports schools must be realized stage-by-stage. In particular, on the preparatory stage there is an improvement of contents of present disciplines by introduction of special theme modules taking into account the specific type of sport of future coach-instructors.

The valued stage is aimed at forming the confidence of future coach-instructors in importance and necessity of implementation their educational missions, humane attitude toward pupils. On the cognitive stage there is forming of students' ideas about special orientation of education, methods, situations, stages of educational work in children's and youth sports schools. The separate task of this module is to examine the acquaintance of students with terminology of educational work. Practical stage is directed on the

specification of the acquired knowledge and terminological skills in terms of the selected type of sport, connection between theory and practice. The control stage is called to create terms for the complex evaluation of certain characteristics of future coach-instructors readiness for educational work in children's and youth sports schools as well as to assist realization by students their weak points with the aim of further professional development.

Procedure of determination of readiness of future coach-instructors for educational work in children's and youth sports schools is provided with evidence. In particular, such criteria and indexes are determined:

- cognitive, that characterizes knowledge and beliefs of a future coach-instructor, characteristics of which are: idea about the special purpose of young sportsmen education; knowledge of methods, situations, and also stages of educational work in children's and youth sports schools; knowledge of terminology;

- evaluating, that characterizes formation of reasons, persuasions, valued orientations that determine the orientation of trainer activity on implementation of educational mission. The indexes of this criterion are: confidence in importance and necessity of the educational mission; humane attitude toward pupils; justice;

- behavioral, that characterizes readiness to the pedagogical activity (personal qualities). Its characteristics are : pedagogical inspiration; situational ingenuity; persistence and sequence; organizational abilities; communicability.

It is proved that the complex control system checking the level of readiness of future coach-instructors for educational work in children's and youth sports schools must include: testing of students' knowledge; an evaluation of their actions in quasi professional activity by experts by means of determined characteristics; diagnosis of professional and personal qualities of students using a personal questionnaire

The work gives the results and consent of pilot researches devoted to standardization of copyright control methods. The work distinguishes three levels of readiness of future coach-instructors for educational work in children's and youth sports schools: high, middle and low.

The results of pedagogical experiment prove, that in experimental higher educational institute, unlike in control higher educational institute, formation of the future coach-instructor readiness for educational work in children's and youth sports schools took place more effectively, that confirm the effectiveness of the worked out pedagogical terms and model of this process.

The practical value of the results is that substance of educational practices and also educational methodical complexes of disciplines are improved. In particular, theme modules were developed and integrated in an educational process: the "Educational functions of coach-instructor" of discipline "Introduction to specialty", "Target orientation for sport education" of discipline "Psychology", "Methods, situations and stages of sport education" of discipline "Pedagogics", "Educational features of certain type of sport" of discipline "Theory and methodology of certain type of sport", "Diagnostics of educational work efficiency in children's and youth sports schools" of discipline "Professional mastery of a trainer", block of the theme modules "Preparation and realization of educational-training studies in children's and youth sports schools" of discipline "Sport-pedagogical perfection". In addition, the means of determining the level of the future trainer-teacher readiness for the educational work in children's and youth sports schools has been developed.

The prospective areas of research include theoretical and methodological search for effective methods to prepare other categories of teachers for educational work in educational institutions. The empiric data obtained in research in relation to the content of the readiness of the future coach-instructor for educational work in children's and youth sports schools can be the basis for improving standards of higher education.

Key words: educational work, preparation, coach-instructor, children's and youth sports schools, pedagogic conditions.

**Список публікацій, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:**

1. Надтока О.О. Постановка проблеми підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в дитячо-юнацьких спортивних школах / О.О. Надтока // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – 2015. – Вип. 41 (94). – С. 224–230.

2. Надтока О.О. Готовність майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи як орієнтир базової професійної освіти / О.О. Надтока // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – 2015. – Вип. 43 (96). – С. 260–267.

3. Надтока О.О. Педагогічні умови підготовки тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ / О.О. Надтока // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – 2015. – Вип. 44 (97). – С. 220–229.

4. Надтока О.О. Ознаки готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ / О.О. Надтока // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – 2015. – Вип. 45 (98). – С. 210–219.

5. Надтока О.О. Модель підготовки тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ / О.О. Надтока // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – 2016. – Вип. 49 (102). – С. 156–162.

6. Надтока О.О. Результати експериментальної роботи з формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної діяльності в ДЮСШ / О.О. Надтока // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. [редкол.: Н.Г. Ничкало (голов. ред.) та ін.]. – Львів : НТУ «Львівська політехніка» – 2016. – №3. – С. 113–124.

7. Надтока О.О. Система оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ / О.О. Надтока // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія» / Редкол. С.М. Ніколаєнко (відп. пед..) та ін. – К. : Міленіум, 2016. – Вип. 253. – С. 193-202.

Список публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Надтока О.О. Постановка проблеми вдосконалення виховної взаємодії майбутніх тренерів ДЮСШ / О.О. Надтока // Наука і вища освіта : тези доповідей XXIII Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 23 квітня 2015 р. / Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – С. 322–323.

2. Надтока О.О. Структура готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ / О.О. Надтока // Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки: збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції : (20–21 листопада 2015 р., м. Одеса). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2015. – С. 45–47.

3. Надтока О.О. Виконання науково-дослідної роботи, спрямованої на оцінювання організованості виховної системи, як педагогічна умова формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ / О.О. Надтока // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 4–5 грудня 2015 р. – м. Дніпропетровськ. Ч. 2 / наук. ред. О.Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2015. – С. 232–233.

4. Надтока О.О. Проблематика формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у наукових і методичних публікаціях / О.О. Надтока // Освітні інновації : філософія, психологія, педагогіка : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 3 грудня 2015 р. : у 4-х ч. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2015 – Ч.2. – С. 114–117.

5. Надтока О.О. Перспективні напрями вдосконалення навчального процесу майбутніх тренерів-викладачів у контексті їхньої підготовки до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах / О.О. Надтока // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації : матеріали II всеукраїнської наукової конференції 28–29 жовтня 2016 р. / наук. ред. О.Ю. Висоцький. – Дніпро : Роял-принт, 2016. – Ч. 1. – С. 271–274.

6. Надтока О.О. Дослідження ефективності методичної системи формування готовності майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ / О.О. Надтока // Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту і туризму : тези доповідей VI міжнародної науково-практичної конференції 20–21 жовтня 2016 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2016. – С. 98–99.

ПЕРЕЛІК УМОВИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АПН – академія педагогічних наук;
ЗВО – заклад вищої освіти;
ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа;
ЗНУ – Запорізький національний університет;
КНР – Китайська народна республіка;
Констант. – констатувальний;
Контр. – контрольний;
НДРС – науково-дослідна робота студентів;
ОКХ – освітньо-кваліфікаційна характеристика;
ОПП – освітньо-професійна програма;
Сем. – семестр;
СПВ – спортивно-педагогічне вдосконалення;
Стат. гіп – статистична гіпотеза;
США – Сполучені штати Америки.

ВСТУП

Актуальність теми. Виховання дітей засобами фізичної культури завжди цінували в будь-якому суспільстві, починаючи із стародавніх часів. Історія презентує чимало яскравих прикладів, коли повноцінно організоване спортивно-фізкультурне дозвілля молоді детермінувало гармонійність життєдіяльності соціуму загалом, об'єднуючи ідеєю всебічного розвитку особистості цілі покоління громадян. Однак така ідея з різних причин так і не стала цементувальним фактором розвитку України в складні часи націєтворення, про що свідчить втрата чітких цільових орієнтирів та виваженої державної ідеології у сфері виховання молодого покоління українців. Це узагальнення цілком очевидно стосується характеристики сучасної системи дитячо-юнацьких спортивних шкіл (далі – ДЮСШ) – місця, де значною мірою реалізується виховний потенціал дозвілля наших дітей, відбувається їх оздоровлення, розвиваються здібності в обраних видах спорту, інтеріоризуються суспільні цінності.

Серед державних програм та нормативно-правових документів, що регулюють цю діяльність, – Закон України «Про позашкільну освіту» (2000 р.); Закон України «Про фізичну культуру та спорт» (2009 р.); Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу» (2008 р.); Наказ Мінмолодьспорту України «Про організацію навчально-тренувальної роботи ДЮСШ» (2009 р.); Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії формування сучасної системи олімпійської підготовки до 2020 року» (2009 р.). У цих та інших документах зафіксовано головні цільові та змістові характеристики процесу виховання дітей засобами спортивної діяльності, відображено роль різних суб'єктів виховання, їх посадові та громадські обов'язки.

Проте, дослідження та накопичений досвід свідчать, що виконання ДЮСШ покладеної на них державою та суспільством місії значно відхиляється від окреслених орієнтирів, а виховання особистості юних спортсменів у цих закладах часто є необов'язковим доповненням до тренувального процесу. При цьому

епізодична та нескоординована виховна робота тренерів-викладачів, здебільшого на засадах особистого прагматизму, значно нівелює всі потенційні можливості формування особистості в умовах спортивної діяльності.

Запорукою подолання зазначених недоліків є зростання рівня підготовленості тренерів-викладачів ДЮСШ до виховної роботи, яка формується, перш за все, на етапі професійної освіти. Утім, відповідній підготовці майбутніх тренерів-викладачів на профільних факультетах заважає низка суперечностей, зокрема, між:

- суспільним очікуванням від майбутнього тренера-викладача здатності до трансляції норм соціальної дії і взаємодії вихованцям та домінуванням у навчанні вузькоспеціалізованої спортивно-методичної, технічної й фізичної підготовки студентів відповідної спеціальності;

- декларуванням важливості набуття у процесі фахової підготовки майбутніми тренерами-викладачами досвіду ефективної поведінки в конкретних педагогічних ситуаціях та дефіцитом ефективних методів формування готовності до виховної роботи, адаптованих до специфіки конкретних видів спорту;

- необхідністю комплексного оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ як необхідної складової професійної кваліфікації та браком надійного, об'єктивного, адекватного умовам професійної освіти діагностичного інструментарію.

У контексті розв'язання зазначених суперечностей наявні суттєві успіхи, зокрема в питаннях:

- розробки філософських і світоглядних засад процесу виховання (Ш. Амонашвілі, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська);

- опису цільових орієнтирів і перебігу виховного процесу в позашкільних закладах (О. Биковська, Г. Пустовіт, Т. Сущенко);

- виявлення особливостей організації виховного процесу в дитячо-юнацьких спортивних школах (А. Артюшенко, В. Бальсевич, Л. Волков, В. Мазін);

– становлення цілісної теорії та методики олімпійського спорту (Г. Арзютов, В. Бубка, М. Булатова, М. Дутчак, В. Платонов, Ю. Шкрєбтій);

– теорії і методики професійної освіти фахівців фізичної культури та спорту (О. Ажиппо, П. Джуринський, Є. Захаріна, Р. Клопов, А. Конох, Є. Приступа, А. Сватєєв, Л. Сущенко, С. Табінська, О. Тимошенко).

Фундаментальні засади професійної освіти конкретизовано в працях, орієнтованих здебільшого на прикладний аспект підготовки майбутніх тренерів-викладачів, зокрема досліджено: педагогічні умови формування в них ключових ознак професійно-педагогічної готовності (М. Буренко, В. Пономарьов, Т. Чопик); умови формування психологічної готовності до прийняття рішень в екстремальних ситуаціях (О. Хуртенко); ефект від використання активних методів навчання (О. Ємець, Є. Павлюк); моделі підготовки до організації діяльності ДЮСШ (Д. Перепльотчиков); методичні засади педагогічного супроводу професійного становлення (Н. Волянюк); методичні особливості процесу формування професійно-педагогічних якостей (В. Левків, І. Медведєва, В. Назаренко, С. Сальникова, Т. Тищенко); традиції та тенденції підготовки тренерів у Європі (Є. Приступа).

Водночас аналіз наявних джерел підтвердив необхідність розв'язання сформульованих суперечностей, корекції системи підготовки майбутнього тренера-викладача з окресленої проблематики. Актуальність формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в професійній освіті та недостатня розробленість відповідної проблематики в педагогічній науці зумовили вибір теми дисертації: *«Підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної теми Запорізького національного університету «Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту у сучасних соціально-економічних умовах» (державний реєстраційний номер 0116U004849), одним із виконавців якої є автор.

Тему дисертації затверджено вченою радою Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» (протокол № 3 від 20.11.2014) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук Національної академії педагогічних наук України (протокол № 9 від 23.12.2014).

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* – наукове обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності моделі підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ у професійній освіті.

Відповідно до зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– з'ясувати ступінь розробленості проблеми підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ;

– уточнити зміст готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ та розробити методики її оцінювання;

– визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ;

– розробити модель та науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ;

– експериментально перевірити ефективність моделі підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ.

Предмет дослідження – модель підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Методи дослідження. У ході дослідження використано такі методи:

– *теоретичні*: аналіз наукової літератури з подальшим узагальненням і систематизацією його результатів – для з'ясування ступеня розробленості проблеми підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ; аналіз сучасної нормативної бази, що регламентує професійну діяльність та підготовку тренерів-викладачів, – для з'ясування параметрів готовності й

підготовки студентів до виконання виховних функцій тренера-викладача ДЮСШ; аналіз методичного досвіду – для визначення перспективних концептів підготовки тренерів-викладачів ДЮСШ до виховної роботи; моделювання – з метою формалізації суттєвих елементів системи підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи, а також унаочнення зв'язків між елементами цієї системи;

– *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування – для визначення переліку ключових ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ; експертне оцінювання, тестування, використання особистісного опитувальника – для встановлення рівня підготовленості майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності педагогічних умов та моделі формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ;

– *статистичні*: визначення середнього арифметичного, стандартного відхилення, центилей, асиметрії, ексцесу, а також ранжування, крос-табуляція та порівняння за критеріями Манна-Уїтні й Стьюдента – для опрацювання та оцінювання емпіричних даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено авторську модель підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, яка інтегрує мету, завдання, педагогічні умови, етапи (підготовчий, ціннісний, діяльнісний та контрольний), а також операціоналізовані характеристики очікуваного результату;

– *уперше* розроблено професіографічний конструкт «готовність майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ», який операціоналізує зміст когнітивного, діяльнісного та ціннісного компонентів професійної компетентності спортивного педагога;

– *уперше* експліковано педагогічні умови відповідного процесу, зокрема: збагачення змісту обраних дисциплін авторськими інноваційними модулями, що забезпечують когнітивну основу готовності майбутніх тренерів-викладачів

до виховної роботи; формування уявлень про можливі результати й методи виховної роботи тренера-викладача в ході реалізації авторських модулів навчальних дисциплін в аудиторній та самостійній роботі; втілення накопиченого когнітивного й ціннісного потенціалу аудиторної та самостійної роботи в процесі квазіпрофесійної діяльності на рефлексивній основі; утвердження суб'єктної позиції студентів через засвоєння ролі педагога-дослідника в процесі аудиторної роботи та педагогічної практики; реалізація системи оцінювання рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ з використанням авторського діагностичного інструментарію;

– *уточнено* дефініцію готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, за якою це зумовлений фаховою підготовкою стан розвитку когнітивної, ціннісної та діяльнісної сфер особистості студента, що надає змогу цілеспрямовано формувати особистість юного спортсмена в навчально-тренувальному процесі;

– *удосконалено* цільові орієнтири підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ через операціоналізацію змісту когнітивного, ціннісного та поведінкового компонентів їхньої готовності; зміст, форми, методи й засоби навчання майбутніх тренерів-викладачів використовувати типові педагогічні ситуації з виховною метою; методику визначення рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ;

– *набули подальшого розвитку* наукові положення компетентнісного та контекстного підходів у фаховій підготовці тренерів-викладачів ДЮСШ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вдосконалено зміст навчальних практик, а також навчально-методичних комплексів дисциплін, які безпосередньо передбачають формування готовності студентів до виховної роботи в ДЮСШ. Зокрема, розроблено й упроваджено в навчальний процес змістові модулі: «Виховні функції тренера-викладача» дисципліни «Вступ до спеціальності», «Цільові орієнтири спортивного виховання» дисципліни «Психологія загальна, вікова», «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання»

дисципліни «Педагогіка», «Виховні особливості обраного виду спорту» дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту», «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» дисципліни «Професійна майстерність тренера», блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення». Крім цього, розроблено засоби встановлення рівня готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ.

Авторські практичні здобутки використовують у процесі підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту в Запорізькому національному університеті (довідка № 01-15/314 від 28.12.2016), Дніпропетровському державному інституті фізичної культури і спорту, Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (№ 07-10/2158 від 15.12.2016), Харківській державній академії фізичної культури (довідка № 01-20/1584 від 13.12.2016).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження обговорювалися на засіданні кафедри фізичної культури та спорту Запорізького національного університету (2013–2017 рр.), а також на наукових, науково-методичних і науково-практичних конференціях різних рівнів, зокрема:

– *міжнародних*: «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2015 р.); «Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки» (м. Одеса, 2015 р.); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (м. Суми, 2015 р.); «Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту і туризму» (м. Запоріжжя, 2016 р.);

– *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації» (м. Дніпропетровськ, 2015 р., 2016 р.).

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження відображено в 13 публікаціях, із них: 7 – статті в наукових фахових виданнях, 6 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, шести додатків. Загальний обсяг дисертації

– 229 сторінок, з них основний текст – 169 сторінок, список використаних джерел (229 найменувань) – 27 сторінок, додатки – 20 сторінок. Дисертація містить 13 таблиць і 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ- ВИКЛАДАЧІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ДЮСШ

У розділі схарактеризовано готовність майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи як орієнтир базової професійної освіти. Обґрунтовано процедуру визначення ознак і результативних параметрів цієї готовності. Представлено результати досліджень з уточнення переліку ознак готовності майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи. Визначено перспективні концепти підготовки тренера-викладача ДЮСШ у зазначеному аспекті.

1.1. Сутність готовності майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи

Серед пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку позашкільної освіти важливого значення надається системі дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), що продовжує традицію, закладену в СРСР, а також у деяких інших країнах ще у тридцятих роках ХХ сторіччя.

У названих документах ДЮСШ виступають як позашкільні навчальні заклади спортивного профілю, що забезпечують розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту.

У нашій країні функціонують більше, ніж 1400 ДЮСШ та понад 180 спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву (СДЮШОР), які виступають **однією** з найпоширеніших форм додаткової освіти спортивного спрямування дітей і молоді. Кількість вихованців ДЮСШ складає більше, ніж 600 00 осіб, що становить близько 13% від загальної кількості учнівської молоді у віці 6–18 років [203].

Виділяють такі різновиди ДЮСШ: комплексні, школи з видів спорту, спеціалізовані школи олімпійського резерву, спеціалізовані школи для інвалідів паралімпійського та дефлімпійського резерву. ДЮСШ можуть бути підпорядковані

Міністерству освіти, Міністерству по ділам молоді та спорту, а також юридичним і фізичним особам. ДЮСШ створюються на основі різних форм власності. При цьому керівництво діяльністю системи ДЮСШ незалежно від їхнього підпорядкування та форми власності здійснюється Міністерством молоді та спорту України.

Заняття в ДЮСШ розглядаються державою і суспільством, насамперед, як ефективний засіб зміцнення фізичного та психічного здоров'я молодого покоління, а також підготовки спортивного резерву для збірних команд країни [168].

ДЮСШ являють собою окрему ланку позашкільної освіти та виховання [24].

В якості бажаних результатів діяльності ДЮСШ називається виховання молоді в дусі олімпізму, пропагування здорового способу життя. Досягнення цієї мети відбувається завдяки навчально-тренувальному процесу в основу якого покладено дитячу та юнацьку спортивну діяльність, яка спрямовується на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні [162].

При цьому деякі вчені наголошують, що у сучасних соціальних умовах набуває першочергової ролі виховна функція ДЮСШ, яка сприяє всебічному вихованню соціально цінної особистості [114; 195].

Утім, якщо сьогодні у педагогічних публікаціях заходить мова про виховання юних спортсменів у ДЮСШ, то, як правило, йдеться про фізичне виховання – педагогічний процес, спрямований на фізичний розвиток, функціональне вдосконалення організму, навчання основним життєво важливим руховим навичкам, умінням і формування пов'язаних з ними знань для успішної життєдіяльності [195].

Зокрема, питання формування фізичного виховання в ДЮСШ у такому розумінні докладно висвітлено в наукових роботах С. Авілкиної [2], К. Жукотинського [75], О. Калюжної [86], В. Лисяк [110], А. Сватьєва [182], О. Свириденко [184], Я. Сивохопа [186].

У той же час, виховання, як відносно самостійна галузь педагогічної діяльності, не обмежується виключно «фізичним» аспектом, а є властивим виключно людині «цілеспрямованим процесом передачі людського досвіду,

вираженого у програмах поведінки та традиціях для підготовки нового покоління до життя та діяльності у суспільстві» [43].

Програми поведінки, традиції та інша інформація, вироблена в процесі діяльності попередніх поколінь, належить культурі – специфічному аспекту життя суспільства, пов'язаному із засобами здійснення людської діяльності, що характеризує відмінність людського буття від тваринного існування [116, с. 21].

Спроможність «входження до культури» виступає потенційною здатністю людини, що є в кожній дитині з самого народження [143, с. 69].

Хоча можливість залучення дитини до культури значною мірою визначається спадковістю, ключову роль у цьому процесі відіграє зовнішній вплив з боку суспільства, який є обов'язковою умовою «олюднення» дитини. Ця теза підтверджується І. Песталоцці, який писав: «Починаючи з колиски, немовля треба виривати з рук незрячої природи «...» і передавати його в руки кращої сили, отримати яку нас навчив тисячолітній досвід, заснований на сутності її споконвічних законів» [157, с. 17].

Входження дитини у суспільство ставало предметом уваги філософів різних часів (Г. Гегель, І. Кант, Д. Локк, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Л. Фейєрбах та ін.), спільною тезою яких є, перш за все, те, що першорядним чинником впливу суспільства на особистість, яка формується, є спілкування у межах соціальної групи, до якої належить дитина.

Наприклад, Л. Фейєрбах писав: «Окрема людина не містить людської сутності в собі ні як моральна, ні як мисляча істота. Людська сутність виявляється тільки в спілкуванні, в єдності людини з людиною, в єдності, що спирається лише на реальність відмінності між «Я» і «Ти» [81, с. 109].

Іншими словами, основа механізму «олюднення» полягає у діалогічній взаємодії із «значимим Іншим», коли кожна з взаємодіючих сторін впливає на іншу і змінюється при цьому сама, змінює свої уявлення, оцінки, знання [29, с. 6].

У разі відсутності спілкування із іншою людиною дитина ніколи не зможе стати повноцінною. На користь останньої тези свідчать історії феральних дітей, які з

раннього віку росли без контактів з людьми і практично не мали досвіду спілкування та соціальної поведінки.

Важливість спілкування для становлення буття людини відмічав К. Ушинський, який писав про, що людське слово є так званою похідною спільного життя, а людина, яка виросла наодинці залишиться німою, як звір [194].

Якщо спілкування носить цілеспрямований характер, то традиційно мова йде про виховання, яке, в найбільш широкому розумінні, виступає як діяльність з передачі від покоління до покоління своєрідного «соціального коду», який весь час повинен знаходитися в актуальному стані у свідомості людей. Ця діяльність, з одного боку, зберігає буттєву єдність людства з попередніми поколіннями, а з іншого – дозволяє розвивати найбільш раціональні і «відсівати» нераціональні програми соціальної поведінки, моделюючи, таким чином, параметри буття суспільства.

Виховання поширюється на тіло, душу й дух і ставить завданням утворення з задатків, що розгортаються та розвиваються у гармонійне ціле, а також придбання вихованцем сприятливих для нього самого і для суспільства душевно-духовних установок щодо інших людей, сім'ї, народу, держави [45].

Традиційно у вітчизняних джерелах значення терміну «виховання» стає зрозумілим лише з контексту тієї чи іншої наукової роботи.

Спробуємо визначити продуктивні розуміння терміну «виховання», використовуючи як відправну точку припущення про те, що виховання можна розглядати:

- як соціальний феномен;
- як педагогічне явище, що зводиться до конкретних дій, спрямованих на формування у дітей та підлітків соціально бажаних програм поведінки, якому дається визначення або з позиції вихованця, або з точки зору представників спеціальних соціальних інститутів – зовнішніх, по відношенню до вихованця, суб'єктів.

Прикладами визначень виховання як соціального явища виступають такі дефініції виховання:

- вплив суспільства на людину, яка розвивається [45];
- складний та суперечливий соціально-історичний процес передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, що здійснюється усіма суспільними інститутами [94, с. 39];
- усвідомлене й цілеспрямоване зрощування людини як особистості у відповідності із специфікою цілей соціальних груп і організацій, в яких воно здійснюється [73, с. 87];
- цілеспрямований процес впливу, за допомогою якого індивіду прищеплюють бажані риси та якості [76, с. 31].

При цьому в згадних та інших лексикографічних джерелах виховання у широкому соціальному смислі, хоча й розглядається як вплив суспільства на людину, проте не ототожнюється із соціалізацією як процесом і результатом засвоєння та подальшого активного відтворення індивідом соціального досвіду, в ході якого він стає особистістю [108, с. 142].

На відміну від соціалізації – процесу безперервного, виховання є процесом дискретним, планомірним, обмеженим місцем і часом [73, с. 87]. При цьому, явище, яке позначають терміном «соціалізація» за своїм змістом ширше ніж виховання. На відміну від виховання, соціалізація включає непередбачені, спонтанні впливи, завдяки яким особистість прилучається до культури, стає повноправним членом суспільства [76, с. 31].

Іншими словами, соціалізація відбувається самопливом (у тому числі й у спеціально створених умовах) упродовж всього життя [58, с. 15], а виховання передбачає наявність представника соціального інституту, на якого суспільством покладена місія цілеспрямованої передачі соціального досвіду і за яким залишається останнє слово у виборі засобів, принципів, методик за допомогою яких досягається послідовна зміна станів вихованців. При цьому, вихователь може бути як центральною фігурою процесу, так і може здійснювати опосередкований вплив на вихованця. Однак, наявність вихователя є невід'ємною умовою виховання [114, с. 14].

Спираючись на сказане вище, будемо розглядати виховання (у найбільш широкому соціокультурному значенні) як компонент процесу соціалізації, який передбачає цілеспрямоване спілкування з референтними акторами у навчанні, грі, практичній діяльності.

Продовжуючи наш аналіз, приведемо приклади дефініцій виховання, «побудовані» з іншої позиції – з точки зору вихованця. Так, наприклад, подекуди під вихованням розуміють:

– цілеспрямовану інтеріоризацію, усвідомлене прийняття особистістю певних загальноприйнятих цінностей, поглядів та переконань, а також формування відповідних якостей під впливом штучних, спеціально організованих факторів [23];

– доцільне, довільно спрямоване дорослішання дитини в соціокультурному (духовно-практичному) просторі людського спілкування [44].

З позиції виховного суб'єкта (педагога) даються визначення терміну, подібні приведеним нижче.

В Енциклопедії освіти в широкому педагогічному смислі виховання трактується як цілеспрямована перетворювальна діяльність системи навчальних закладів; у вузькому педагогічному смислі виховання – це виховна робота, спрямована на формування в дітей певних якостей, поглядів переконань, що базуються на соціально значущих цінностях; у ще вужчому значенні – розв'язання конкретних виховних завдань [73, с. 87].

Учений С. Гончаренко під вихованням розуміє процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. За С. Гончаренком, у широкому розумінні виховання – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському та культурному житті суспільства. У вузькому смислі виховання – це планомірний вплив батьків і школи на вихованця [52, с. 53].

У Педагогічному словнику Г. Коджаспирової виховання визначається як цілеспрямована професійна діяльність педагога, що сприяє максимальному розвитку

особистості дитини, входженню її у контекст сучасної культури, становлення її як суб'єкту свого життя, формуванню її мотивів та цінностей; цілісний усвідомлено організований педагогічний процес формування та освіти особистості у навчально-виховних закладах спеціально підготовленими фахівцями; процес та результат цілеспрямованого впливу на особистість.

У Новій філософській енциклопедії виховання – це свідомо спланований інтелектуальний, естетичний і моральний вплив на індивіда або групу людей будь-якого віку [44].

Отже, беручи до уваги результати аналізу дефініцій виховання, перш за все, зосередимося на його першому найбільш широкому соціокультурному значенні, зокрема, цим терміном будемо позначати соціальний феномен, зміст якого полягає у передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду родиною і соціальними інститутами під час спілкування вихователів і вихованців у навчанні, грі, а також практичній діяльності.

Вважаємо, що встановлене загальне значення поняття «виховання» виступить підґрунтям, що дасть нам змогу в подальшому проявити різноплановий зміст досліджуваного соціокультурного феномена.

Відмітимо, що проведений аналіз дає підстави думати, що для позначення виховання як педагогічного явища доцільно використовувати більш «вузькі» терміни, які, до речі, набули широкого обігу у науково-педагогічній літературі (маємо на увазі такі терміни як: «виховний процес» та «виховна робота»). Означений підхід, на нашу думку, дозволить більш повно і ясно представити авторські уявлення про зміст і цілі виховання у спортивній діяльності.

Загальносуспільна проблема виховання особистості в системі ДЮСШ постає у новій площині. Це пов'язано з тим, що умови педагогічного процесу в цих закладах, створені взаєминами між членами спортивного колективу, суперниками, тренерами; специфічною субкультурою виду спорту; традиціями конкретної школи тощо, генерують зразок, на основі якого відбувається формування та розвиток у юного спортсмена переконань, цінностей, паттернів поведінки [8].

Виховання людини засобами спортивної діяльності значною мірою впливає на формування особистісної картини світу юних спортсменів, що підтверджено результатами численних досліджень з педагогіки та психології спорту (Г. Бабушкін [12], І. Волков [39], Н. Волянюк [41; 42], А. Деркач [59; 60], Л. Лубишева [111], А. Магрупова [113], В. Мазін [99], А. Нужина [137], Д. Перепльотчиков [151], В. Платонов [154], В. Пономарьов [159], Є. Романіна [174], В. Столяров [192], О. Федик [211], О. Хуртенко [215]).

Зокрема, автори відмічають, що переконання, цінності, поведінкові моделі, сформовані в дитячому та підлітковому віці під час занять спортом, виконують активну роль у подальшій життєдіяльності, зокрема, вони формують уявлення людини про себе («Я» образ), визначають пріоритет життєвих цілей, регулюють поведінку при вирішенні різноманітних життєвих ситуацій [19; 22].

На думку багатьох учених, спортивна діяльність має великий виховний потенціал, створюючи умови для налагодження педагогічно значущих стосунків спортсмена з тренером, суддями, суперниками та партнерами по команді, вимагаючи при цьому від нього постійного самовизначення у безлічі різноманітних ситуацій, часто пов'язаних із екстремальним проявом функціональних можливостей організму і психіки юних спортсменів [99; 183].

Під час занять спортом формується «бійцівський» характер, набуваються риси спортивного лицарства і благородства, культура тренування, відновлення, самоконтролю, а також набувається зібраність, організованість та наполегливість в досягненні поставлених цілей, здатність до багаторічної систематичної роботи над самовдосконаленням, вміння перемагати і програвати, не втрачаючи своєї гідності й віри в майбутній успіх [111].

Значну роль відіграє те, що заняття спортом відрізняються від інших видів педагогічної взаємодії відносною добровільністю: у виборі виду спорту вихованці керуються не зовнішньою вимогою, не побажанням батьків, а власним рішенням. Точніше, для юного спортсмена спортивна діяльність набуває рис цілеспрямованої, мотивованої, структурованої вільної діяльності на дозвіллі, відмінною рисою якої є

відсутність зовнішнього тиску заради здійснення мети, обумовленої природною необхідністю або соціальним обов'язком, яка виконується із задоволенням [114, с. 25].

Крім задоволення від діяльності, не пов'язаної з вимогами зовнішніх обставин, основою соціального запиту на заняття спортом з боку юних спортсменів виступають самореалізація і рекреація, що знаходить підтвердження в роботах Л. Лубишевої [111], В. Столярова [192] та інших дослідників.

На основі сказаного вище, можна констатувати, що виховання у спортивній діяльності звертається до власних сил особистості і формує останню не тільки за допомогою зовнішнього впливу, а ще й за рахунок внутрішньої потреби юного спортсмена у саморозвитку, рекреації та самореалізації [114, с. 10].

Утім, слід зазначити, що заняття спортом (особливо в дитячому та підлітковому віці) можуть сприяти формуванню як соціально очікуваних цінностей, переконань та особистісних рис, так і новоутворень помилкових, суспільно небажаних [99; 111; 192].

Зокрема, на думку В. Столярова, регулярні тренування, а також участь у змаганнях не підвищують, а знижують орієнтацію юного спортсмена на моральну поведінку [193].

У той же час, дослідник зазначає, що реалізація виховного потенціалу спортивної діяльності безпосередньо залежить від професіоналізму спортивних педагогів, діяльність яких спрямована на максимальний розвиток особистості дитини, входження її в контекст сучасної культури, становлення її як суб'єкта свого життя, формування мотивів і цінностей [192, с. 39].

Успішність виконання останнього завдання залежить від готовності тренерів-викладачів ДЮСШ до виховної роботи.

Виховний вплив тренера відображається на всіх аспектах життєдіяльності юного спортсмена. Зокрема, взаємодія з тренером позитивно відображається на здоров'ї, фізичному розвитку і фізичній підготовленості юних спортсменів; активно сприяє формуванню їхньої особистості, світогляду, рис характеру, стосунків з

однолітками; інтелектуального рівню вихованців. Окремим ефектом від взаємодії з тренером є формування у вихованців уміння переборювати різноманітні труднощі у спортивній діяльності і навчанні. Також спілкування з тренером значною мірою впливає на професійне самовизначення; прищеплює навички гігієни; виховує естетичні смаки; формує дисциплінованість, цілеспрямованість, наполегливість і завзятість, а також витримку і самовладання, рішучість та сміливість [114, с. 37].

Очевидно, що особистість тренера у спортивному вихованні відіграє ключову роль. Ця теза підтверджується К. Ушинським, який писав: «У вихованні все має ґрунтуватися на особистості вихователя тому, що виховна сила витікає лише з живого джерела людської особистості ... Тільки особистість може впливати на розвиток та визначення особистості, тільки характером можна сформувати характер. Причини такого морального магнетизму криються глибоко в природі людини» [209, с. 265].

Ключову характеристику ролі тренера-викладача у становленні особистості юного спортсмена, характеризуючи роль педагога у житті людини, дає Р. Штайнер: «...Те, що, хвилюючись і струменіючи живе в дітях, проникає в їхні серця, волю, мислення живе в них, тому, що до того це жило у вчителі, коли він зі своїм темпераментом, характером, своїм душевним складом знаходився поряд» [202, с. 16].

Продовжує цю думку Є. Романіна, яка вказує на те, що «...виступаючи в ролі наставника, учителя, вихователя, тренер не тільки забезпечує вискоку фізичну підготовленість спортсмена, але й впливає на становлення характеру, ціннісних установок, мотиваційно-потребової, емоційних сфер своїх учнів. Іншими словами, формує та виховує особистість у цілому» [174].

Ми приєднуємося до висловлених нашими попередниками думок і вважаємо, що справжній тренер той, хто будить дрімаючий в дитині дух і дає йому сили для органічного розвитку. При цьому вважаємо, що саме відданість тренерів-викладачів своїй професії дозволила не зруйнувати на початку дев'яностих років ХХ століття українську систему ДЮСШ.

Сьогодні в українських ДЮСШ працює більш, ніж 22 000 тренерів-викладачів, з яких близько 60% є штатними працівниками [114].

Для тренерів спортивна діяльність виступає, передусім середовищем для самореалізації власної особистості та джерелом засобів до існування. При цьому, оскільки традиційним критерієм оцінки тренерської роботи є спортивні досягнення учнів, більшість тренерів фокусується на розвитку рухових якостей спортсменів, нехтуючи виховною роботою, яка, на їхню думку, не впливає на зростання спортивних результатів [114, с. 41].

Такий підхід часто є основою для суперечностей між:

- очікуваннями державою та батьками від тренера участі у вихованні юних спортсменів та відношенням тренера до професійної діяльності, як, перш за все, засобу задоволення своїх особистих амбіцій;

- очікуваннями спортсмена задоволення від тренувальної або змагальної діяльності та спонуканням його з боку тренера до надзусиль, які не приносять спортсмену задоволення;

- між очікуваннями спортсмену і його батьків щодо формування фізичної культури спортсмена у спортивній діяльності та орієнтацією тренерів на досягнення максимально можливого спортивного результату без врахування вимог здоров'язбереження [114, с. 45].

Утім, не зважаючи на наявність названих суперечностей, роль тренерів у трансляції юним спортсменам суспільних норм та цінностей була й залишається визначальною, оскільки тренер, як безперечний авторитет, виступає для вихованця зразком нормативної соціальної дії та взаємодії.

Основою для планомірного формування готовності майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи виступає фахова підготовка у вищому навчальному закладі, в процесі якої здобуваються спеціальні знання, досвід самостійної професійної діяльності.

Утім, у межах цієї підготовки до сьогодні не було конкретизовано один з її важливих цільових орієнтирів – готовність майбутнього тренера до виховної роботи.

Здійснимо спробу подолати цей недолік, для чого, перш за все, уточнимо значення ряду термінів і термінологічних конструктів, як то: «майбутній тренер-викладач», «готовність», «виховна робота», «підготовка», «готовність до виховної роботи».

Передусім зосередимо нашу увагу на майбутніх тренерах-викладачах, відзначаючи при цьому, що їхня особистісна та фахова характеристика певною мірою залежить від особливостей обраного виду спорту, віку, статі, а також спортивної кваліфікації контингенту спортсменів, з яким тренер працює.

Проте «загальний знаменник» для характеристики професійної діяльності тренерів-викладачів можна дати на основі аналізу наукових публікацій [12; 20; 40; 42; 54; 60; 59; 67; 183], у яких з наукових позицій розкрито окремі аспекти виховної діяльності тренера дитячо-юнацького спорту, а також ряду документів, що детермінують алгоритми та способи професійної діяльності тренера [66; 90].

На основі вивчення наукових публікацій ми дійшли висновку, що доцільно слідувати традиції, відповідно до якої словосполученням «тренер-викладач», позначається особа, яка має відповідну фізичну й фахову підготовку для проведення навчально-тренувальної діяльності в певному виді спорту, спрямовану на формування та вдосконалення спеціальних теоретико-практичних знань, умінь та фізичних навичок юних спортсменів, розвиток їхніх перспектив [183, с. 119].

Утім, аналіз публікацій показує, що виховна функція тренера-викладача остається поза увагою дослідників. Іншими словами, формування моральних, вольових, громадянських, культурних якостей вихованців здебільшого сприймається дослідниками як другорядне завдання, яке поступається за своїм значенням спортивному вдосконаленню.

Проте, поміж іншим, виконання тренером-викладачем професійних функцій пов'язане зі здійсненням певних професійних завдань, описання яких знаходимо в «Довіднику кваліфікаційних характеристик професій робітників» [63].

Аналіз цього документа дав змогу виділити такі обов'язкові й мінімально достатні професійні завдання тренера-викладача (спортивної школи, секції тощо):

- здійснення набору дітей у секції;
- первинний відбір перспективних дітей і підлітків для подальшого вдосконалення спортивного результату;
- складання планів навчально-тренувальної підготовки;
- навчання техніці фізичних вправ;
- підвищення рівня фізичних якостей спортсменів;
- проведення зі спортсменами виховної роботи;
- зміцнення й охорона здоров'я спортсменів у ході та за межами навчально-тренувального процесу;
- удосконалення методів спортивної підготовки; ведення педагогічного контролю;
- керівництво змагальною діяльністю спортсменів;
- психологічна, моральна підготовка спортсменів до змагань, а також педагогічний супровід тренувальної та змагальної діяльності;
- організація та проведення змагань [90].

При цьому тренер-викладач повинен знати: основи методики спортивного тренування; вимоги навчально-тренувальної, наукової та лікувально-профілактичної роботи зі спортсменами; правила змагань [90].

Вимоги до знань і професійних функцій тренерів-викладачів ДЮСШ знайшли відображення в посадових інструкціях спортивних шкіл, де вони органічно вписані в контекст прав та професійних обов'язків цих працівників [66].

Утім, аналізуючи типові посадові інструкції тренера-викладача, в якому подано доволі невеликий перелік зобов'язань (які мають документально регламентований та алгоритмічний характер), ми вимушені констатувати, що у формальних ознаках професії не відображено достатньою мірою ту обставину, що робота тренера-викладача є однією з найбільш неформальних і креативних у виховному аспекті і, по суті, є пролонгованим творчим дослідженням, в якому присутній значний обсяг експериментальної навчально-тренувальної і виховної роботи [159].

Разом із тим, ще на початку 20-го сторіччя було достовірно з'ясовано, що педагогом (тренером, зокрема) можна стати у процесі професійного навчання. Підтвердження цієї тези знаходимо у А. Макаренка, який писав: «... Навчити виховувати так же легко, мабуть, як навчити математиці, як навчити читати, як навчити бути хорошим фрезерувальником або токарем». Він вважав, що таке навчання полягає «...в вихованні поведінки педагога, в організації його спеціальних знань і навичок, без яких жоден вихователь не може бути ефективним, не може працювати, тому що в нього не поставлений голос, він не вміє розмовляти з дитиною, і не знає, у яких ситуаціях як краще говорити. Не може бути хорошим вихователем, який не володіє мімікою, який не може придати своєму обличчю необхідного виразу, або стримати свій настрій. Вихователь повинен уміти організовувати, ходити, шуткувати, бути веселим, сердитим. Він має так себе вести, щоб кожний рух його виховував, і завжди має знати чого він бажає в даний момент, і чого він не бажає» [117, с. 144].

Більш точну характеристику професійної діяльності тренерів-викладачів знаходимо у книгах видатних тренерів О. Гомельського [50], В. Платонова [154], В. Растороцького [172], Д. Ригерта [173], А. Тарасова [200] та ін., у яких висвітлено їх особистий досвід щодо взаємодії зі спортсменами, особисті враження, переживання через їхні успіхи та невдачі.

Інформацію про виховний вплив тренерів і колективу на формування особистості спортсмена дозволили отримати книги В. Брумеля [30], П. Болотникова [26], С. Бубки [31], Т. Казанкиної [84], Н. Кім [88], Л. Латиніної [104], І. Тер-Ованесяна [201] та інших видатних спортсменів.

Разом з тим, науковий аналіз тренерської діяльності показав, що для неї є характерним постійне протистояння між двома тенденціями: безсуб'єктною, що характеризується орієнтацією тренера на виконання вузькопрофесійних спортивно-педагогічних завдань та суб'єктно-професійною, що характеризується орієнтацією на цінності педагогічного гуманізму, творчості, професіоналізму, де тренер виступає

як суб'єкт, який орієнтується на створення нових форм суспільного життя та максимально проявляє свою індивідуальність [174].

З аналізу біографічних та автобіографічних джерел витікає розуміння тренерської діяльності як творчого процесу, детермінованого змістом внутрішнього світу тренера, а також силою його духу – бажанням реалізувати свій внутрішній зміст через спортивні та життєві успіхи своїх учнів. Іншими словами, праця тренера-викладача виступає як унікальний педагогічний процес, який у кожного успішного тренера має свої відмінності, формує особистість вихованця й неповторні риси кожного спортивного колективу.

Наступним терміном, який вимагає уточнення в нашому дослідженні, виступає поняття «виховна робота тренера-викладача».

Для цього звернемося до дефініцій терміну «виховна робота», наведених в лексикографічних джерелах:

– цілеспрямована професійна діяльність з організації виховного процесу – сумісних дій дорослих і дітей, метою яких є створення умов для повноцінного розвитку особистості останніх [94, с. 25];

– професійна діяльність педагогів з організації виховного процесу в освітньому закладі та відкритому соціумі, яка передбачає вибір і реалізацію форм і методів виховання у спільній з учнями діяльності відповідно до поставлених виховних завдань [187];

– вид педагогічної діяльності, спрямований на організацію виховного середовища й управління різноманітними видами діяльності школярів з метою вирішення питань гармонійного розвитку їхньої особистості [220, с. 97];

– цілеспрямована діяльність з організації життєдіяльності дорослих і дітей, що ставить за мету створення умов для повноцінного розвитку особистості дитини [43].

Увага акцентується на тому, що виховна робота передбачає вибір педагогом форм і методів виховання учнів відповідно до поставлених завдань. При цьому, вона передбачає організацію спільної діяльності педагогів та учнів, а також регулювання

цієї діяльності з боку соціальних інститутів, у межах яких відбувається виховний процес [100].

В основі нашого розуміння змісту виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ лежить положення про те, що така робота являє собою діяльність, спрямовану на зміну стану внутрішнього світу вихованців у ряді взаємопов'язаних педагогічних ситуацій. Діяльність тренера-викладача в кожній з цих ситуацій пов'язана з висунутими до нього певними педагогічними вимогами, а також із варіативним використанням адекватних виховних прийомів, спрямованих на створення умов для виконання цих вимог [38].

Аналіз наведених та інших визначень виховної роботи вказує на те, що загальним ключовим поняттям більшості дефініцій є слово «діяльність». Характеристиками цієї діяльності виступає її професійний характер і цілеспрямованість.

Спираючись на сказане вище, під виховною роботою тренера-викладача будемо розуміти складову професійної діяльності спортивного педагога, що спрямована на досягнення визначених цільових орієнтирів розвитку особистості юного спортсмена.

Очевидно, що виховна робота (діяльність) тренера-викладача в ДЮСШ не може зводитися лише до «функціонального вдосконалення організму, навчання основним життєво важливим руховим навичкам, умінням та знанням» у процесі змагань і тренувань. Разом з тим, проаналізовані визначення не дають відповіді на запитання про те, які цільові орієнтири мають бути в цієї діяльності, а також, яким чином ця діяльність повинна відбуватися.

Для подолання названих недоліків продовжимо аналіз наукових джерел у напрямку визначення цільових орієнтирів виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ.

У цьому контексті, перш за все, зазначимо, що на сьогодні є спроби визначити сутність спортивної діяльності, а також її мету в таких текстах, як «Ода спорту» П. Кубертена та «Олімпійська хартія». Утім, доводиться констатувати, що в цих

текстах скоріш присутнє метафоричне вираження спортивного духу, ніж керівництво для наукового визначення мети спортивного виховання.

Зважаючи на це, продовжуючи традиції, закладені П. Кубертеном, Є. Косевичем, Х. Ленком, Х. Самаранчем, у нашому дослідженні будемо виходити з того, що цільовим орієнтиром виховної роботи тренера-викладача має стати створення умов для інтеріоризації юними спортсменами цінностей олімпізму [139].

Утім, олімпійські цінності до сьогодні ще не здобули чіткого формулювання як цільові орієнтири спортивного виховання. Серед існуючих концептів мети виховання у спортивній діяльності найдоцільнішим, на наш погляд, є підхід В. Лубишевої, В. Мазіна, В. Столярова, згідно з яким результат виховання у спортивній діяльності пропонується позначати терміном «олімпійська культура».

Дослідниця В. Лубишева цим терміном позначає «специфічну філософію життя, що включає в себе духовні цінності спорту» [111].

Учений В. Столяров олімпійську культуру визначає як процес, засоби й результати осмислення, збереження та розвитку тих різновидів, сторін, функцій, компонентів спорту, які спортсмен, орієнтуючись на олімпійські ідеї, ідеали, сенси, символи, норми, зразки поведінки, оцінює як найважливіші, найзначущі, тобто розглядає їх як цінності [192, с. 152].

Дослідник В. Мазін визначає олімпійську культуру як систему диспозицій особистості щодо себе, інших людей, щоденної дійсності та вищих сенсів буття, які зумовлені ціннісними орієнтаціями, особистісними рисами, а також поведінковими стереотипами, сформованими відповідно до ідеології сучасного олімпізму та можуть бути перенесені зі спортивної діяльності на інші сфери життя [114].

Відповідно до цієї концепції, спрямованість організації виховного процесу в ДЮСШ на формування олімпійської культури визначає такі напрямки діяльності тренера-викладача:

- формування ціннісних орієнтацій вихованців, що відповідають ідеалам олімпізму;
- формування рис особистості, що відповідають ідеалам олімпізму;

- закріплення цих рис у поведінці та формування на їх основі стилю життя [114].

Продовжуючи ідеї В. Мазіна, вважаємо, що сформульовані цільові орієнтири визначають зміст завдань виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ.

Конкретизація цільових орієнтирів спортивного виховання у нашому дослідженні пов'язана із ідеєю про те, що сформовані цінності, риси особистості, а також набутий вихованцем стиль життя можуть бути інтегровані за принципом належності до певних диспозицій (відношень). Зокрема, диспозицій, що розкривають головні антитези буття: «Я – інші» і «повсякденне – вище» [7].

Слідуючи цій ідеї, спираючись на праці Р. Апресяна, а також на результати обговорення відповідних ідей на кафедрі олімпійського та професійного спорту ЗНУ, цільові орієнтири спортивного виховання представлено нами у такому вигляді:

- спрямованість на найвищі спортивні досягнення;
- здоров'язберігаюча компетентність вихованця;
- почуття красивого тіла;
- прагнення до власного психічного розвитку;
- почуття справедливості (sportsmanship – перелік етичних правил та законів, заснованих на внутрішньому переконанні індивіда о шляхетності та справедливості у спорті);
- відповідальність;
- любов до боротьби;
- суб'єктність;
- досвід досягнення успіху;
- цілеспрямованість;
- здатність самоподолання.

Для описання перебігу виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ вважаємо за доцільне звернутися до досліджень у галузі педагогіки спорту, в яких наголошено, що будь-який вплив в межах виховної роботи може відбуватися тільки в педагогічній ситуації (А. Карманчиков [87], І. Липський [109], В. Мазін [199], І. Назаров [134] та ін.).

Аналіз праць названих авторів дозволив констатувати, що у традиціях сучасної педагогіки, в цілому, педагогічна ситуація розуміється як:

– сукупність умов і обставин, що спеціально задаються педагогом або виникають спонтанно в педагогічному процесі, використана з метою формування і розвитку особистості учня [94];

– короткочасна взаємодія вчителя з учнем (групою, класом) на основі протилежних норм, цінностей та інтересів, що супроводжується значними емоційними проявами і спрямовується на перебудову сформованих взаємин [43].

Вважаємо, що в контексті нашого дослідження доцільним є використання терміна в першому значенні. У контексті умов дитячо-юнацької спортивної школи, відповідна дефініція матиме такий вигляд: педагогічна ситуація – це сукупність умов і обставин, які спеціально задаються тренером-викладачем або спонтанно виникають у навчально-тренувальному процесі й за його межами й використовуються з метою формування та розвитку особистості вихованця ДЮСШ.

Таке визначення педагогічної ситуації дозволяє чітко розкрити соціальний факт взаємодії юного спортсмена з тренером-викладачем. До того ж, створюється можливість розглянути виховний процес в ДЮСШ як безперервну низку взаємопов'язаних та взаємообумовлених ситуацій, що забезпечують умови для засвоєння юними спортсменами цінностей олімпізму, а також формування у них відповідних рис характеру.

Важливим у контексті конструювання робочого визначення виховної роботи тренера-викладача виступає уточнення змісту терміна «виховний процес».

Спираючись на наукові джерела, у нашому дослідженні під виховним процесом будемо розуміти поступальний розвиток особистості вихованця, рушійною силою якого виступає цілеспрямований педагогічний вплив [112, с. 71; 176; 214].

Вважаємо, що поряд із термінами «виховний процес», «педагогічна ситуація» до дефініції виховної роботи тренера-викладача має бути введено термін – «позиція педагога», під якою, слідуючи педагогічним традиціям, будемо розуміти систему

інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин до світу, педагогічної дійсності й педагогічної діяльності, які є джерелом активності [149].

Позиція педагога проявляється у педагогічній вимозі, пред'явлення якої з боку тренера-викладача передбачає прояв суб'єктності, яка проявляється в його вітальності, спілкуванні, самосвідомості як тенденція до самовідтворення. Відбиваючись у свідомості вихованців, діяльність тренера-викладача виступає як дійове начало, що сприяє зміні поглядів вихованців, формуванню в них нових спонукань, появи нових переживань. Тренер відкривається вихованцям як значущий Інший – джерело нових особистісних смислів [38, с. 17].

Ще одним необхідним терміном для описання виховної роботи в процесуальному аспекті виступає термін «метод виховання», під яким будемо розуміти спосіб досягнення визначених виховних цілей через вплив на свідомість, волю, почуття, поведінку вихованців з метою вироблення у них заданих якостей [3; 158].

У практичному плані, ми виходили з того, що виховна робота тренера-викладача може бути представлена як послідовність виховних прийомів, що можуть бути віднесені до таких методів виховання: переконання (інформування, евристичний пошук, дискутування, просвітництво); вправа (вправа у процесі спортивної діяльності, вправа у дотриманні режиму, спеціальна вправа у дотриманні навичок етикету, поведінки тощо); нагорода (матеріальна, а також заохочення словом або відношенням); покарання (стягнення, навіювання, обмеження, залучення до виконання тих чи інших робіт); примушення; приклад (особистий і сторонній); змагання; критика [38, с. 17].

Той чи інший прийом виховання має бути спрямований на конструктивне вирішення педагогічної ситуації, гарантом якого виступає педагогічна майстерність тренера-викладача [там само].

Педагогічні ситуації ж, з якими стикається тренер-викладач, доцільно розділити за критерієм закладених протиріч на конфліктні та безконфліктні, а також за критерієм несподіванки – на заплановані й спонтанні. При такому підході

виділяється чотири типи ситуацій: безконфліктні заплановані, безконфліктні спонтанні, конфліктні заплановані й конфліктні спонтанні [38, с. 17].

Розмаїття виховних ситуацій не підлягає систематизації, тому, ми вважаємо, що тренер-викладач у кожній конкретній ситуації має сам остаточно визначитися із виховною метою, виховним прийомом, а також зі стратегією своїх дій [38, с. 44].

Отже, спираючись на результати аналізу лексикографічних і наукових джерел, у нашому дослідженні виховну роботу тренера-викладача визначимо як складову усвідомленої професійної діяльності спортивного педагога, що спрямована на досягнення визначених цільових орієнтирів розвитку особистості юного спортсмена

Ключовою умовою оволодіння тренерами-викладачами необхідними знаннями й уміннями з виховної роботи є навчання в профільному вищому навчальному закладі. Втім, відповідна підготовка не може бути описана без використання для описання її бажаних результатів ключових термінів, наприклад, таких, як «компетентність», «культура» або «готовність».

Беручи до уваги те, що на сьогодні в багатьох роботах наголошується на пріоритеті компетентнісного підходу в освіті фахівців фізичної культури і спорту [33; 183], для визначення орієнтирів і модельних характеристик результату професійної підготовки тренерів-викладачів ДЮСШ у виховному аспекті ми віддаємо перевагу позиції, в якій ключовим обрано термін «готовність».

У словнику В. Даля «готовність» визначено як стан або властивості людини, готової, пристосованої до чого-небудь, яка може і бажає виконувати певну дію [56, с. 388].

Також поняттям «готовність» позначають бажання зробити що-небудь [35, с. 257]; згоду зробити що-небудь; стан, при якому все зроблено, все готове для чогось або когось [205, с. 142].

Проведений А. Свасьєвим аналіз використання у наукових джерелах (К. Дурай-Новакова [70], М. Дьяченко [72, с. 18], І. Зимня [78], В. Сластьонін [188], А. Третьяк [206], В. Щербина [223]) терміна «готовність», а також похідного терміна «професійна готовність» у контексті професійної підготовки майбутніх

тренерів-викладачів дозволив з'ясувати те, що, в розумінні авторів наукових праць, готовність – це деякий психічний стан, зумовлений наявністю в суб'єкта образу певних дій (у випадку, коли розглядається професійна готовність – професійної діяльності), який набувається – в ході засвоєння відповідного суспільного досвіду [183, с. 106].

Цей стан лежить в основі інтегративної професійної якості – професійної готовності, яка у свою чергу виступає як складна системна характеристика, котра визначає процес і результат становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності за допомогою нагромадження ціннісно-сміслового досвіду вирішення навчально-професійних завдань на основі власної професійної позиції [183, с. 106].

Учений А. Сват'єв розрізняє значення термінів «готовність» і «підготовленість». Так, наприклад, автор наголошує на тому, що термін «готовність» вказує, перш за все, на суб'єктивний стан, у той час, як термін «підготовленість» – на об'єктивний стан або визнання тривалої участі та занурення у професію через зафіксовані фактичні дії та результати такої роботи [183, с. 108]. Зазначимо, що, на нашу думку, така сепарація смислів не є недоречною, адже вона не додає нічого нового в розуміння об'єкта нашого дослідження.

Аналіз наукових праць, дозволив визначити, що готовність до діяльності має кілька аспектів.

У кожному джерелі перелік цих аспектів – різний. Так, наприклад, в «Енциклопедії освіти» визначаються операційний, мотиваційний, соціально-психологічний, психофізіологічний моменти [73, с. 137]. В. Семиченко виокремлює операційну, функціональну, особисту складові [184, с. 99]. А. Сват'єв виокремлює у складі готовності світоглядну, професійну, особистісну складові [183, с. 117]. Інші автори визначають склад готовності, виходячи зі своїх суто суб'єктивних уявлень.

Таке положення вимагає від нас визначення з підходом до встановлення структури професійної готовності тренера-викладача ДЮСШ взагалі та структури його готовності до виховної роботи, зокрема.

Для цього звернемося до до положень диспозиційної концепції особистості, розробленої Д. Узнадзе та В. Ядовим. Відповідно поглядам цих вчених, готовність розуміється як схильність індивіда до певного сприйняття соціальної ситуації, а також певної поведінки, дії, вчинку в тих чи інших життєвих контекстах [208; 224].

Зокрема, в подальших наших роздумах ключовим буде положення Д. Узнадзе, відповідно до якого, готовність – це установка, що спричиняє активність суб'єкта, зокрема, визначає певну форму поведінкового реагування, знаходження оптимального шляху вирішення тієї чи іншої ситуації [208].

Зазначимо, що зміст поняття «готовність» співвідноситься зі змістом понять «установка», а також «аттитюд» і «диспозиція», які широко використовуються в соціології.

Так, наприклад, терміну «установка» Д. Узнадзе дає таке визначення: єдиний динамічний стан особистості, її готовність до певних дій, яка зумовлена потребами суб'єкта у певній ситуації [207]. Інше визначення терміну «установка» – стабільна готовність суб'єкта діяльності поступати тим чи іншим чином ще до появи об'єкту чи явища, яке стимулює активність та забезпечує стійкий цілеспрямований характер діяльності по відношенню до даного об'єкта, за умовою знання, про те, що саме цей об'єкт чи явище буде пред'явлено [97].

Незалежно від використаного терміна («готовність», «диспозиція», «аттитюд» чи «установка») в структурі феномена, який позначається, вчені виокремлюють такі компоненти:

- пізнавальний (переконання, яких людина свідомо дотримується);
- емоційно-ціннісний – почуття, пов'язані з цими переконаннями, а також позитивна чи негативна оцінка того, що містить ці переконання;
- поведінковий або конативний (схильність до певної дії у тій чи іншій ситуації) [208; 224].

Основою пізнавального компонента виступають переконання – елемент світогляду, що надає особистості впевненість у своїх поглядах на світ, знаннях і оцінках реальної дійсності.

У контексті готовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ зміст цього компонента складають переконання, що стосуються питання: що саме і як виховувати у юних спортсменів.

Емоційний компонент включає в себе почуття щодо об'єкта соціальної дійсності, як то: задоволення – незадоволення; симпатія – антипатія; любов – ненависть тощо.

Деякі автори вважають емоційно-ціннісний компонент серцевиною готовності, диспозиції або аттитюда й пов'язують з ним формування мотивів діяльності людини – динамічних процесів фізіологічного та психологічного плану, що керують поведінкою людини, визначають її спрямованість, організованість, активність і стійкість [181].

Зміст цього компонента готовності багато в чому визначається ціннісними орієнтаціями, під якими розуміється відображення в свідомості людини цінностей, визнаних нею як стратегічні життєві цілі й загальні світоглядні орієнтири [144].

Цінності при цьому виступають як усвідомлені узагальнені самовартісні смислові утворення, що визначають значущість тих чи інших об'єктів або відношень навколишнього світу для конкретної особистості.

Ціннісні орієнтації виступають своєрідним інструментом для визначення ідеологічних, політичних, моральних, естетичних та інших підстав для оцінки тренером-викладачем соціальних об'єктів і подій, а також організації ним своєї поведінки відповідно до усвідомлених мотивів.

Поведінковий компонент готовності інтегрує стійкі новоутворення, які постійно проявляються в тій чи іншій діяльності і можуть бути безпосередньо зафіксовані. У цьому компоненті такими новоутвореннями будемо вважати «риси характеру» – сукупність стійких способів поведінки та природного реагування людини в соціальному та природному середовищі, засновану на соціально та біологічно зумовлених структурних компонентах особистості, що вбирають у себе психічні процеси, властивості, освіту, стійкі стани [114].

У складі готовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ цей компонент буде представлено певними паттернами поведінки в актуальній педагогічній ситуації, які слугуватимуть для встановлення відповідності між параметрами поведінки юного спортсмена в цій ситуації та соціальною потребою [224].

Зі сказаного вище випливає, що готовність майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ є зумовленим фаховою підготовкою станом розвитку когнітивної, ціннісної та діяльнісної сфер особистості студента, що надає змогу цілеспрямовано формувати особистість юного спортсмена в навчально-тренувальному процесі.

Будь-яка професійна готовність виступає «результатом професійної підготовки, яка розпочинається з професійного самовизначення, професійної освіти, виховання, розвитку, самовиховання». При цьому, професійна підготовка розуміється як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальності [183].

Спираючись на сказане вище, під підготовкою майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ будемо розуміти аспект академічної освіти, який безпосередньо стосується формування у бакалаврів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» під час вивчення ними визначених дисциплін особистісних новоутворень, необхідних для ведення виховної роботи в дитячо-юнацькій спортивній школі відповідно до олімпійських імперативів.

Підводячи підсумок міркуванням, висвітленим у цьому підрозділі, спираючись на проведений аналіз наукових джерел, визначимо готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ як зумовлений фаховою підготовкою стан оптимальної мобілізації компонентів особистості спортивного педагога, що характеризується здатністю до вибору найефективніших методів формування олімпійської культури юних спортсменів у педагогічних ситуаціях навчально-тренувального процесу.

Вважаємо, що готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ виступає водночас метою і результатом фахової підготовки, а характеристики цієї готовності – критеріями її ефективності.

1.2. Ознаки та результативні параметри готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ

Професійна підготовка тренера-викладача до виховної роботи в спортивній школі втрачає сенс у разі невизначеності формальних ознак її кінцевого результату. Тому готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ вимагає максимальної конкретизації модельних параметрів випускника фізкультурно-спортивного вишу.

При цьому параметри такої підготовленості (окремі характеристики тренера-викладача) мають відображати, з одного боку, соціальне замовлення, а з іншого – враховувати реалії і традиції існуючої системи підготовки кадрів для галузі фізичної культури і спорту.

Обраний нами підхід до визначення цих ознак має враховувати також і те, що в силу глобальних соціальних та інформаційних процесів, алгоритми здійснення професійної діяльності тренерів-викладачів можуть змінюватися швидше, ніж може відреагувати система професійної підготовки.

Зважаючи на сказане, обґрунтуємо адекватний вимогам сьогодення базис для визначення ключових ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ.

Серед існуючих варіантів до результативних параметрів цільової готовності оберемо підхід, описаний у роботах М. Буренко [33], Д. Перепльотчикова [151], А. Сватъєва [183], відповідно до якого визначенню підлягають якості працівника, що забезпечують успіх у тій чи іншій професійній діяльності. Ці якості виділяються за допомогою експертного опитування фахівців. При цьому, таке опитування може

відбуватися у декілька раундів для уточнення формулювання тієї чи іншої ознаки, а також для виявлення найважливіших з них.

Керуючись означеним орієнтиром, визначимо й систематизуємо ознаки готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ, а також представимо їх у формі структурної моделі.

Відповідне пілотне дослідження передбачає вирішення таких завдань:

- визначення структурної основи конструкту «Готовність майбутнього тренера-викладача до виховної діяльності в ДЮСШ»;
- встановлення ключових характеристик-ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ з точки зору діючих професіоналів;
- конкретизація ознак і результативних параметрів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ в контексті цільових освітніх орієнтирів;
- синтез структурної моделі готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ.

Представлена схема зумовлює побудову пілотного дослідження як послідовності ряду процедур.

Першою процедурою при створенні структурної моделі готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ є визначення її структури на найвищому рівні.

Підґрунтям для цього виступили наші уявлення про структуру готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ, обґрунтовані в попередньому підрозділі дисертації, зокрема, розуміння цієї готовності як сукупності характеристик, інтегрованих у когнітивному, емоційному та поведінковому компонентах.

Іншими словами, структурною основою конструкту «готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ» виступатимуть три складові:

- когнітивна, що інтегрує переконання в тому, що і як потрібно виховувати у юних спортсменів;

– емоційно-ціннісна, що інтегрує цінності й мотиви, які визначають відповіді тренера на запитання: «Навіщо потрібно виховувати юних спортсменів? Що є бажаним, а що – недоцільним у виховному процесі?».

– поведінкова, що характеризується найбільш типовими способами виховних дій, засобами, інструментами яким тренер-викладач віддає перевагу в тій чи іншій ситуації для досягнення поставлених виховних завдань.

Наступним кроком стало встановлення переліку ознак готовності ідеального тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ з точки зору колег. По суті, на цьому етапі відбуватиметься конкретизація особливостей поведінки, які забезпечують виконання працюючим тренером-викладачем ДЮСШ завдань виховної роботи [183].

Найдоцільнішим методом дослідження тут виступатиме залучення у якості експертів працюючих тренерів-викладачів з метою отримання відповіді на запитання: «Які ознаки відрізняють тренера-викладача, виховна робота якого є ефективнішою, ніж в інших тренерів?» [62, с. 488].

Виконання означеного завдання пов'язано з проведенням емпіричного дослідження, інструментом якого стала анкета (додаток А), в якій респондентам пропонувалося визначити ознаки ідеального тренера-викладача відповідно до визначених компонентів готовності до виховної роботи у ДЮСШ.

Експертами виступили п'ятнадцять працюючих тренерів-викладачів ДЮСШ з різних видів спорту м. Запоріжжя, яким бланк анкети розсилався електронною поштою за попередньою домовленістю. Заповнений бланк теж приймався електронною поштою. Респонденти не знали, хто окрім них, бере участь у дослідженні, і тому не мали можливості сформулювати загальну позицію щодо відповідей на анкетні запитання.

Для спрощення процедури анкетування бланк містив інструкцію.

У зв'язку з тим, що експерти формулювали одні й ті ж компетенції по-різному, виникла необхідність зведення різноманітних формулювань до мінімальної кількості форм, що значною мірою спростило кодування наявних положень.

Після попередньої обробки матеріалу, що включала редагування відповідей респондентів на запитання анкети, їхнє кодування, а також побудову первинної матриці, було використано пакет «Таблиці багатомірних відгуків» програми Statistica 6, за допомогою якого визначено кількість респондентів, які відзначили ту чи іншу ознаку.

Результатом опрацювання результатів анкетування стало визначення ознак ідеального тренера-викладача в аспекті виховної роботи з точки зору представників професійної спільноти. Ці ознаки було згруповано в кожному компоненті за рейтингом у порядку зменшення % респондентів, які відзначили характеристику як важливу.

Оброблені таким чином результати анкетування представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Рейтинг ознак готовності тренерів-викладачів до виховної роботи за визначенням досвідчених тренерів (n=15)

№ з/п	Ознаки готовності до виховної роботи	Частота	% відгуків	% спостережень
Особистісний компонент				
1	Справедливість	8	18,18	53,33
2	Педагогічна натхненність	7	15,91	46,67
3	Принциповість	6	13,64	40
4	Упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії	5	11,36	33,33
5	Установка на дотриманні правил чесної гри	4	9,09	26,67
6	Наполегливість та послідовність	4	9,09	26,67

7	«Зарядженість» на успіх	4	9,09	26,67
8	Гуманістична спрямованість	3	6,82	20
9	Усвідомлення відповідальності за результати виховної роботи	3	6,82	20
Когнітивний компонент				
10	Знання закономірностей розвитку особистості	11	24,44	73,33
11	Розуміння цільових орієнтирів виховання спортсменів	9	20	60
12	Знання теорії виховання	9	20	60
13	Знання психології спорту	3	6,67	20
14	Знання методів, прийомів та загальної логіки виховної роботи в ДЮСШ	3	6,67	20
15	Знання позитивних і негативних прикладів виховного впливу у спортивній діяльності	3	6,67	20
16	Володіння педагогічною термінологією	3	6,67	20
17	Знання та орієнтація на кращі зразки вітчизняної та світової культури	2	4,44	13,33
18	Знання змісту та сенсу олімпійської ідеології	2	4,44	13,33

Продовження таблиці 1.1

Діяльнісний компонент				
19	Уміння керувати педагогічною ситуацією	9	20,45	60
20	Організаційні здібності	9	20,45	60
21	Винахідливість ситуативна (кмітливність)	8	18,18	53,33
22	Переконливість (уміння переконувати, долати заперечення)	6	13,64	40
23	Комунікабельність	4	9,09	26,67
34	Володіння педагогічною технікою	2	4,55	13,33
25	Тактовність	2	4,55	13,33
26	Почуття гумору	2	4,55	13,33
27	Привабливість (фізична, особистісна)	2	4,55	13,33

Слід зазначити, що в таблиці 1.1 у стовпчику «% відгуків» представлено відносний індекс частотності ознаки серед усього масиву даних (за окремим компонентом готовності), а у стовпчику «% спостережень» – відносна кількість тренерів-викладачів, які позначили цю ознаку як важливу.

Аналізуючи показники табл. 1.1, бачимо, що в особистісному компоненті найбільша кількість тренерів-викладачів відзначила такі ознаки:

- справедливість (53,33%);
- натхненність (46,67%);
- принциповість (40%).

У когнітивному компоненті найбільша кількість тренерів-викладачів виокремила:

- знання закономірностей розвитку особистості (73,33%);
- розуміння цільових орієнтирів виховання спортсменів (60%);
- знання теорії виховання (53,33%).

У діяльнісному компоненті найбільш «популярними» серед експертів виступили такі ознаки:

- уміння керувати педагогічною ситуацією (60%);
- організаційні здібності (60%);
- винахідливість ситуативна (53,33%).

Наступним кроком стало визначення і характеристика результативних параметрів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ з точки зору представників системи освіти. Іншими словами, відбулося «переведення» визначених на попередньому етапі ознак в характеристики, які могли б виступити орієнтиром для професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів.

Зазначимо, що для цього використано метод групових сесій експертів, якими виступили безпосередні представники академічного персоналу в кількості 10 осіб [121].

Визначені в попередній ітерації ознаки готовності до виховної роботи були подані на розгляд представникам академічного персоналу у вигляді анкети (додаток Б).

Експертам було запропоновано оцінити в балах від 1 до 9 значущість дев'яти визначених ознак в кожному компоненті готовності тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи. Ознаки було згруповано на основі їхнього відношення до когнітивної, емоційної й поведінкової сфери. Відзначимо, що різним ознакам можна було виставляти однаковий бал.

Групова сесія фахівців була проведена на методичному семінарі кафедри спорту Запорізького національного університету. Експертами виступили професора, доценти і викладачі кафедри, загальна чисельність яких становила 10 осіб.

Отримані дані, підлягали ранжуванню. Результати описаної процедури наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Рейтинг ознак готовності тренерів-викладачів до виховної роботи з точки зору академічного персоналу (n=10)

№ з/п	Ознаки готовності	Середнє	Мін.	Макс.	Ст. відх.
Особистісний компонент					
1	Справедливість	8,5	7	9	0,71
2	Педагогічна натхненність	8,4	7	9	0,7
3	Упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії	7,9	7	9	0,74
4	Наполегливість та послідовність	6,6	4	9	1,58
5	Гуманістична спрямованість	6,4	5	7	0,7
6	Принциповість	4,6	2	7	1,26
7	«Зарядженість» на успіх	4,2	3	6	1,40
8	Установка на дотриманні правил чесної гри	4,8	2	6	1,32
9	Усвідомлення відповідальності за результати виховної роботи	2,7	1	4	1,16
Когнітивний компонент					
10	Розуміння цільових орієнтирів виховання спортсменів	8,5	7	9	0,71
11	Знання теорії виховання	8,4	7	9	0,7
12	Знання методів, прийомів та загальної логіки виховної роботи в ДЮСШ	8,1	6	9	0,88
13	Знання закономірностей розвитку особистості	7,0	6	8	0,82
14	Знання психології спорту	5,9	3	7	1,2
15	Знання позитивних і негативних прикладів виховного впливу у спортивній діяльності	4,6	3	7	1,07

Продовження таблиці 1.2

16	Володіння педагогічною термінологією	4,4	3	6	1,07
17	Знання та орієнтація на кращі зразки вітчизняної та світової культури	3,4	2	5	0,84
18	Знання змісту та сенсу олімпійської ідеології	2,3	1	4	1,06
Діяльнісний компонент					
19	Організаційні здібності	8,3	6	9	1,06
20	Уміння керувати педагогічною ситуацією	8,2	6	9	1,03
21	Комунікабельність	7,9	6	9	1,1
22	Володіння педагогічною технікою	6,8	6	8	0,79
23	Винахідливість ситуативна (кмітливість)	6,4	5	8	0,84
24	Переконливість (уміння переконувати, долати заперечення)	4,2	3	5	0,79
25	Тактовність	4,4	3	6	1,07
26	Почуття гумору	3,2	2	5	1,14
27	Привабливість (фізична, особистісна)	2,5	1	4	1,18

У таблиці 1.2 використано такі позначення: Середнє – середнє арифметичне балів, виставлених експертами тій чи іншій ознаці; Мін. – мінімальний бал, виставлений експертами; Макс. – максимальний бал, виставлений експертами; Ст. відх. – стандартне відхилення масиву даних.

Подальше опрацювання результатів анкетування академічного персоналу полягало у визначенні ознак, що отримали найбільший бал на думку експертів.

На методичних семінарах кафедри, спираючись на отриманий рейтинг, нами було остаточно сформульовано ряд цільових ознак і надано характеристику кожній з них.

У результаті описаних дій отримано перелік найважливіших ознак готовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ.

В особистісному компоненті такими ознаками виступають:

- педагогічна натхненність – тренер-викладач у виховній роботі має бути схильним до особливого стану, який характеризується, з одного боку, високою продуктивністю, а з іншого – підйомом і напругою сил;
- наполегливість та послідовність – тренер-викладач має бути здатним впродовж тривалого часу спрямовувати виховні дії на досягнення запланованого результату й не відступати від своїх виховних планів, не зважаючи на зовнішні впливи та оцінки;
- упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії – тренер-викладач повинен бути орієнтованим на самореалізацію у виховній діяльності, а також бути впевненим у необхідності й доцільності своєї виховної роботи;
- гуманістична спрямованість – у свідомості тренера-викладача повинна бути представлена система установок по відношенню до юних спортсменів, зумовлена моральними нормами і цінностями, переживаннями жалю й сумісного успіху, що реалізується в спілкуванні та діяльності у формі актів сприяння, допомоги, уваги, поваги до вихованця;
- справедливість – ціннісна система тренера-викладача дозволяє йому адекватно визначати відповідність прав та обов'язків вихованців; їхніх зусиль та винагороди; заслуг і визнання їх, провини й покарання. При цьому має бути сформовано мотивацію для відстоювання своїх ціннісних уявлень про цю відповідність.

У когнітивному компоненті готовності до виховної роботи в ДЮСШ поєднано такі ознаки:

- знання теорії виховання – тренер-викладач повинен бути готовим до описання, а також аналізу своїх дій у чітких та лаконічних термінах;
- розуміння цільових орієнтирів виховання юних спортсменів – у тренера-викладача має бути сформований образ цільової мети спортивного виховання;
- знання методів, прийомів та загальної логіки виховної роботи в ДЮСШ – тренер-викладач повинен мати уявлення про необхідну і достатню послідовність виховних дій, що сприяють формуванню у юного спортсмена особистісних новоутворень, які відповідають олімпійським ідеалам. Ці дії мають бути співвіднесені з типовими ситуаціями навчально-виховного процесу й базуватися на знаннях з

психології спорту про особливості психічних станів та мотивації юних спортсменів, а також закономірності формування особистості в дитячому та підлітковому віці.

У діяльнісному компоненті готовності до виховної роботи у ДЮСШ інтегровано такі ознаки:

- уміння керувати педагогічною ситуацією – тренер-викладач у виховній роботі має вміти швидко знаходити вихід з неочікуваного і, навіть, скрутного становища;

- здатність до упорядкування діяльності вихованців та їх батьків у контексті виховних завдань;

- тренер-викладач має вміти успішно організовувати взаємодію між вихованцями, тренерами та середовищем у навчально-тренувальному та змагальному процесах;

- уміння побудови якісної професійної комунікації між суб'єктами навчально-тренувального процесу – тренер-викладач має бути спроможним до встановлення дружніх, ділових зв'язків між суб'єктами педагогічного процесу, вміти налагоджувати контакти, бути здатним до конструктивного і взаємозбагачувального спілкування з іншими людьми;

- володіння педагогічною технікою – здатність тренера-викладача до використання для досягнення педагогічних цілей особливої «технології дотику» до особистості вихованця, яка складається з мімічних, пластичних, інтонаційних, лексичних умінь тренера, його реактивності, емоційності, відчуття міри, адекватного сприйняття вихованця й інших операційних умінь (наприклад, витримувати паузу у діалозі, виражати поставою або жестами своє відношення до того, що відбувається на спортивному майданчику, стисло та інформативно передавати інформацію спортсмену у процесі тренування або змагань, визначати і оцінювати емоційний стан спортсменів з наступною його корекцією тощо).

Дозволимо собі відтворити позитивні наслідки сформованості визначених ознак у тренера-викладача.

Тренер-викладач у своїй професійній діяльності в кожному акті взаємодії з вихованцем виступає творцем, проявляючи мистецтво в комбінації методичних

знань і педагогічних умінь. Його педагогічні дії підпорядковані принципу: «не нашкодь». Притому цей принцип стосується не тільки тіла, але й душі та духу юних спортсменів.

Тренер-викладач є орієнтиром для своїх вихованців не тільки як еталон фізично розвиненого тіла, але і як особистість – завдяки сформованості моральних, особистісних та педагогічних якостей. Спілкування юних спортсменів з таким тренером веде до того, що після закінчення взаємодії залишаються не тільки приємні спогади про неї, але формується ціннісно-особистісна сфера вихованців, підвищується рівень розвитку їх фізичних якостей, формуються соціально важливі риси характеру.

Наш дискурс був би не повним, без описання наслідків неготовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ.

На нашу думку, в такому разі можна очікувати щонайменше: одноманітності тренувань; байдужості до фізичного та душевного стану вихованців; низького авторитету тренера серед юних спортсменів.

Такий тренер у професійній діяльності може бути зосереджений на задоволенні своїх амбіцій, емоцій, бажань, що може проявлятися насамперед у зовнішніх сферах – розвитку своєї «оболонки» у поєднанні з ігноруванням саморозвитку внутрішніх якостей, необхідних для ефективної педагогічної взаємодії. У такому разі не може йти мови ні про результативність професійної діяльності, ні про особистісну задоволеність тренера нею. Очевидно, що заняття з таким тренером надовго залишать неприємні спогади. Дуже ймовірно, що й сам тренер буде сприймати свою професійну діяльність скоріш як покарання.

Слід зазначити, що особливістю виховної роботи тренера-викладача є те, що її якість істотно змінюватися залежно від самопочуття та настрою тренера в конкретний проміжок часу. А в деяких випадках навіть високий рівень спеціальних знань не може компенсувати його поганий настрій. При цьому, тренер має кожного разу знаходити кваліфікований вихід з можливих ситуацій, зумовлених означеними факторами.

Тому бажано, щоб тренер володів навичками регуляції свого психофізичного апарату, навичками артистизму, педагогічної майстерності тощо. Окрім того, для ефективної праці, тренер має бути фізично розвинутою людиною, мати високий рівень фізичної працездатності, широкий арсенал рухових навичок.

Отже, узагальнюючи результати емпіричних досліджень, представлених у цьому підрозділі дисертації, побудуємо структурну модель готовності майбутнього тренера-викладача до виховної діяльності у ДЮСШ (рис. 1.1).

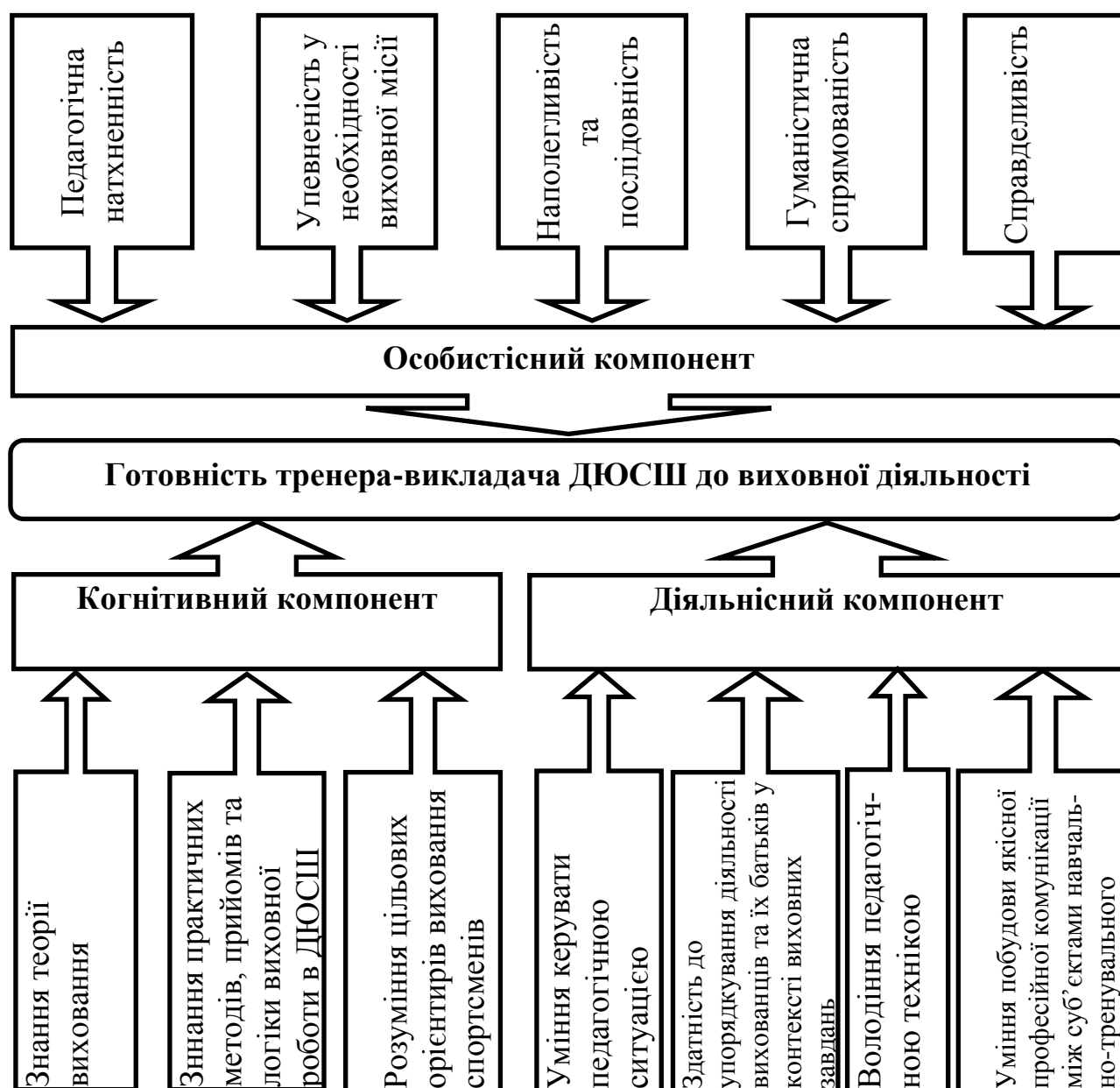

Рис. 1.1. Структурна модель готовності тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ

Сподіваємося, що представлений конструкт адекватно репрезентує готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ у формі, прийнятній для визначення відповідних критеріальних показників, та створення на їхній основі ефективної діагностичної методики.

1.3. Стан проблеми підготовки тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи у сучасній педагогічній науці

Як уже зазначалося, ефективною складовою системи позашкільної освіти України виступає система ДЮСШ. Однією з провідних функцій цих закладів є виховна функція, що полягає у сприянні всебічному вихованню соціально цінної особистості юних спортсменів.

Утім, підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ на сьогодні ще не стала цільовим орієнтиром професійної освіти. Поодинокі цінні напрацювання викладачів фізкультурно-спортивних вишів носять розрізнений і несистемний характер. З огляду на сказане, нам потрібно сформувати теоретичну базу нашого дослідження, а також проаналізувати систему професійної підготовки у контексті формування готовності тренерів до виховної роботи в ДЮСШ.

Результатами розробки теоретичної бази нашого дослідження має стати ієрархічно впорядкована система наукового знання у формі теорій, підходів та ідей, необхідних для пояснення частини реальності, що співвідноситься з предметною галуззю дослідження – підготовкою тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Розроблення наукових засад підготовки майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ до виховної роботи неможливе без евристичного визначення найцінніших теоретичних здобутків, висвітлених у наукових та методичних публікаціях, а також у нормативних документах.

Першим таким здобутком у нашому дослідженні виступає культурно-історична теорія розвитку психіки людини.

Зокрема, на її основі нами сформована теза про те, що у процесі спілкування із референтними соціальними суб'єктами відбувається перенос змісту колективних уявлень про норми соціальної взаємодії в індивідуальну свідомість вихованця, на основі якої формуються його дії, вчинки, поведінка.

За культурно-історичною теорією, це відбувається в єдності двох взаємодоповнюючих процесів:

- зміна суб'єкта діяльності завдяки поступовому перетворенню зовнішньої предметної дії у внутрішні розумові дії (інтеріоризація);
- активне перетворення світу суб'єктом (екстеріоризація).

Інтеріоризація – це процес запозичення основних категорій індивідуальної свідомості зі сфери суспільного досвіду й суспільних уявлень. У процесі інтеріоризації формуються поняття, узагальнення, прийоми діяльності, а також її внутрішні програми. Процес інтеріоризації зовнішніх дій здійснюється завдяки слову, яке є знаком зовнішнього впливу, під яким у внутрішній мові проходить становлення певних образів.

Екстеріоризація усвідомлюється як практична реалізація внутрішніх, раніше інтеріоризованих дій, програм, узагальнюючих прийомів їх виконання. За Б. Ананьєвим, екстеріоризація, як перехід внутрішніх дій та операцій у зовнішні, є втіленням уявлень суб'єкта діяльності, реалізацією його задумів, планів та програм і може розглядатися як «творення», «формування» [6].

Процеси екстеріоризації та інтеріоризації – діалектично пов'язані. Однак вихідною точкою для них є сфера колективного несвідомого й колективної свідомості.

У контексті нашого дослідження цінним є положення культурно-історичної теорії про те, що культурні смисли передаються із покоління в покоління трьома основними шляхами:

- шляхом «стихійного виховання» через наслідування в референтній групі;
- цілеспрямовано, за планами, які в процесі взаємодії суб'єктів виховання задають спеціально підготовлені фахівці-педагоги;

– шляхом саморозвитку й самовиховання окремої людини [47].

Отже, в нашому дослідженні виходимо з того, що історичним результатом життєдіяльності людей є програми, настанови тощо, які зберігаються в культурі у вигляді кодів, наприклад, звуків у мові або букв на письмі. Однією з найважливіших характеристик людини як соціальної істоти є неможливість існування без взаємодії із соціально-культурним середовищем.

Опертя на положення культурно-історичної теорії дає нам можливість описати механізм, завдяки якому зміст колективної свідомості й колективного несвідомого, виражений у знакових формах, знаходить відображення в ієрархічно організованих індивідуальних структурах психіки вихованця ДЮСШ, формуючи зрештою його стиль і спосіб життя.

Ще однією формою знання, що покладена в основу нашого дискурсу виступає системний підхід у педагогіці (М. Боритко, В. Караковський, Л. Новиков, В. Серіков, Ю. Сокольников).

У роботах цих авторів системний підхід постає як спосіб мислення, який передбачає дослідження об'єкта як об'єднання зв'язків між різними компонентами цілого, знаходження в системі цих зв'язків провідних тенденцій і основних закономірностей [222].

Підгрунття теоретичного базису нашого дослідження знаходимо в загальній теорії систем – сукупності взаємозумовлених теоретичних положень, що закладають підвалини для дослідження об'єктів, утворених великою кількістю елементів, які перебувають у відношеннях і зв'язках один з одним і формують певну цілісність.

Головною категорією загальної теорії систем є поняття «система» (грецьк. *systema* – складене з частин, сполучене). У дослідженні ми виходимо з того, що система – це сукупність інтегрованих і регулярно взаємодіючих та взаємозалежних елементів, створена для досягнення певних цілей, що характеризується стійкими і визначеними відносинами між елементами, а також тим, що загальна продуктивність або функціональність системи вищі, ніж у простої суми її елементів [17].

Ми виходимо з того, що виховна система ДЮСШ у якості елементів інтегрує спортивний колектив і умови його функціонування, особистість тренера, його педагогічну майстерність, загальноосвітню школу, сім'ю, спортивних суддів та інші елементи. Результатом цілеспрямованої і ситуативної взаємодії цих елементів між собою є розвиток особистості юних спортсменів у напрямі соціально бажаних ідеалів.

З погляду системного підходу, кожна система має свою мету, а також розвивається у часі. Спираючись на цю тезу, ми вважаємо за доцільне в подальшому обґрунтувати цільові орієнтири виховного процесу, а також описати розвиток виховної системи, тобто перебіг виховного процесу, а також опис тих виховних впливів, які є його рушійною силою.

У нашому дослідженні є потреба у формуванні змісту навчання на основі орієнтації на кінцевий результат фахової підготовки, відображений через надійні, валідні та операціоналізовані показники.

Універсальним підходом, який дозволить це зробити, є компетентнісний підхід, який передбачає оцінку професіонала через цілісну систему ознак-компетенцій, що забезпечують досягнення цілей професійної діяльності.

На користь вибору компетентнісного підходу як теоретичної основи нашого дослідження говорять такі аргументи:

- компетентнісна парадигма сьогодні є загальноприйнятою світовою професійно-освітньою спільнотою, що відображено в низці міжнародних документів;
- цей підхід дає об'єктивну методологічну базу для кількісної оцінки якості професійної діяльності через кількісну оцінку її окремих характеристик-компетенцій;
- компетентнісний підхід ґрунтується саме на прагматичному, предметному аспектах професійної діяльності, а це відповідає специфіці нашої роботи;
- основи компетентнісного підходу вивчені всебічно, про що свідчать наукові публікації в нашій країні [36; 179; 95; 105], а також міжнародні нормативні документи [64; 229].

Сьогодні в освітній практиці країн Західної Європи та США під компетентністю розуміють міру відповідності знань, умінь та досвіду людини реальному рівню складності вирішуваних нею завдань і проблем [229].

У цій же площині трактують поняття «компетентність» Л. Безкоровайна [18], Ж. Бережна [20], Є. Григор'єв [54], Н. Гущина [55], Ю. Дубревський [68], Н. Зубанова [80], В. Левків [107], В. Мазін [115], В. Пономар'єв [159], М. Прохорова [170]. У контексті специфіки роботи тренерів, автори розуміють під нею загальну здатність і готовність людини до діяльності, заснованої на знаннях та досвіді, які зорієнтовані на самостійну участь особистості в процесах життєдіяльності.

Виходячи зі сказаного вище, за імператив нашого наукового пошуку беремо положення компетентнісного підходу.

Розкриттю сутності професійної компетентності педагога присвячені роботи А. Вербицького [36], І. Зимньої [78], Ю. Лебеденко [105], у яких компетентність тлумачиться як системне утворення, що інтегрує не тільки знання, уміння, досвід, але й потреби, цілі й мотивацію професійно-педагогічної діяльності. Інакше кажучи, компетентнісний підхід передбачає характеристику тренера-викладача в особистісному, когнітивному й діяльнісному аспекті.

Аналіз названих робіт дозволяє визначити виховну компетентність (готовність) тренера-викладача як підтверджену його здатність до ефективної виховної роботи, засновану на особистих цінностях, знаннях, уміннях та досвіді.

Ще одним шаблоном теоретичного фундаменту нашого дослідження виступає суб'єкт-суб'єктний підхід, у відповідності до якого вихованець активно бере участь у виховному процесі й не тільки адаптується до суспільних груп та інститутів, але і впливає на свої життєві обставини й на себе самого.

У цьому випадку предметом діяльності стає вже не об'єкт, а суб'єкт – людина. Якщо ж цей принцип доповнюється ще й ієрархічністю міжособистісних взаємодій, то виникають специфічні класи діяльності – управлінська, організаційна тощо, які навіть за своїм змістом є діяльністю з організації інших діяльностей, ніби

«діяльністю другого порядку», тобто метадіяльністю, основними операційними засобами якої починає виступати не система діяльнісних утворень, а процеси та механізми спілкування, міжособистісної взаємодії [138].

Специфіка суб'єкт-суб'єктної педагогічної діяльності виражається у положенні О. Пехоти про те, що кожен з учасників педагогічної взаємодії виступає як: «суб'єкт – творець об'єктивного, предметного і соціального світу, здатний на вибір, на оцінку, самооцінку, саморегуляцію, а також на формування свого суб'єктного світу. Він має потенційну змогу здійснювати перетворювально-творчу діяльність» [153, с. 171].

Наступною теоретичною основою нашого дослідження виступає контекстний підхід, представлений у роботах М. Буренко [32], А. Вербицького [373], Н. Фазлєєва [210].

Сутність цього підходу полягає у включенні навчальної діяльності студентів в аналог майбутньої праці, представленої різними формами квазіпрофесійної діяльності, моделювання змісту і динаміки якої здійснюється через активну реконструкцію професійної діяльності в умовах навчального процесу [37, с. 33].

Іншими словами, контекстний підхід у нашому дослідженні виражатиметься у тому, що навчальна діяльність студентів буде організована на основі переносу абстрактних педагогічних знань в умови, наближені до тих, з якими майбутні фахівці будуть стикатися під час професійно-педагогічної діяльності [36].

Ключовим поняттям теорії контекстного навчання виступає «квазіпрофесійна діяльність», сутністю якої є відтворення в аудиторних умовах динаміки тієї чи іншої професійної діяльності, відносин і дій зайнятих у ній людей [37, с. 34].

Забезпечення професійного контексту при формуванні фахових компетенцій тренера-викладача пов'язане з насиченням навчального процесу активними методами навчання, що створюють умови для виконання студентами професійних ролей у квазіпрофесійних умовах [37, с. 35].

Ще одним здобутком, на який ми будемо спиратися в нашому дослідженні виступатимуть особистісно орієнтовані технології, які забезпечують приведення у

відповідність до профілю, складності й обсягу навчального матеріалу до освітніх потреб конкретного студента.

Визначальною рисою таких технологій виступає:

- визнання студентів головною діючою фігурою освітнього процесу;
- орієнтація на суб'єктивний досвід і психологічні особливості студентів;
- визнання двох рівноправних джерел освітнього процесу – навчання і самонавчання.

Аналіз наукових джерел дав змогу виділити в типології особистісно орієнтованих педагогічних технологій соціально-педагогічні, предметно-дидактичні, діяльнісно-психологічні, а також діагностичні технології.

Соціально-педагогічні технології ставлять собі за мету вдосконалення рівня професійної діяльності студентів до вимог соціального замовлення суспільства.

Предметно-дидактичні технології пов'язані з професійно-предметним змістом. Це – своєрідна предметна диференціація, побудована з урахуванням профілю, складності й обсягу навчального матеріалу, що забезпечує індивідуальний підхід у навчанні. Така диференціація вимагає виявлення уподобань здобувачів освіти до роботи з матеріалом різного змісту, що відрізняється за ступенем об'єктивних труднощів, новизни, а також прийомів засвоєння; інтересів здобувачів освіти до поглибленого вивчення цього матеріалу; уподобань студентів до різних організаційних форм, типів занять.

Діяльнісно-психологічні технології зводяться до організації різноманітної діяльності, визначеної залежно від структури особистості, психологічних властивостей, готовності до діяльності та спілкування студентів, а також від їхніх пізнавальних здібностей і вподобань. Метою використання діяльнісно-психологічних технологій є розвиток, корекція тих чи інших педагогічних компетенцій, а також їхня оцінка, аналіз сформованості [93, с. 150].

Тепер зосередимо свою увагу на аналізі системи професійної підготовки педагогів загалом, і тренерів-викладачів, зокрема, в контексті формування у них

готовності до виховної роботи в ДЮСШ, а також виділення найбільш перспективних ідей щодо формування цієї готовності.

Перш за все, проведемо аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ) та освітньо-професійних програм (ОПП) підготовки студентів за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

На сьогодні у якості галузевого стандарту вищої освіти спеціальності «Спорт» функціонує декілька ОКХ та ОПП, що розроблені робочими групами Міністерства освіти і науки України у базових ЗВО.

Положення галузевих стандартів набувають розвитку у варіативних частинах ОКХ та ОПП, навчальних планах, робочих навчальних програмах дисциплін конкретних ЗВО.

Аналіз цих ОПП та ОКХ різних вишів показав, що їхні розробники виявляють певну єдність у визначенні номенклатури навчальних дисциплін. Ці документи мають загальну структуру, проте в їхньому змісті існують численні розбіжності. Зокрема, аналізуючи ОПП у контексті підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи, ми відзначили, що в різних закладах її формуванню приділено не однакової уваги.

Так, наприклад, аналіз ОПП тренера-викладача Комунального закладу «Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка» (2012 р.) показав, що серед найважливіших умінь, формуванню яких приділяється увага при фаховій підготовці, ознаки готовності до виховної роботи – не присутні. В той же час, у документі детально прописуються уміння, пов'язані з суто спортивним аспектом професійної діяльності фахівця, а також його прогностичними, конструктивними, проектувальними та методичними функціями [142].

В ОПП тренера-викладача Запорізького національного університету (2013 р.) серед найважливіших ознак готовності визначено ознаки, які безпосередньо стосуються готовності до виховної роботи, зокрема, присутні такі характеристики, як: уміння створення спортивного колективу; вміння керувати групою, командою; вміння аналізу даних педагогічних спостережень тощо [125].

Утім, з аналізу згаданих та інших ОПП та ОКХ, видно, що ключові ознаки готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ здебільшого не знайшли в них належного відображення. Відповідно, не всі ознаки готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи виступають навчальними об'єктами і, тому, не мають належного відображення у змістових модулях навчальних дисциплін.

Зокрема, не існує відповідних модулів для формування визначених у попередньому розділі дисертації ознак готовності тренера-викладача до виховної роботи. Як зазначалося, такими ознаками постають:

– в особистісному компоненті: упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії, гуманного відношення до вихованців; справедливість;

– у когнітивному компоненті: уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів; уявлення про методи, ситуації, а також етапи виховної роботи в ДЮСШ; володіння термінологією, необхідною для організації виховного процесу;

– в поведінковому компоненті: педагогічна натхненність; кмітливість; наполегливість та послідовність; організаційні здібності; комунікабельність.

Окрім сказаного, аналіз галузевих нормативних документів, що регламентують розробку та використання засобів діагностики якості вищої освіти майбутніх тренерів-викладачів, показує, що критерії оцінювання якості освіти, а також тести і випробування, що використовуються у практиці навчальних закладів, які готують майбутніх тренерів-викладачів, не відображають виховний аспект професійної готовності студентів [124; 125; 142].

Зазначимо, що вслід за М. Буренко, ми звернули увагу на те, що при оцінюванні сформованості виховних умінь майбутнього тренера-викладача виникають ускладнення організаційного плану, при цьому його особистісні характеристики зовсім залишаються поза увагою. Ми зауважили також, що наявні засоби діагностики якості фахової підготовки не дозволяють оцінити проявлення виховних умінь у професійній або квазіпрофесійній діяльності [33].

Узагальнюючи сказане, ми констатували, що недоліком професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів у контексті формування у них готовності до виховної роботи у ДЮСШ є невизначеність ознак цієї готовності на рівні ОКХ та ОПШ, а також відсутність адекватного діагностичного інструментарію для оцінювання досягнутого у визначеному контексті освітнього результату.

У якості недоліку також можна відмітити відсутність належного відображення у змістових модулях професійно-орієнтованих дисциплін фахових компетенцій, що співвідносяться з готовністю майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Для характеристики загальної логіко-змістової схеми підготовки майбутніх тренерів спрямуємо зусилля на аналіз наукових праць, присвячених організації фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів (М. Буренко [33], О. Ємець [74], Є. Захаріна [77], А. Конох [99], В. Левків [106], В. Назаренко [133], Є. Павлюк [145], Д. Перепльотчиков [151], С. Сальникова [180], А. Свасьєв [183], Л. Сущенко [198], С. Табінська [199], Т. Тищенко [204], Т. Чопик [218] та ін.).

Передусім, звернемо увагу на роботи Л. Сущенко, в яких у якості моделі постановки завдань і добору методів професійної освіти фахівців галузі фізичного виховання та спорту обґрунтовується необхідність звернення до особистісно орієнтованої парадигми освіти.

На практичному рівні звернення до цієї парадигми виражається в орієнтації на побудову індивідуальних траєкторій розвитку студентів відповідних навчальних закладів, задоволенні їхніх індивідуальних освітніх потреб та стимулюванні їхнього зростання з опорою на прагнення до професійного самовизначення, професійної самореалізації та професійної самоактуалізації упродовж життя [197; 198].

Зазначимо, що традиції, закладені Л. Сущенко продовжують В. Назаренко [133], С. Сальникова [180], А. Свасьєв [183], Т. Тищенко [204].

Зокрема, розкриваючи потенціал гуманістичної парадигми, А. Свасьєв, висвітлює логіко-змістову структуру професійної підготовки майбутніх тренерів-

викладачів до професійної діяльності. Відповідно до авторських поглядів, ця підготовка описується моделлю, що інтегрує три підсистеми.

Проектувальна підсистема професійної підготовки має забезпечити гармонійне поєднання орієнтирів, визначених у державних нормативних документах, а також результативних ознак підготовленості тренерів-викладачів до професійної діяльності, визначених з урахуванням запитів роботодавців [183, с. 10].

Процесуальна підсистема, на думку А. Сватьєва, не порушуючи прийнятих у вищій фізкультурній освіті нормативів організації навчально-виховного процесу, має забезпечити поетапне зростання рівня професійної підготовленості майбутніх тренерів-викладачів. При цьому в означеній підсистемі інтегруються:

- діагностичний етап, спрямований на попереднє вивчення фізичної та психічної природи майбутнього студента в процесі складання творчого конкурсу державній предметній комісії;
- адаптаційний етап, спрямований на стимулювання фахової самоідентифікації майбутнього тренера-викладача;
- світоглядно-мотиваційний етап, на якому відбувається культивування соціально-ціннісної місії тренерської професії;
- квазіпрофесійний етап, спрямований на корекцію неефективних стереотипів поведінки майбутнього тренера на практичних заняттях, а також у процесі проходження практик;
- навчально-професійний етап, спрямований на поступове розширення змісту спортивно-педагогічного вдосконалення й самостійної роботи студентів;
- дослідно-професійний етап, спрямований на культивування суб'єктності студентів та інтенсифікацію зворотного зв'язку між учасниками педагогічного процесу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- етап професійної самореалізації, на якому відбувається проектування й початок реалізації індивідуальної професійної траєкторії розвитку через втілення набутих потенцій у професійній діяльності в якості тренера-викладача [183, с. 10].

Третій, останній, компонент моделі – це результативна підсистема, що має забезпечити розроблення та використання взаємодоповнювальних методик оцінювання темпів зростання підготовленості майбутнього тренера-викладача впродовж усієї підготовки у вищому навчальному закладі [183, с. 10].

На наш погляд, описана логіко-змістова модель відображає наявні реалії професійної підготовки цієї категорії фахівців і, певною мірою, за структурною повнотою випереджає навіть логіко-структурні схеми, представлені у діючих стандартах професійної підготовки тренерів-викладачів.

Зазначимо, що будь-які нововведення до змісту професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів реалізуються через удосконалення змісту навчальних дисциплін, технологія вдосконалення змісту яких найбільш повно і лаконічно представлена в роботі М. Буренко [33].

Авторка вважає, що в основу будь якої змістової лінії підготовки, має бути покладений такий алгоритм:

- розширення змісту професійно-орієнтованих дисциплін шляхом введення компетентнісно орієнтованих змістових модулів;

- актуалізація професійного інтересу студентів у ході роз'яснення сутності професійних функцій тренера-викладача шляхом безпосередньої та опосередкованої взаємодії з агентами професійної соціалізації – викладачами, спортсменами, видатними тренерами;

- використання нетрадиційних, контекстно орієнтованих форм лекцій, спрямованих на набуття студентами когнітивної основи ознак готовності;

- відтворення соціально-психологічних і операційних особливостей тренерської діяльності, що виступають засобом освоєння її змісту, організаційних форм, цінностей і норм;

- реалізація взаємодоповнюючих методик комплексного контролю, орієнтованих на оцінювання професійних знань, психологічних і професійних якостей майбутніх тренерів-викладачів [33, с. 7].

Реалізація описаних складових алгоритму підпорядкована логіці технологічної моделі, що складається з підготовчого, базового, діяльнісного та узагальнюючого етапів [33, с. 153].

Окремі елементи описаного вище алгоритму підготовки тренера-викладача до певних аспектів професійної діяльності бачимо в роботах Д. Перепляотчикова, на думку якого процес підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до організації діяльності ДЮСШ буде успішним за таких організаційно-педагогічних умов:

- визначення особливостей професійної орієнтації студентів на основі діагностики професійних (зокрема, управлінських) потенцій;
- спрямування змісту професійно орієнтованих навчальних дисциплін і виробничої практики на підготовку студентів до виконання типових функцій організації діяльності ДЮСШ;
- використання специфічних активних форм і методів навчання у формуванні цільовідповідних прикладних ознак готовності;
- насичення науково-дослідної роботи студентів проблематикою організації діяльності ДЮСШ;
- інтенсифікація зворотного зв'язку між учасниками педагогічного процесу засобами дистанційних технологій [151, с. 7].

Отже, бачимо, що на сьогодні систематизовано змістову основу професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів; закладено передумови створення універсальної системи для побудови змістової лінії підготовки майбутніх тренерів-викладачів (мається на увазі підготовка до тієї чи іншої професійної функції або до окремої дії), основою для якої виступає трансформація змісту навчальних дисциплін.

Зазначимо, що описані вище алгоритми підготовки постійно вдосконалюються. Так, наприклад, в останніх публікаціях пропонується вдосконалення професійної підготовки за рахунок:

- конкретизації цільових орієнтирів професійної підготовки тренерів-викладачів, визначених на основі уточнення змісту виробничих функцій, типових завдань професійної діяльності, а також ознак професійної готовності [218];
- відображення загальної логіко-структурної схеми підготовки майбутнього тренера-викладача з використанням можливостей програмного комплексу навчальних дисциплін на основі платформи MOODLE [218];
- впровадження інноваційних комп'ютерних технологій для візуалізації навчальної інформації, формалізації знань про предметний світ [145; 146].
- застосування активних методів навчання, зокрема, використання методу педагогічної ситуації [74].

Отже, проведений аналіз наукових джерел показав, що сучасна підготовка тренерів-викладачів будується на основі гуманістичної парадигми. При цьому універсальна логіко-змістова схема підготовки майбутніх тренерів передбачає поетапне входження до професії, через поступове «введення» студента до професійного світу, створення умов для формування в його свідомості уявлень про те, як потрібно діяти у тій, чи іншій професійній ситуації, реалізацію цих уявлень у практичній діяльності, а також діагностику відповідності уявлень, знань, умінь студента вимогам професії.

Вважаємо, що важливим джерелом інновацій у підготовці майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ виступають перспективні ідеї, апробовані у підготовці до виховної роботи майбутніх фахівців різних профілів (А. Галімов [49], А. Демченко [57], Н. Джгун [61], Є. Захаріна [77], С. Ігнатенко [83], Л. Калашник [85], О. Михайлишин [122], Н. Олійник [140], О. Орловська [141], С. Погребняк [155], П. Червоний [216], О. Янкович [227]).

Перш за все, нашу увагу привернули роботи, присвячені підготовці майбутніх учителів фізичної культури до виховної роботи у школі (Л. Ареф'єва), позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи (Є. Захаріна [77]), а також формування моральних якостей молодших школярів (С. Ігнатенко [83]).

Узагальнюючи ідеї Л. Арефьєвої та Є. Захаріної, можна сказати про те, що цільовими орієнтирами відповідної підготовки ними обрано розвиток особистісних якостей вчителів фізичної культури (наприклад, креативності, емпатії, комунікативні, організаторські здібності та ін. [77]).

Дещо осторонь стоять роботи С. Ігнатенко, в яких цільовим орієнтиром виступає сформованість професійно-моральної культури майбутніх учителів фізичного виховання [83].

Зауважимо, що автори роблять наголос на необхідності забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів фізичного виховання до формування цільових професійних якостей.

Конструюючи процес підготовки майбутніх вчителів, автори виходили з того, що провідними його формами виступають: лекції, практичні заняття, самостійна та індивідуальна робота, а також різні види педагогічних практик [77, с. 14].

Серед методів підготовки автори виокремлюють ділову гру, написання сценаріїв спортивно-мистецьких заходів і спортивних свят з використанням засобів фізичної культури, а також пошук інформації у мережі Інтернет [77, с. 14]; рольові та ділові ігри, дискусії, диспути, вирішення педагогічних ситуацій і моральних дилем [83].

Особливе місце у працях авторів займає описання засобів моніторингу готовності майбутніх учителів фізичної культури до виховної роботи.

Так, наприклад, Л. Арефьєва для визначення рівня сформованості мотиваційного компонента готовності до виховної роботи використовує шкалу оцінки потреби в досягненні; для визначення рівня сформованості емоційного компонента – методику І. Юсупова «Здатність педагога до емпатії»; для визначення рівня сформованості процесуального компонента – тест «Оцінка організаторських і комунікативних умінь»; для визначення рівня сформованості самооцінного компонента – опитувальник для діагностики самооцінки і впевненості в собі в критичних ситуаціях; для визначення рівня сформованості когнітивного компонента готовності – розроблено автором тестові завдання [77, с. 14].

Наступною групою наукових праць, які привернули нашу увагу в контексті пошуку перспективних ідей щодо засобів і методів формування готовності до виховної роботи, виступають наукові розвідки, присвячені формуванню готовності до виховної роботи фахівців силових відомств: пожежно-рятувальних служб (А. Демченко [57]), майбутніх офіцерів-прикордонників (А. Галімов [49], О. Михайлишин [122]), а також курсових офіцерів (П.Червоний [216]).

У роботах, присвячених підготовці фахівців-силовиків описуються і науково обґрунтовуються наступні перспективні концепти цілеспрямованих системних впливів на підлеглих з метою формування їхньої професійної та морально-психологічної готовності до виконання виховних функцій:

- використання професійних виховних ситуацій [57];
- самовиховання [57];
- участь у виховних заходах [49, с. 24];
- відтворення у навчальному процесі умов майбутньої професійної діяльності фахівців [49, с. 22];
- активна пізнавальна діяльність під час практичних занять і самостійної роботи [49, с. 24];
- вирішення проблемних педагогічних ситуацій [49, с. 24];
- активізація педагогічного самовдосконалення курсантів та офіцерів [49, с. 25];
- цілеспрямоване вивчення передового педагогічного досвіду [49, с. 25].

Вагоме місце відводиться також і психолого-педагогічним діагностичним методикам для фіксації освітніх результатів [57].

Цікавим моментом виступають методи, що використовуються у підготовці силовиків до виховної роботи. Зокрема, такими методами виступають: вправа, ділова гра, проблемне навчання, суперництво, пошук помилок у прийнятих рішеннях, стажування, ситуаційні задачі та ін. [122, с. 6], а також ретренінг, імітаційне моделювання [216].

Підготовка силовиків до виховної роботи здійснюється шляхом введення спецкурсів [216], а також удосконалення змісту фахових дисциплін [57].

У роботах, присвячених підготовці різноманітних фахівців до виховної діяльності теж представлено низку перспективних ідей. Так, наприклад, аналіз праць С. Погребняка, Н. Олійника, дозволив стверджувати, що пропоновані авторами ідеї відповідають загальним тенденціям, описаним вище.

Зокрема, С. Погребняк [155; 156] та Н. Олійник [140] показують практичну ефективність і доцільність:

- удосконалення навчальних програм дисциплін загальнопрофесійного блоку;
- впровадження спецкурсу за вибором [140];
- удосконалення педагогічної практики;
- залучення студентів до науково-дослідної роботи [155; 156].

Корисний досвід підготовки студентів до виховної роботи описаний у роботах О. Янкович [227], якою описується відповідний польський досвід.

За даними авторки підготовка студентів до виховної роботи у Польщі відбувається в процесі вивчення низки психологічних і педагогічних навчальних дисциплін: «Вступу до педагогіки», «Вступу до психології», «Педагогіка», «Теоретичні основи виховання», «Історія виховання» тощо.

Провідними методами формування готовності до виховної роботи тут є методи інтерактивного навчання, зокрема робота в групі, а також моделювання ситуацій, ігрові, проектні методи. З-поміж інших польськими педагогами виокремлено методи ідеалу, об'єктивізації зла [227].

У системі підготовки майбутнього вчителя вагоме місце відводиться педагогічній діагностиці та формуванню у студентів діагностичних умінь, здатності їх реалізовувати в роботі. О. Янкович акцентує також увагу на методах оцінки, які дають змогу зафіксувати у студентів рівень готовності до виховної роботи [227].

У той же час, авторка зауважує, що в підготовці польських вчителів до виховної роботи недостатньо виражена практична та квазіпрофесійна складова, замало зв'язку теоретичних предметів зі шкільною практикою [227].

Цінну інформацію представлено у роботах О. Орловської, в яких описується досвід США в підготовці майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи [141].

Науковець зазначає, що у процесі цієї підготовки у ЗВО США використовуються такі форми педагогічної взаємодії, як лекція удвох, лекція-обговорення, лекція-ситуація; семінар генерації ідей, рефлексивний семінар, коопероване навчання). Знаходять застосування також інтерактивні технології (метод проектів, мозкова атака, дискусія, кейс-технологія, «крос-культурне моделювання», «етнографічне дослідження»). Підготовка майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи в США, пов'язана також із різними видами педагогічної практики (практика-спостереження, активна практика, самостійна практика) [141, с. 8].

Теоретичні ідеї та практичні підходи до підготовки майбутніх учителів в університетах КНР до виховної роботи висвітлено в роботах Л. Калашник [85] та Н. Джгун [61].

Авторами зазначається, що китайські педагогічні виші характеризуються традиційністю виховних та методичних поглядів, чим зумовлюється високе значення особистого прикладу вчителя та висока залученість студентів у систему культурно-виховних заходів університету з подальшим її відтворенням у власній практичній діяльності [85].

Н. Джгун відмічає, що характерними рисами існуючої системи підготовки педагогічних кадрів до виховної роботи в школі в системі вищої освіти КНР виступають такі моменти:

- збереження пріоритетності морального, естетичного, розумового та фізичного складників підготовки вчителів до виховної роботи в національній школі;
- відмова від суто утилітарного прагматичного підходу в підготовці вчителів, фундаменталізація педагогічної освіти;
- висока залученість учителів до позашкільного життя школярів;

– існування дієвого механізму стимулювання виховної діяльності у школі, його системність, загальнообов'язковість, державна підтримка процесу виховання [61].

Як зазначає Н. Джгун, серед форм організації навчальної діяльності студентів педагогічних ЗВО Китаю традиційно переважають лекції. Основним методом педагогічного впливу в процесі підготовки до виховної діяльності залишається особистий приклад викладача. Саме копіюючи модель педагогічної діяльності досвідченого педагога, студенти педагогічних вишів країни готуються самі бути взірцем для майбутніх вихованців. Практичні навички з виховної роботи майбутні вчителі здобувають на обов'язковій педагогічній практиці (до проблемних моментів організації якої можна віднести вузькість функцій, обмежену тривалість, недосконалу базу), участі в різноманітних соціальних та виховних практиках в школах у вільний час, роботі на посаді «молодшого вчителя» [61].

До тенденцій розвитку китайської системи підготовки до виховної діяльності Н. Джгун відносить зумовлену глобалізаційними процесами переорієнтацію системи підготовки вчителів початкової школи в КНР на вимоги європейської Болонської системи [61].

Разом із тим, реформуючи систему освіти, китайське керівництво протистоїть вторгненню моралі сучасного західного суспільства [85].

Отже, вважаємо, що в контексті підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ можуть бути корисними форми та методи, що використовуються при підготовці до виховної роботи інших категорій працівників.

Зокрема, серед них такі форми цієї підготовки як: різновиди лекцій, практичні заняття, самостійна й індивідуальна робота, а також різні види педагогічних практик. Серед широко використовуваних методів підготовки до виховної діяльності: рольові та ділові ігри, дискусії, диспути, вирішення педагогічних ситуацій і моральних дилем тощо.

При цьому, спрямування професійної підготовки у виховне русло пов'язується як з удосконаленням змісту існуючих дисциплін, так і з упровадженням нових авторських спецкурсів.

Традиції закордонних педагогічних ЗВО (зокрема, у КНР, США, Польщі) в плані методів та форм фахової підготовки, що використовуються для підготовки студентів до виховної діяльності, в цілому не суперечать національним традиціям.

У контексті підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи вище описані здобутки є цінними, проте для пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки цільового контингенту, потрібно розглянути й узагальнити досвід, висвітлений у публікаціях, присвячених безпосередньо формуванню та розвитку професійно-педагогічних якостей тренерів-викладачів (Г. Бабушкін [12], Ю. Іоакиміді [82], В. Мазін [38; 199], В. Пономарьов [159], М. Прохорова [170], О. Хуртенко [215], О. Федик [211], О. Федик [212], А. Якимов [225], М. Буренко [32], А. Сватъєв [183], Є. Павлюк [146], Т. Чопик [219], В. Левків [106], В. Назаренко [133], С. Сальникова [180], Т. Тищенко [204]).

Зокрема, нашу увагу привернули такі здобутки: встановлення співвіднесення завдань та прийомів виховної роботи тренерів-викладачів ДЮСШ [199]; описання виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ як механізму з формування у вихованців ментальних образів та схем [114]; розроблення методики розвитку виховної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ на курсах підвищення кваліфікації [38].

Вважаємо, що у нашому дослідженні є сенс спиратися на механізми виховного процесу в ДЮСШ, описані В. Мазіним, з метою визначення у нашому дослідженні цільових орієнтирів та уточнення засобів виховної роботи тренера-викладача.

У названому контексті відмітимо роботи В. Пономарьова, присвячені формуванню професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів з атлетичної гімнастики.

У цілому, напрацювання автора не виходять за межі традицій підготовки студентів до виховної роботи, проте звертають на себе увагу такі його ідеї:

– по-перше, якомога раннє залучення майбутнього тренера до квазіпрофесійної діяльності (за допомогою перцептивно- та сенситивно-орієнтованих тренінгів, ділових ігор, аналізу ситуацій тощо);

– по-друге, створення в навчальному процесі умов для тренування емоційно-вольової саморегуляції психічного стану майбутнього тренера (у ході виконання спеціальних завдань самостійної роботи, а також виконання цих вправ на практиці);

– по-третє, проведення на базі спортивного клубу курсів, спрямованих на забезпечення міжпредметних зв'язків, інтеграцію знань, умінь і установок у логіці майбутньої професійної діяльності [159].

Особливо відзначимо ідею В. Пономарьова про те, що у формуванні вмотивованості студентів до професійної діяльності тренера важливого значення набувають кращі її приклади [159, с. 71].

Корисна ідея описана у роботі Ю. Іоакиміді, в якій описується формування педагогічної установки в майбутніх тренерів. У своїй роботі автор спирався на ідею Д. Узнадзе, відповідно до якої, при формуванні педагогічної установки необхідно зруйнувати протилежну або актуалізувати подібну до тієї, що формує установку. При цьому, для того, щоб установка сформувалася, необхідним є систематичне повторення відповідного педагогічного впливу, а закріплення установки відбувається у діяльності, що відповідає їй (установці) спрямованості [82, с. 17].

На наш погляд, перспективні підходи до формування виховної готовності майбутніх тренерів-викладачів описані в роботі О. Хуртенко, присвяченій формуванню у майбутніх тренерів психологічної готовності до прийняття рішень в екстремальних ситуаціях.

Зокрема, плідною є ідея авторки про те, що для успішного прийняття тренером рішень в екстремальних ситуаціях необхідні добре сформовані механізми рефлексії та психічної саморегуляції [212, с. 5].

Для формування цих механізмів авторка вдавалася до проведення з майбутніми тренерами спеціальних занять (лекцій та семінарів) з поглиблення знань з теорії управління, психології діяльності особистості в складних умовах професійної діяльності, використання психотехнік проектування діяльності в екстремальних ситуаціях, аналізу реальних спортивних ситуацій, дискусій щодо алгоритмів ефективної професійної діяльності в нестандартних умовах; заняття з

розвитку управлінських навичок, навичок з рефлексії, психічної саморегуляції (рольові ігри, соціально-психологічний тренінг, вправи тощо) [212, с. 11].

Дослідницею М. Прохоровою дається описання засобів оцінювання виховної діяльності тренера. Зокрема, авторка звертає увагу на тестування особистісно-психологічних особливостей та деяких професійних якостей тренерів, а також метод експертного оцінювання професійної діяльності тренера. Вважаємо, що в контексті нашої роботи, ідеї авторки є актуальними і корисними [170].

На нашу думку, цінними є роботи психологів О. Федик та О. Федик, у яких звернено увагу на те, що ключовими факторами ефективного формування у майбутніх тренерів загальних і спеціальних професійних якостей, теоретичних знань, практичних вмінь виступають певні новоутворення у мотиваційній сфері, а також достатній рівень психологічного розвитку та самооцінки [211; 212].

Зокрема, зазначається, що будь-який зміст стає предметом засвоєння лише тоді, коли він набуває для суб'єкта учіння форму певного завдання, яке спрямовує і стимулює його діяльність. Забезпечити ефективні умови їх розвитку можна завдяки моделюванню в навчальному процесі ЗВО педагогічних ситуацій, розв'язання навчально-педагогічних завдань, а також безпосередньо в самій діяльності [211, с. 158].

У якості перспективного напрямку (концепту) вдосконалення професійної підготовки майбутніх спеціалістів до педагогічної (виховної) діяльності авторами називається цілеспрямована постановка та систематичне розв'язання навчально-практичних психолого-педагогічних задач [211, с. 6].

Певною мірою продовжує думку психологів Г. Бабушкін, на думку якого, формування професійно-значущих якостей майбутнього тренера має проходити відповідно до закономірностей формування інтересу до спортивно-педагогічної діяльності [12].

Автор вважає, що виникнення такого інтересу розпочинається з появи позитивних емоцій суб'єкта відносно спортивно-педагогічної діяльності. Окрім того, у формуванні професійного інтересу молодих фахівців Г. Бабушкін розкриває

механізм «підкріплення», в основі якого лежать емоції, що виникають у суб'єкта при оцінці результатів власної діяльності. Іншими словами, на його думку, привабливі приклади тренерської діяльності та позитивні емоції при знайомстві з професією виступають важливими джерелами виникнення мотивації до професійної діяльності тренера [12, с. 20].

Отже, на основі аналізу наукових джерел, що безпосередньо стосуються підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, можна констатувати те, що на сьогодні частково розробленими є окремі моменти визначеної проблематики, як то: цільові орієнтири та методи виховної роботи тренера-викладача (В. Мазін); форми та методи навчальної квазіпрофесійної діяльності (В. Пономарьов); методи формування у тренерів-викладачів професійно-корисних психічних новоутворень (Г. Бабушкін, Ю. Іокиміді, О. Федик, О. Хуртенко); методи оцінювання деяких особистісно-психологічних та професійних якостей тренерів (М. Прохорова).

Разом з тим, аналіз наукових джерел з проблематики підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ виявив, що на сьогодні достатньою мірою не розроблені наступні методичні аспекти:

- зміст навчального процесу, спрямованого на формування готовності до виховної роботи в ДЮСШ;
- особливості індивідуальних навчальних траєкторій майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ, зумовлені видами спорту, яким вони займаються і в якому збираються працювати після закінчення вишу;
- методи встановлення ефективності формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи у ДЮСШ.

Отже, підводячи підсумок дослідженням, результати яких викладено в підрозділі дисертації, зробимо такі узагальнення.

Проведений аналіз ОПП та ОКХ дозволив констатувати, що при розробці навчальних програм у багатьох фізкультурно-спортивних вишах формуванню ознак

готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ не приділяється належної уваги.

Найбільш загальна логіко-змістова схема формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи має передбачати поетапне та поступове залучення студента до виховної діяльності, створення умов для формування в його свідомості уявлень про те, як потрібно діяти у тій чи іншій професійній ситуації, реалізацію цих уявлень у практичній діяльності, а також діагностику відповідності уявлень та виховних умінь вимогам повсякденної професійної діяльності.

Хоча серед широко використовуваних методів і форм навчального процесу, які подекуди спрямовуються на формування виховних компетенцій студентів, – різновиди лекцій, практичні заняття, самостійна та індивідуальна робота, педагогічна практика, а також рольові та ділові ігри, дискусії, диспути, вирішення педагогічних ситуацій і моральних дилем тощо, на сьогодні залишаються недостатньо науково обґрунтованими методичні засади підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, що й визначає перспективні напрямки наукового пошуку.

У плані створення методичної системи формування готовності до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів перспективними концептами (інноваційними ідеями, що мають у собі творчий сенс) виступають:

- розробка і впровадження додаткових модулів конкретних дисциплін циклу професійної підготовки, а також удосконалення змісту навчальної практики;
- впровадження засобів мотивації студентів до професійного розвитку;
- насичення навчального процесу квазіпрофесійними ситуаціями, які враховували б особливості виду спорту, яким займається майбутній тренер-викладач;
- створення умов для тренування емоційно-вольової саморегуляції психічного стану студентів;
- розробка діяльнісно орієнтованого діагностичного інструментарію.

Висновки до першого розділу

На основі матеріалів досліджень, викладених у розділі дисертації, сформульовано такі висновки.

1. Готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ – це зумовлений фаховою підготовкою стан розвитку когнітивної, ціннісної та діяльнісної сфер особистості студента, що надає змогу цілеспрямовано формувати особистість юного спортсмена в навчально-тренувальному процесі.

2. Готовність майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ може бути представлена у формі структурної моделі, що інтегрує:

– в особистісному компоненті – педагогічна натхненність; наполегливість та послідовність; упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії; гуманістична спрямованість; справедливість;

– у когнітивному компоненті – знання теорії виховання; розуміння цільових орієнтирів виховання юних спортсменів; знання методів, прийомів та загальної логіки виховної роботи в ДЮСШ;

– у діяльнісному компоненті – уміння керувати педагогічною ситуацією; організаційні здібності; комунікабельність; володіння педагогічною технікою.

3. На сьогодні часткового розробленими є: діяльнісно орієнтований діагностичний інструментарій для оцінювання окремих аспектів фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів; засоби стимулювання студентів до професійного саморозвитку; методи квазіпрофесійної діяльності на навчальних заняттях. У той же час, у наявних публікаціях не знайшли належного висвітлення питання: наукового обґрунтування змісту навчального процесу, спрямованого на формування готовності до виховної роботи в ДЮСШ; визначення індивідуальних навчальних траєкторій майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ з урахуванням специфіки виховного процесу у виді спорту, яким вони займаються; визначення методів встановлення рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

4. Науковим підґрунтям авторських ідей щодо вдосконалення підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ є:

– культурно-історична теорія розвитку психіки людини, що базується на ідеї про те, що в процесі спілкування з референтними соціальними суб'єктами зміст колективних уявлень про норми соціальної взаємодії стає компонентом індивідуальної свідомості вихованця, а також основою для його ціннісних орієнтацій та вчинків;

– системний підхід у педагогіці, згідно з яким виховна система ДЮСШ інтегрує як елементи спортивного колективу і умови його функціонування, особистість тренера, його педагогічну майстерність, загальноосвітню школу, сім'ю, спортивних суддів та інші складові. Результатом цілеспрямованої й ситуативної взаємодії цих елементів є розвиток особистості юних спортсменів у напрямі соціально бажаних ідеалів;

– компетентнісний підхід, який передбачає формування змісту навчання на основі орієнтації на кінцевий результат фахової підготовки, відображений через надійні, валідні та операціоналізовані показники;

– суб'єкт-суб'єктний підхід у вихованні, основна ідея якого полягає в тому, що вихованець активно бере участь у виховному процесі й не тільки адаптується до суспільних груп та інститутів, а й впливає на свої життєві обставини та на себе самого;

– контекстний підхід до навчання, сутність якого полягає в організації навчальної діяльності студентів на основі переносу абстрактних педагогічних знань в умови, наближені до тих, з якими майбутні фахівці будуть стикатися під час професійно-педагогічної діяльності;

– особистісно-орієнтовані концепції навчання, що забезпечують приведення змісту, складності й обсягу навчального матеріалу відповідно до освітніх потреб конкретного студента та створюють умови для розкриття його природних потенцій.

Перспективним шляхом удосконалення навчального процесу у фізкультурно-спортивних закладах вищої освіти є розроблення інноваційної експериментальної моделі формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, яка б передбачала:

- розробку і впровадження додаткових модулів конкретних дисциплін циклу професійної підготовки, а також удосконалення змісту навчальної практики;
- впровадження засобів мотивації студентів до професійного розвитку;
- насичення навчального процесу квазіпрофесійними ситуаціями, які враховували б особливості виду спорту, яким займається майбутній тренер-викладач;
- створення умов для навчання студентів елементам саморегуляції психічного стану;
- розробку діяльнісно орієнтованого діагностичного інструментарію у контексті готовності до виховної роботи.

Основні результати розділу відображено в публікаціях [126; 127; 129].

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ДЮСШ

У розділі теоретично обґрунтовано авторську модель підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, яка репрезентує педагогічні умови, етапи і навчально-методичне забезпечення відповідного педагогічного процесу.

2.1. Педагогічні умови підготовки майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ

Як показано у попередньому розділі дисертації, ДЮСШ є ефективним засобом розвитку спортивних здібностей дітей та молоді, їхнього оздоровлення, забезпечення змістовного дозвілля, а також інтеріоризації ними суспільних норм і цінностей. Серед різноманітних аспектів діяльності ДЮСШ чільну роль відіграє виховний аспект. Проте, виконання ДЮСШ виховної місії ускладнюється у зв'язку з недостатньою готовністю тренерів-викладачів до виховної роботи.

Запорукою подолання означеного недоліку виступає відповідно спрямована діяльність вищої школи.

Огляд наукових праць, безпосередньо присвячених різним аспектам формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи (Г. Бабушкін [12], Ю. Іоакиміді [82], В. Мазін [38; 114; 199], В. Пономарьов [159], М. Прохорова [170], О. Федик [211], О. Федик [212], О. Хуртенко [215] та ін.), дає змогу дійти висновку, що на сьогодні не розроблено цілісної методичної системи, спрямованої на формування готовності до виховної роботи в ДЮСШ.

З огляду на вищезазначене, метою підрозділу стало наукове обґрунтування педагогічних умов і моделі формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи.

Першим нашим кроком у цьому напрямку стало уточнення сутності терміну «педагогічні умови».

У науково-педагогічних працях терміном «педагогічні умови» позначається характеристика педагогічного середовища; обставини, необхідні для перебігу педагогічного процесу; фактори, шляхи, напрями педагогічного процесу; уявні результати педагогічного процесу; форми, методи, педагогічні прийоми.

Так, наприклад, означеним терміном позначається:

– сукупність заходів освітнього процесу, що забезпечує необхідний рівень розвитку особистості того, хто навчається [5];

– обставини, що сприяють формуванню професійно-важливих якостей та роблять можливим формування професійно бажаних особистісних новоутворень [113];

– обставини, що сприяють розвитку учня, або, навпаки, гальмують його розвиток в освітньому процесі [189].

Зазначимо, що формулюючи педагогічні умови в тому чи іншому дослідженні, науковці сходяться в думці, що вони мають інтегрувати найважливіші взаємопов'язані сторони педагогічного процесу й водночас бути мінімально достатніми, не перевантажуючи дослідження зайвим «баластом» [87, с. 61].

З огляду на різноманітність трактування терміну «педагогічні умови», його використання в нашому дослідженні потребує певної конкретизації і уточнення.

Спираючись на наведені вище міркування, а також визначення слова «умови» у Великому тлумачному словнику української мови (де ним позначено «необхідні обставини, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь» [35, с. 1295]), під педагогічними умовами у нашому

дослідженні будемо розуміти обставини, що є необхідними й достатніми для формування готовності майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ до виховної роботи.

Асоційованим із терміном «педагогічні умови» виступає поняття «формування», яким у педагогіці позначають:

– процес розвитку людини, пов'язаний з особистісними змінами, що відбуваються через виховання, освіту і навчання [4, с. 43];

– процес розвитку та становлення особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, результат якого – досягнення цілісності особистості, високого рівня її зрілості [148];

– зміни особистості в ході взаємодії з дійсністю, появу фізичних і соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості й, у зв'язку з цим, зміну зовнішніх її проявів [158].

Спираючись на наведені визначення, терміном «формування» будемо позначати процес цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість майбутнього тренера-викладача ДЮСШ, результат якого – деякі особистісні новоутворення. Для позначення цих новоутворень будемо використовувати термін «готовність до виховної роботи в ДЮСШ».

Подальші зусилля спрямуємо на формулювання і характеристику педагогічних умов формування у майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ готовності до виховної роботи.

Першою такою умовою виступає збагачення змісту обраних дисциплін авторськими інноваційними модулями, що забезпечують когнітивну основу готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи. На користь формулювання цієї педагогічної умови виступають такі міркування.

Перш за все, відзначимо, що в результаті аналізу ОКХ, ОПП та навчальних планів, деякі результати якого приведені у першому розділі дисертації, ми дійшли висновку, що розробляючи педагогічні умови формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ ми маємо обмежитися певними

змiнами у стандартах освiти ЗВО, оскiльки змiна галузевих стандартiв не в нашої компетенції.

Змiни у навчальних планах ЗВО також вважаємо нераціональними, оскiльки в такому разi суттєво змiнюється перелiк дисциплiн i збiльшується загальний обсяг навчального часу.

Звернемо також увагу на зауваження В. Левкiва, який вважає, що тенденція до значного збiльшення кiлькостi навчальних дисциплiн в системi професiйної пiдготовки майбутнiх тренерiв-викладачiв негативно впливає на формування у студентiв професiйної компетентностi [106; 106].

Зважаючи на наведенi аргументи, створення названої педагогiчної умови ми пов'язали зi зверненням уваги на програми окремих дисциплiн, навчальний об'єкт яких асоціюється з тiєю чи iншою ознакою готовностi майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ.

На основi аналізу навчального плану факультету фiзичного виховання i спорту ЗНУ нами визначено такі дисциплiни:

- «Вступ до спеціальності» (1-й семестр);
- «Психологія загальна, вікова»;
- «Педагогіка»;
- «Теорія і методика обраного виду спорту» (5-й семестр);
- «Професійна майстерність тренера» (7-й семестр);
- «Спортивно-педагогічне вдосконалення» (далі – СПВ) (1–8-й семестр).

Зауважимо, що визначені дисциплiни є традиційними для навчальних планiв ЗВО, де готують тренерiв-викладачiв ДЮСШ. При належному спрямуваннi вони можуть стати необхідним чинником формування готовностi майбутнiх тренерiв-викладачiв до виховної роботи [124; 125; 142].

При вдосконаленнi змісту обраних дисциплiн ми враховували вимоги до модульної структуризації їхнього змісту. Зокрема те, що відповідно до сучасних нормативних документiв, фахова пiдготовка має організовуватися на основi

використання ECTS (чи сумісної з нею системи) і модульних технологій організації освітнього процесу.

Використання модульного принципу в процесі розробки змісту навчальних дисциплін спрощувало те, що основні організаційно-методчні питання модульної організації навчального процесу детально розглянуті у роботах А. Магрупової [113], А. Черноштана [220] та інших дослідників, роботи яких присвячено проблематиці фахової підготовки фахівців фізичного виховання та спорту.

Розроблення змісту модулів спрощувалося також тим, що у закордонних університетах (зокрема, британських, канадських, французьких, швейцарських, російських тощо), підготовка фахівців фізичного виховання та спорту також здійснюється за кредитно-модульною системою. В основу модулів покладаються лаконічно та ёмно сформульовані компетенції, що дає змогу забезпечити високий рівень упорядкованості процесу навчання. При цьому зміст модулів досить повно представлений в Інтернеті.

Як зазначається в нормативних документах, у кожному модулі мають бути чітко визначені мета і завдання навчання, а також основні поняття, навички й уміння, що формуються в процесі засвоєння його змісту; передбачено оцінку і вимірювання обсягу завдань, роботи, відвідування студентом занять; описано початковий, проміжний й остаточний контроль підготовленості студентів. У свою чергу, сукупність модулів має становити єдине ціле в контексті тієї чи іншої навчальної дисципліни [33].

Зважаючи на сказане, наші дії було спрямовано на створення змістових модулів, що включатимуть розділи і теми, які асоціюються з навчальними об'єктами, визначеними на основі розробленої структурної моделі готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи.

Наступною педагогічною умовою формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ виступає формування уявлень про можливі результати й методи виховної роботи тренера-викладача в ході реалізації авторських модулів навчальних дисциплін в аудиторній та самостійній роботі.

Сутність цієї умови полягає у широкому використанні нетрадиційних форм лекцій, а також нетрадиційних видів самостійної роботи, спрямованих на підвищення ефективності засвоєння студентами знань, покладених в основу ознак готовності до виховної роботи в ДЮСШ.

Згідно з авторським задумом, формування у майбутніх тренерів-викладачів упевненості у важливості й необхідності виконання своєї виховної місії, гуманного відношення до вихованців, формування інтересу до виховної роботи, має відбуватися під час засвоєння змісту модуля «Виховні функції тренера-викладача» дисципліни «Вступ до спеціальності» (1-й сем.).

Провідними педагогічними методами і формами цього модуля виступатимуть: лекція-презентація; лекції-бесіди з видатними тренерами; самостійна робота.

При виборі форм педагогічної взаємодії в межах означеного модуля, ми брали до уваги психологічні механізми формування у студентів інтересу до майбутньої професійної спортивно-педагогічної діяльності взагалі та до виховної роботи як її частини.

У роботах Г. Бабушкіна ці механізми постають як похідна від взаємодії емоційного, мотиваційного, інтелектуального, вольового, компонентів. Нашу увагу привертає те, що, на думку автора, формування особистісного компонента професійної готовності має відбуватися поетапно шляхом «накопичення» особистісних перетворень за рахунок інтеріоризації «зовнішніх» вражень і переведення їх в образи, а згодом, і у дії студента [12, с. 20].

На нашу думку, подібний механізм «накопичення» має виявлятися і при формуванні готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи.

Отже, у світлі сказаного вище, дамо характеристику визначеним формам педагогічної взаємодії.

Узагалі, ми виходили з того, що лекція – це логічно завершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, при необхідності, засобами наочності та демонстрацією дослідів [27, с. 9].

Лекція є одним з основних видів навчальних занять і, водночас, методів навчання у вишах. Вона покликана формувати у студентів основи знань з певної наукової галузі, а також визначати напрямок, основний зміст і характер усіх інших видів навчальних занять та самостійної роботи студентів з відповідної навчальної дисципліни [27, с. 9].

Завдання викладача на такій лекції – розгорнуте коментування підготовлених заздалегідь відео- та графічних матеріалів, спрямоване на систематизацію знань студентів, а також представлення ним нової інформації.

При виборі цієї форми педагогічної взаємодії, ми спиралися на тезу про те, що у співвідношенні з традиційними лекціями, лекція-презентація забезпечує більш високий рівень співтворчості між студентами та викладачем, значно економить навчальний час, а також має більш високий потенціал в активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів [33].

Окрім названого, у нашій роботі передбачається використання роботи у мікрогрупах де студенти працюють над однією і тією ж проблемою, вивчають одну й ту ж тему або намагаються спільними зусиллями, на основі єдиної думки, висунути свіжі ідеї, комбінації або нововведення. При цьому студенти набувають знання і навички не тільки з конкретного предмета, а й загальних компетентностей, розвиток яких є важливим для становлення їхньої особистості, їх професійної поведінки [13].

Серед організаційних умов роботи мікрогруп у методичній літературі називаються такі:

- кількість учасників у кожній мікрогрупі має бути від трьох до семи чоловік. Оптимальним вважається п'ять учасників;
- в групі повинні бути розподілені ролі – ведучого, секретаря, критика, зберігача часу тощо;
- склад груп (студенти, які працюють в одній групі) повинен періодично змінюватися;

– викладач повинен пам'ятати, що мікрогрупи самі працюють над виконанням поставлених завдань, а його роль – лише допомагати їм в цьому процесі [13].

Окрім сказаного, спираючись на ідеї Г. Бабушкіна, ми дійшли висновку про те, що привабливі приклади тренерської діяльності, а також роз'яснення її особливостей виступатимуть важливими джерелами формування мотивації майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ по відношенню до набуття виховних компетенцій [12].

За нашим задумом, спрямована на це взаємодія з суб'єктами професійної соціалізації – видатними тренерами має відбуватися на лекціях-бесідах.

Обґрунтування для введення у навчальний процес лекцій-бесід із видатними тренерами, знаходимо в положеннях соціологічних теорій (Р. Мертон [120]), а також наукових досліджень, присвячених питанням професійної підготовки кадрів галузі фізичної культури і спорту (О. Августимова [1], Г. Бабушкін [12], А. Магруппова [113], І. Манжелей [118] та ін.).

Зокрема, у дослідженнях говориться про те, що наслідування людиною цінностей і норм поведінки професійної спільноти відбувається, перш за все, на основі взаємодії з найближчим професійним оточенням, за умови наявності у нього авторитету [120]. Виходячи з цього, ключовою умовою успішного набуття студентами різних спеціальностей компетенцій з будь-якого аспекту професійної діяльності авторами називається пролонговане інтерактивне спілкування з референтними професійними групами [1; 113; 118].

Ми очікуємо, що під час лекцій-бесід відбуватиметься формування інтересу майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи з юними спортсменами, усвідомлення студентами професійної перспективи, а також порівняння існуючого рівня готовності до виховної роботи з її рівнем у досвідчених тренерів.

При цьому зміст спілкування має бути емоційно насиченим, стимулювати пізнавальну активність студентів, викликати в них особистий інтерес, натхнення.

Ще однією формою навчальної роботи у модулі «Виховні функції тренера-викладача» є самостійна робота студентів з розкриття структури виховної

діяльності, її особливостей, багатогранності й глибини її змісту, спрямована, поміж іншого, на рефлексію ними своєї педагогічної позиції.

За нашим задумом, така самостійна робота має бути спрямована на аналіз кращих прикладів ефективної виховної роботи, представлених у біографічно-педагогічних джерелах, з подальшою підготовкою доповіді на основі цього аналізу [92; 150, с. 173; 226].

У рамках цієї форми, ми передбачаємо, що студенти знайомитимуться з автобіографічними працями видатних спортивних педагогів, а також – біографічними джерелами про видатних педагогів, у яких описані не тільки частини педагогічно-виховного досвіду – ті чи інші педагогічні ситуації, але й відтерміновані в часі наслідки виховного впливу.

Зазначимо, що виконання такої самостійної роботи має бути пов'язане з широким використанням Інтернету та програмних засобів. Утім, пошук та робота з джерелами Інтернету не може бути спонтанною, вона повинна бути керованою та цілеспрямованою, тобто потребувати педагогічного супроводу, який, за нашим задумом, має відбуватися на основі розробленої викладачами програми.

Вибір описаної форми навчальної роботи ми пов'язуємо з тим, що набуття виховної готовності завжди пов'язане з «усвідомленням орієнтирів самовдосконалення та шляхів його здійснення» [150, с. 33]. Продовжуючи цю думку, логічно припустити, що така самовиховна спрямованість залежить від прояву студентом особистісної активності, яка перевищує потреби конкретного моменту.

Відповідно до наших задумів, формування у майбутніх тренерів-викладачів уявлень про цільові орієнтири, методи, ситуації, етапи виховної роботи в ДЮСШ, а також знайомство їх з термінологією виховної роботи, відбуватиметься в процесі засвоєння ними змісту модулів «Цільові орієнтири спортивного виховання» (2-й сем.), а також «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (2-й сем.).

Провідними формами навчальної роботи у цих модулях нами визначено інтерактивні лекції, експрес-перевірку засвоєння студентами навчального матеріалу, а також самостійну роботу студентів.

Наше звернення до інтерактивних лекцій як метода навчання, зумовлено невеликою кількістю лекційних занять у навчальному плані, що вимагає інтенсифікацію теоретичної підготовки студентів. Одним зі способів досягнення результату максимально повного оволодіння теоретичним матеріалом за обмежений час і виступає інтерактивна лекція [10; 177].

Як зазначається в наукових джерелах, інтерактивна лекція створює особливий стан занурення її учасників у процес спілкування. Утім, така лекція лише тоді може вважатися успішною, коли лектору вдається замкнути на собі увагу всієї аудиторії і створити при цьому особливу атмосферу інтелектуального єднання студентів із викладачем [10; 177].

Особливостями інтерактивних лекцій виступають такі моменти:

- така лекція передбачає презентацію заздалегідь підготовленого матеріалу з боку викладача;
- учасникам лекції не забороняється, а іноді й рекомендується, спілкуватися між собою і з лектором;
- на відміну від традиційної лекції, інтерактивна лекція вимагає від учасників постійної активної уваги;
- інтерактивна лекція має бути керована викладачем від початку – до кінця; це керування може відбуватися через такі прийоми активізації навчання, як фасилітація, керована дискусія, модерація, демонстрація слайдів або фільмів, різноманітних вправ, організацію «мозкового штурму» тощо [10].

Зазначимо також, що наявність в інтерактивних лекціях зворотного зв'язку дає викладачеві можливість вибудовувати індивідуальні траєкторії навчання для кожного зі студентів [177].

Авторами підкреслюється, що інтерактивні лекції – ефективніші, ніж традиційні, адже вони дозволяють активізувати увагу студентів, зробити їх активними учасниками пізнавального процесу [10].

Ще одним засобом формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ нами розглядається експрес-перевірка засвоєння студентами навчального матеріалу.

Ця форма педагогічної взаємодії полягає в тому, що студенти працюють із тестовим матеріалом, що стисло відображає зміст лекції. Результати роботи з тестами зіставляються зі спеціальним ключем, після чого моменти, які викликали у студентів найбільші утруднення, спеціально розбираються викладачем, що дозволяє виявити складні для засвоєння моменти лекції, а також зосередити увагу студентів на найскладніших аспектах її змісту.

За нашим задумом, у межах модулів «Цільові орієнтири спортивного виховання» (2-й сем.) та «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (2-й сем.) самостійна робота студентів має бути спрямована на розвиток виховного глосарію.

Ця робота передбачає створення та поповнення термінологічної бази в контексті виховної роботи в ДЮСШ з наступним представленням цього глосарію у письмовому вигляді. Передбачається, що створення глосарію супроводжуватиметься дистанційним консультуванням з викладачами.

Результатом цієї роботи буде систематизований словник, що охоплює поняття, визначення і терміни предметного поля «виховна робота тренера-викладача ДЮСШ», який сприятиме професійному спілкуванню і взаємодії усіх педагогічних працівників ДЮСШ, а також вихованців, їхніх батьків, вчених-педагогів.

Результати самостійної роботи з розробки індивідуального педагогічного тезаурусу мають бути оформлені у вигляді реферату і презентуватися кожним майбутнім тренером-викладачем в межах дисциплін «Педагогіка» та «Психологія».

Підводячи підсумок характеристиці педагогічної умови, сформульованої як «культивування ціннісного відношення до виховної місії, а також формування когнітивної основи готовності до виховної роботи у ході інноваційних лекцій, роботи у мікрогрупах, експрес-перевірки знань, роботи з біографічними джерелами та матеріалами Інтернету» зазначимо, що, за нашим очікуванням її створення

сприятиме активізації пізнавальної діяльності, емоційної, інтелектуальної та вольової участі майбутніх тренерів-викладачів у формуванні готовності до виховної роботи в ДЮСШ. Також очікуємо, що її створення сприятиме актуалізації інтересу студентів до професійного розвитку.

Наступною умовою виступатиме втілення накопиченого когнітивного та особистісного потенціалу аудиторної та самостійної роботи у процесі квазіпрофесійної діяльності на рефлексивній основі.

Сутність цієї умови полягає у відтворенні операційних особливостей майбутньої виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ з метою освоєння її змісту, організаційних форм, цінностей і норм.

Теоретичною основою, на яку ми спиралися при визначенні цієї умови виступає теорія контекстного навчання А. Вербицького, основна ідея якої полягає в організації навчальної діяльності студентів на основі переходу від навчальних текстів і знакових систем як матеріальних носіїв минулого досвіду до участі тих, хто навчається в діяльності, що за своїми умовами нагадує професійну [37, с. 33].

Як зазначає А. Вербицький, у контекстному навчанні метою діяльності студента виступає не оволодіння ним інформацією, а формування у нього здібностей до виконання певних професійних функцій. При цьому засвоєння студентом інформації займає місце мети навчальної діяльності лише до певного моменту, після якого ця інформація має отримати розвинуту практику свого застосування в якості орієнтиру для визначення мети, а також засобу регуляції діяльності, що поступово набуває рис професійної [37, с. 35].

Головним поняттям теорії контекстного навчання виступає термін «квазіпрофесійна діяльність», яким позначається відтворення в аудиторних умовах динаміки і особливостей цієї чи іншої професійної діяльності, відносин і дій зайнятих у ній людей [37, с. 34].

Особливостями форм і методів квазіпрофесійної діяльності майбутніх педагогів є те, що вони забезпечують накладення набутих раніше педагогічних знань «на канву» професійно-педагогічної діяльності, що забезпечує їх

усвідомлення та засвоєння студентом як засобу її здійснення й регуляції. При цьому квазіпрофесійна діяльність, як правило, організується за рахунок широкого використання активних методів навчання на аудиторних заняттях [36; 37].

Створення означеної педагогічної умови у нашому дослідженні пов'язується, перш за все, з модулем «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту», 7-й сем.).

За нашим задумом, на практичних заняттях цього модуля має бути зосереджено такі форми та методи квазіпрофесійної діяльності: аналіз педагогічних ситуацій (Case-study), рольові ігри й імітаційні вправи.

Метод «Case-study» ми плануємо використати для ілюстрації явищ, що безпосередньо стосуються виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ. Ми виходимо з того, що конкретизація набутих раніш уявлень та термінологічних навичок у контексті обраного виду спорту буде легше усвідомити на конкретних прикладах ситуацій навчально-тренувальної роботи [65, с. 133].

Як зазначає В. Мазін, сутність методу «Case-study» полягає в аналізі студентами заздалегідь підготовленої життєвої або гіпотетичної ситуації, у якій студенти мають дати відповіді на запитання: Якими є факти? У чому проблема ситуації? Яке питання треба вирішити, розв'язуючи ситуацію? Які аргументи можуть бути наведені на захист позиції кожної зі сторін? У чому полягає розв'язання ситуації? Чи існують інші шляхи її розв'язання? [116].

На думку авторів, роботи яких присвячено підготовці фахівців фізичного виховання і спорту до професійної діяльності, «Case-study» навчає майбутніх фахівців ставити запитання, відрізняти факти від думок, виявляти важливі та другорядні обставини, аналізувати і приймати рішення, допомагає їм в оцінці своїх професійних недоліків та сильних сторін [33; 116].

Наступним квазіпрофесійним методом, що знайшов використання у нашому дослідженні, є рольова гра.

При визначенні цього методу ми спиралися на емпірично підтверджену тезу про те, що така гра вчить людину бути більш виразною, сприяє кращому розумінню

її іншими людьми. Окрім зазначеного, під час гри концентрація уваги на іншій людині усуває бар'єр прилюдного виступу; на основі зіставлення самооцінки та оцінок інших відбувається збагачення кожного учасника новими уявленнями про себе як професіонала; формується вміння приймати рішення та організувати його виконання [15].

Спираючись на обґрунтування доцільності рольових ігор у роботах В. Баркасі [15], К. Змієвської [79] та інших авторів, ми зосередилися на методиці «Розігрування ситуації в ролях», яка є імітацією реальності через відтворення «наче насправді» певної проблеми або ситуації.

Утім, підкреслимо, що для того, щоб така гра набула методичної цінності, вона має відповідати деяким вимогам, зокрема:

- бути ретельно підготовлена педагогом: перед початком гри необхідно окреслити проблему та розробити сценарій, потрібно визначитися з кількісним складом гравців і розподілити ролі, спираючись при цьому на побажання учасників;

- для того, щоб гравці могли переконливо виконувати свої ролі, їм потрібно надати достатньо інформації;

- під час гри викладач має виконувати функції рефері, який тактовно спрямовує гру, підтримуючи її інтригу. При цьому необхідно забезпечити активну участь у грі всіх гравців;

- рольова гра не повинна продовжуватися надто довго;

- після закінчення гри є необхідним її аналіз, у ході якого бажано, щоб кожен гравець висловив своє ставлення до тієї ігрової ситуації, яка була відтворена [116].

Ще одним квазіпрофесійним методом навчання, що було інтегровано в модулі «Виховні особливості обраного виду спорту», виступили імітаційні вправи, спрямовані на відпрацювання жестикуляції, мовлення, постави спортивного педагога, а також формування у нього навичок управління своїм зовнішнім виглядом як засобом педагогічного впливу [92; 147; 226, с. 38].

Серед великої кількості різноманітних імітаційних вправ, у нашому дослідженні зосереджено увагу на:

- методах, спрямованих на розвиток техніки мовлення, оволодіння інтонаційними його особливостями [150, с. 203];
- так званих психотехніках, спрямованих на тренування педагогічного артистизму [226, с. 91; 14].

Окрім сказаного, слід додати, що інтеграція набутих студентами знань у логіці майбутньої професійно-педагогічної діяльності за рахунок впровадження на практичних заняттях системи контекстних вправ відбуватиметься в нашому дослідженні й у рамках блоку змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ».

Важливою формою навчальної діяльності студентів у цьому модулі виступає реальна виховна робота в умовах ДЮСШ у ході організації й проведення студентами тренувань бригадним методом з корекцією неефективних стереотипів професійної поведінки.

Ми виходимо з того, що для досконалого оволодіння майбутнім тренером-викладачем тренерською професією, взагалі, і виховною роботою, зокрема, є необхідним особистий досвід його участі в тренувальному процесі обраного виду спорту вже на ранніх етапах професійної підготовки.

Як зазначає В. Пономарьов, спортивне тренування само по собі є для майбутнього тренера-викладача специфічною квазіпрофесійною діяльністю, у ході якої створюються ситуації, що виступають засобом засвоєння змісту, цінностей, норм і завдань тренерської професії [159].

Ще однією формою навчальної діяльності студентів у рамках визначеного модуля виступає їхня самостійна робота зі спеціальним дидактичним комплексом, який являтиме собою систематизоване описання різноманітних реальних і гіпотетичних педагогічних ситуацій. Результатом цієї роботи буде невеликий твір, у якому описується хід розв'язання тієї, чи іншої педагогічної ситуації з обґрунтуванням причин і мотивів поведінки спортивного педагога.

Ми очікуємо, що інтеграція набутих знань у логіці майбутньої професійно-педагогічної діяльності за рахунок впровадження на практичних заняттях системи

контекстних вправ сприятиме подоланню суперечності між вимогами професійної діяльності тренерів-викладачів ДЮСШ до високого рівня сформованості навичок ефективної поведінки в конкретних педагогічних ситуаціях та дефіцитом методів професійної підготовки, спрямованих на формування та розвиток виховних умінь, адаптованих до специфіки конкретних видів спорту.

Наступною педагогічною умовою підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи виступатиме утвердження суб'єктної позиції студентів через засвоєння ролі педагога-дослідника в процесі аудиторної роботи та педагогічної практики.

За нашим задумом, створення цієї умови пов'язуватиметься із засвоєнням студентами змісту модулю «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ».

Практичні заняття цього модуля мають бути присвячені навчанню майбутніх тренерів засобам оцінювання вихованості юних спортсменів.

Першим напрямком знайомства майбутніх тренерів-викладачів із засобами діагностики ефективності виховної роботи в ДЮСШ виступатиме навчання їх використанню опитувальника «Олімпійська культура особистості» [114].

Другим напрямком – виступає знайомство майбутніх тренерів-викладачів із методикою визначення організованості виховної системи ДЮСШ, яка інтегрує:

- методика «Ціннісно-орієнтаційна єдність групи» (ЦОЄ) [98], що дозволяє встановити, наскільки збігаються цінності, устремління, уявлення про шляхи досягнення спільної мети і завдань у спортсменів однієї групи;

- методика визначення індексу групової згуртованості Сішора (ІГЗ), адаптовану для застосування у спортивних командах, що є засобом визначення згуртованості спортивного колективу ДЮСШ [25; 39];

- шкалу «Тренер – спортсмен» Ю. Ханіна і А. Стамбулова для оцінювання взаємин між тренером і спортсменами (спортивним колективом) [25, с. 155].

Інтегруючою ланкою процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ виступає у нашому дослідженні

п'ятитижнева виробнича практика (8-й семестр), спрямована на реалізацію набутих під час навчання знань і вмінь в умовах професійної діяльності.

Окрім проведення суто тренувальних занять, дієвим засобом формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи, ми розглядаємо виконання на цій практиці науково-дослідної роботи, спрямованої на оцінювання ефективності виховної роботи тренерів-викладачів ДЮСШ.

В основу науково-дослідної роботи студентів на практиці в ДЮСШ, за нашим задумом, покладено описані вище діагностичні засоби.

Завдання студента-практиканта має полягати в організованому розповсюдженні стимульного матеріалу визначених методик, а також контролі за роботою з цим матеріалом респондентів (вихованців ДЮСШ).

Обов'язковим є упорядкування студентом-практикантом матеріалів відповідно до навчально-тренувальних груп спортивної школи. Обов'язковим є також і аналіз ними отриманих результатів.

Матеріали науково-дослідної роботи (НДРС) надаватимуться керівнику практики на звітній конференції. При цьому, результати виконання НДРС впливатимуть на загальну оцінку на диференційному заліку з виробничої практики.

Очікуємо, що виконання науково-дослідної роботи, спрямованої на оцінювання організованості виховної системи ДЮСШ, сприятиме набуттю майбутніми тренерами-викладачами досвіду аналізу реальних результатів виховної роботи, а також набуттю ними компетенцій педагога-дослідника, які є невід'ємною складовою частиною тренерської професії.

Останньою педагогічною умовою формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи виступає реалізація системи оцінювання рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ з використанням авторського діагностичного інструментарію.

За нашим задумом, таке оцінювання відбуватиметься на виробничій практиці у 8-му семестрі.

Доцільність оцінювання професійних знань, психологічних і професійних якостей студентів в аспекті їхньої готовності до виховної роботи в ДЮСШ у нашому дослідженні зумовлена такими міркуваннями:

- у наявних на сьогодні засобах діагностики навчальних досягнень студентів, а також контрольних-кваліфікаційних завданнях та контрольних-кваліфікаційних роботах не приділено уваги визначенню готовності студентів до виховної роботи в ДЮСШ;
- розроблення відповідного інструментарію буде корисним не тільки для викладачів, а й для студентів. Зокрема, результати такого оцінювання дадуть змогу краще усвідомити студенту свої очікування щодо майбутньої виховної роботи; забезпечить йому можливість дізнатися про свої сильні і слабкі сторони як вихователя; визначитися з перспективними шляхами розвитку своїх педагогічних здібностей.

Підґрунтя для розробки системи оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ знаходимо у роботах М. Буренко [33], Д. Перепльотчикова [151], А. Сватъєва [183] та інших авторів. Зокрема, нашу увагу привернули такі діагностичні засоби описані в них, як особистісні опитувальники, тести знань, а також експертне оцінювання.

Спираючись на результати аналізу наукових праць, у нашому дослідженні розглядається методика оцінювання готовності студентів до виховної роботи, що включає:

- діагностику сформованості особистісного компонента готовності майбутніх тренерів з використанням тесту-опитувальника, який містить запитання шкального типу, розроблені з урахуванням специфіки виховної роботи тренера-викладача, який є зручним в разі вивчення великих вибірок;
- оцінювання сформованості когнітивного компоненту готовності з використанням тестів знань, перевагою яких є мінімум часових витрат на отримання надійних підсумків контролю;
- діагностику поведінкового компоненту готовності майбутніх тренерів-викладачів з використанням експертного оцінювання діяльності студентів у

кваліфікаційних ситуаціях, зміст яких відображає основні аспекти виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ.

Зазначимо, що засоби діагностики готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ мають розроблятися як система комплексного контролю рівня сформованості визначених ознак.

За нашим очікуванням, використання взаємодоповнюючих методик контролю, орієнтованих на оцінювання професійних знань, психологічних і професійних якостей майбутніх тренерів-викладачів в аспекті їхньої готовності до виховної роботи в ДЮСШ сприятиме подоланню суперечності між необхідністю комплексного оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ та відсутністю надійного, об'єктивного, адекватного діагностичного інструментарію.

Таким чином, формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи набуватиме ефективності за таких педагогічних умов:

- збагачення змісту обраних дисциплін авторськими інноваційними модулями, що забезпечують когнітивну основу готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи;
- формування уявлень про можливі результати й методи виховної роботи тренера-викладача в ході реалізації авторських модулів навчальних дисциплін в аудиторній та самостійній роботі;
- втілення накопиченого когнітивного й ціннісного потенціалу аудиторної та самостійної роботи в процесі квазіпрофесійної діяльності на рефлексивній основі;
- утвердження суб'єктної позиції студентів через засвоєння ролі педагога-дослідника в процесі аудиторної роботи та педагогічної практики;
- реалізація системи оцінювання рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ з використанням авторського діагностичного інструментарію.

Подальші зусилля спрямуємо на розробку моделі педагогічного процесу підготовки майбутнього тренера викладача до виховної роботи в ДЮСШ.

2.2. Модель і навчально-методичне забезпечення підготовки майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ

Грунтуючись на авторських концептуальних ідеях, викладених у попередньому підрозділі, ми приступили до формалізації нашого задуму щодо підготовки майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ до виховної роботи.

Для наочного представлення цього задуму є необхідним графічне відображення дидактичного процесу, яке повинно відповідати критеріям структурної та змістової цілісності, а також спрощувати подальше його відтворення в практиці підготовки майбутніх тренерів-викладачів.

Найдоцільнішим для цього є моделювання як «відтворення характеристик деякого об'єкта на іншому спеціально створеному об'єкті, який і зветься моделлю» [213, с. 289].

По суті, на моделюванні як одній з основних категорій теорії пізнання базується будь який метод наукового дослідження – як теоретичний (при якому використовується різного роду знакові, абстрактні моделі), так і експериментальний (що використовує предметні моделі).

Результатом моделювання є модель (від лат. *modulus* – мера, зразок), під якою, в широкому значенні, розуміють будь який образ, аналог (уявлений подумки, або умовний (зображення, описання, схема, креслення, графік, план, карта тощо) якогонебудь об'єкта, процесу або явища («оригінала» даної моделі), що використовується у якості його «замінника» і відображає у більш простому вигляді його структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами об'єкту, що досліджується, а також робить більш простим процес отримання інформації про нього [28, с. 174].

Таке розуміння моделі відтворюється у педагогічних дослідженнях, у яких моделюванню підлягають педагогічні процеси, явища або системні об'єкти. Так, наприклад, І. Підласий під моделлю педагогічного процесу пропонує розуміти

уявлену подумки або матеріально реалізовану систему, що адекватно відображає предмет дослідження і вивчення якої дає змогу отримати нову інформацію про цей предмет [157, с. 66].

У нашому випадку модель педагогічного процесу спрощуватиме зміст і структуру реального формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, відволікаючи від несуттєвих його моментів.

Слід також зазначити, що відповідна модель у нашому дослідженні відобразатиме процес «застиглий» у часі. Іншими словами, вона даватиме уявлення про структуру педагогічного процесу, репрезентуючи його складники і відношення між ними. Є підстави очікувати, що ця модель буде доцільною для визначення або уточнення характеристик та раціоналізації способів педагогічної взаємодії.

Зважаючи на сказане, опишемо складові елементи моделі процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, а саме:

- чітко задану дидактичну мету;
- пов'язані з нею завдання процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи;
- педагогічні умови найбільш раціональної реалізації функцій викладачів і студентів у визначеному процесі;
- етапи організації взаємодії учасників процесу;
- найбільш оптимальні форми, методи і засоби взаємодії учасників навчального процесу на кожному етапі;
- очікуваний результат навчання.

Отже, метою процесу виступає формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ.

Виконання задекларованої мети пов'язане із забезпеченням **педагогічних умов**, докладно описаних у попередньому підрозділі дисертації. Це такі умови:

- удосконалення змісту наявних дисциплін шляхом введення спеціальних змістових модулів, розроблених з урахуванням специфіки виду спорту майбутніх тренерів-викладачів;

– впровадження нетрадиційних форм педагогічного спілкування і самостійної роботи студентів, спрямованих на набуття ними особистісно-ціннісної та когнітивної основи готовності до виховної роботи в ДЮСШ;

– інтеграція набутих знань у логіці майбутньої професійно-педагогічної діяльності за рахунок впровадження на практичних заняттях системи контекстних вправ;

– виконання на практиці науково-дослідної роботи, спрямованої на оцінювання організованості виховної системи ДЮСШ;

– використання взаємодоповнюючих методик контролю, орієнтованих на оцінювання професійних знань, психологічних і професійних якостей майбутніх тренерів-викладачів в аспекті їхньої готовності до виховної роботи в ДЮСШ.

Створення названих педагогічних умов пов'язується з комплексом організаційних та педагогічних **методів**, який включає:

- лекцію-презентацію;
- лекції-бесіди з кращими тренерами;
- самостійну роботу студентів з біографічним матеріалом;
- інтерактивні лекції, спрямовані на формування уявлень студентів про сутність виховної роботи в ДЮСШ, її форми та методи;

- самостійну роботу зі складання глосарію, необхідного для коректного і грамотного описання тренером-викладачем ДЮСШ сутності і перебігу своєї виховної роботи;

- метод кейсів;
- імітаційні вправи;
- рольову гру «Драматизація»;
- виховну роботу в умовах ДЮСШ;
- роботу з дидактичним комплексом;
- знайомство із засобами діагностики ефективності виховної роботи в ДЮСШ;
- проведення дослідження з оцінювання результатів виховної роботи в умовах ДЮСШ;

- тестування знань, необхідних для здійснення виховної роботи;
- використання особистісного опитувальника для оцінювання мотиваційної складової готовності студентів до виховної роботи;
- експертне оцінювання виховної роботи під час тренування, яке проводиться студентом під час практики в ДЮСШ.

Послідовність реалізації цих методів підпорядковано логіці підготовчого, ціннісного, когнітивного, діяльнісного та контрольного етапів процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи.

Зміст кожного етапу зумовлений конкретною метою, окремими завданнями, реалізація яких пов'язана з використанням відповідних педагогічних методів і форм.

Завданням першого, підготовчого етапу є вдосконалення змісту наявних дисциплін шляхом введення спеціальних змістових модулів, розроблених з урахуванням специфіки виду спорту майбутніх тренерів-викладачів.

На цьому етапі відбувається підготовка відповідними кафедрами необхідної для організації навчального процесу документації (ОКХ, ОПП, навчальних планів тощо).

На ньому відбуватиметься також планування викладачами ЗВО навчальної діяльності, спрямованої на формування у студентів готовності до виховної роботи в ДЮСШ. Це планування здійснюється через розроблення навчально-методичних комплексів дисциплін, що асоціюються з визначеним аспектом професійної підготовки.

Майбутні тренери-викладачі безпосередньо до цього етапу не залучені.

Завданнями ціннісного етапу виступає сприяння формуванню у майбутніх тренерів-викладачів упевненості у важливості і необхідності виконання своєї виховної місії, гуманного ставлення до вихованців.

На цьому етапі відбуватиметься активізація пізнавальної діяльності студента. Функція викладача на ньому полягатиме у сприянні створенню у студентів таких психологічних новоутворень як інтерес, установки тощо, які б виступили передумовами виникнення мотивації до виховної роботи у ДЮСШ.

Від студентів очікуватиметься вольове зусилля, спрямоване на формування психологічної домінанти, що визначатиме цілеспрямовану пізнавальну активність у напрямку набуття ознак готовності до виховної роботи в ДЮСШ. Також від студентів очікуватиметься прийняття цієї готовності в якості особистісно значущої мети навчального процесу.

Цей етап пов'язується нами із засвоєнням студентами змісту модуля «Виховні функції тренера-викладача» дисципліни «Вступ до спеціальності» (1-й семестр).

Ми вважаємо, що ціннісному етапу відповідатимуть такі методи як: лекція-презентація, лекції-бесіди з кращими тренерами; самостійна робота з біографічним матеріалом.

Сподіваємось, що сформований під час засвоєння змісту цього модуля інтерес до виховної роботи буде сприяти появі у майбутніх тренерів-викладачів своєрідного натхнення, спрямованого на вдосконалення своїх знань та умінь, необхідних для засвоєння відповідних знань і набуття відповідного досвіду.

Когнітивний етап спрямований на формування у студентів уявлень про цільові орієнтири спортивного виховання, а також про методи, ситуації, етапи виховної роботи в ДЮСШ. Окремим завданням цього модуля розглядається знайомство студентів із сучасною науково обґрунтованою термінологією виховної роботи.

Функція викладача на цьому етапі полягає в представленні студентам актуальних наукових знань, що стосуються процесу виховання, взагалі, і виховання у спортивній діяльності, зокрема.

Інша функція – у коректній допомозі студентам в самостійній пізнавальній діяльності, спрямованій на набуття знань, необхідних для розуміння сутності, мети, а також прийомів виховної роботи у ДЮСШ.

Функція студентів полягатиме у підпорядкуванні своїх дій визначеній задачі – набуттю знань, необхідних для розуміння сутності й завдань виховного процесу у спортивній діяльності.

Відповідно до нашого задуму, формувальний вплив на когнітивному етапі зосереджено в модулях:

- «Цільові орієнтири спортивного виховання» (дисципліна «Психологія загальна, вікова», 2-й сем.);
- «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (дисципліна «Педагогіка», 2-й сем.).

Вважаємо, що доцільними методами формування готовності до виховної роботи в ДЮСШ на цьому етапі будуть інтерактивні лекції, спрямовані на формування професійно-виховних уявлень студентів, а також самостійна робота майбутніх тренерів-викладачів зі складання індивідуальних глосаріїв з відповідної проблематики.

Діяльнісний етап спрямований на конкретизацію студентами набутих уявлень та термінологічних навичок у контексті обраного виду спорту. Іншими словами, він має забезпечити зв'язок між теорією та практикою.

На цьому етапі функція викладачів полягатиме в упорядкуванні просторово-часових параметрів квазіпрофесійної діяльності студентів за рахунок використання на аудиторних заняттях спеціальних вправ, що відтворюють деякі аспекти майбутньої професійної діяльності, а також педагогічний супровід виконання студентами професійних функцій у квазіпрофесійних умовах ДЮСШ.

Завданням студентів на цьому етапі є належне виконання квазіпрофесійних завдань з подальшою рефлексією отриманих під час цього результатів.

Досягнення завдань цього етапу ми пов'язуємо з засвоєнням студентами змісту таких модулів:

- «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту», 7-й сем.);
- блоку змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» (дисципліна «СПВ», 7–8-й сем.);
- «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» (дисципліна «Професійна майстерність тренера», 8-й сем.);

Окреме місце при цьому займає виробнича практика у 8-му семестрі.

Передбачається, що методами формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи на цьому етапі будуть: метод кейсів; імітаційні вправи; рольова гра «Драматизація»; виховна робота в умовах ДЮСШ; робота з дидактичним комплексом; проведення дослідження з оцінювання результатів виховної роботи в ДЮСШ.

Останній, контрольний етап виступатиме логічним завершенням усього процесу і покликаний створити умови для комплексного оцінювання визначених ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, а також сприяти усвідомленню студентами своїх недоліків з метою їхнього подальшого професійного розвитку.

Функціями викладача на цьому етапі є: добір контрольних засобів; використання їх для визначення ступеню готовності студентів до виховної роботи в ДЮСШ. Функцією студентів – проходження контролю з метою самоперевірки та атестації.

Контрольний етап у нашому дослідженні співвідноситься з п'ятитижневою тренерською практикою, що проводитиметься у 8-му семестрі. В межах цієї практики передбачено проведення: тестування знань з виховної роботи; використання особистісного опитувальника; експертне оцінювання виховної роботи під час тренування.

Загальним очікуваним результатом організації навчального процесу майбутніх тренерів-викладачів у логіці вищеописаних етапів ми вважаємо високий рівень готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Графічну модель процесу формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи подано на рис. 2.1.

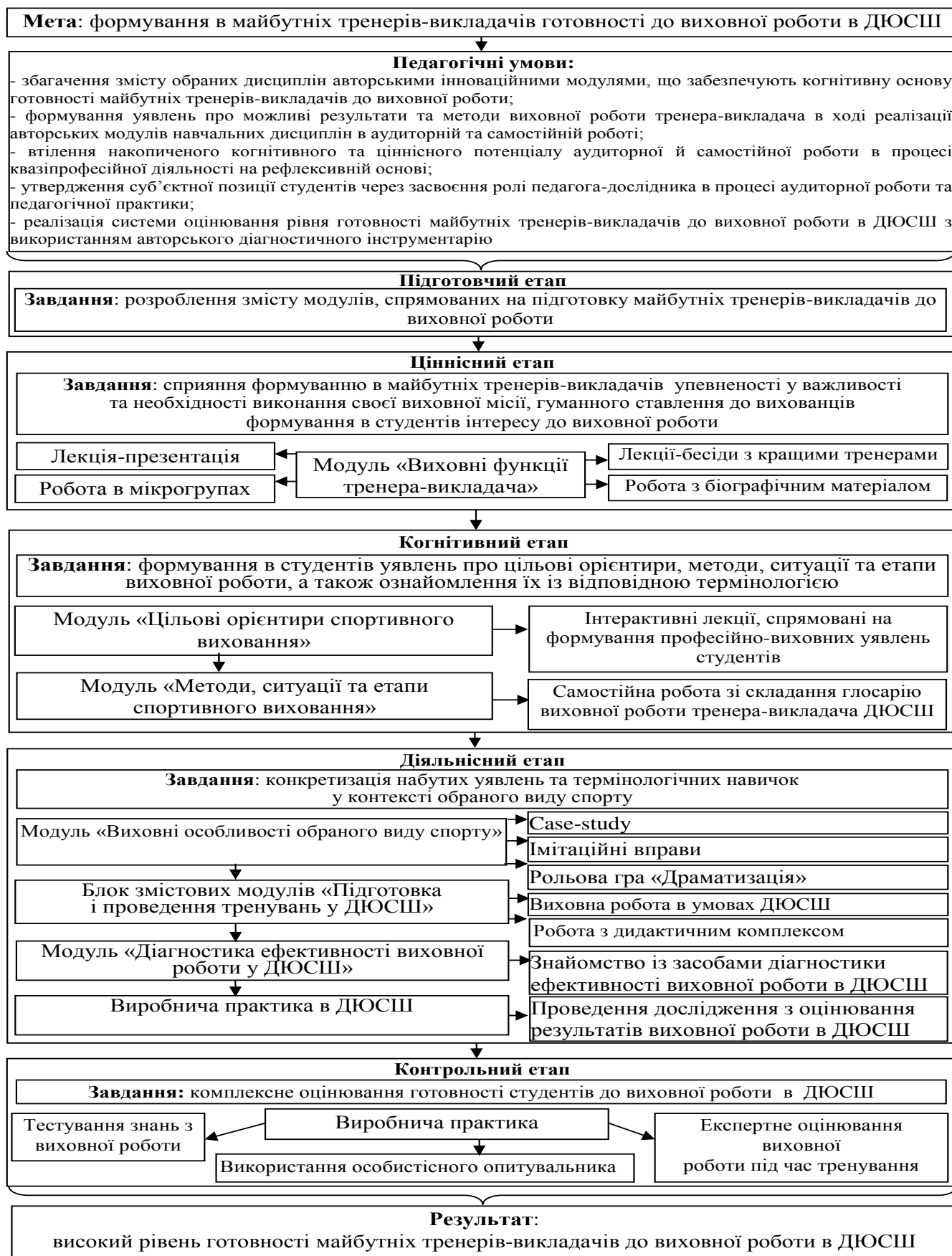

Рис. 2.1. Модель підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ

Очікуємо, що впровадження розробленої моделі у практику підготовки майбутніх тренерів-викладачів сприятиме формуванню визначених ознак готовності до виховної роботи в ДЮСШ.

За логікою дослідження, після визначення актуальних і перспективних форм, методів і засобів підготовки тренерів-викладачів ДЮСШ до виховної роботи, наведених у попередньому розділі дисертації, а також формулюванні педагогічних умов та експлікації моделі цієї підготовки, наступним нашим кроком стає конкретизація теоретичних положень у відповідному навчально-методичному забезпеченні.

Вважаємо, що до сказаного у попередніх розділах дисертації слід додати нижчезазначене.

На сьогодні професійна підготовка майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ співвідноситься зі спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

На нашу думку, є логічним, щоб формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ було започатковано на рівні бакалаврату. Перш за все, це пов'язано з тим, що мінімальні кваліфікаційні вимоги до тренера-викладача ДЮСШ передбачають наявність неповної (молодший спеціаліст) вищої освіти відповідного напрямку підготовки [63].

На сьогодні зміст професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів визначається освітньо-кваліфікаційною характеристикою фахівця (далі – ОКХ), освітньо-професійною програмою (далі – ОПП), а також нормативними засобами діагностики.

ОКХ містить перелік первинних посад, професійних функцій, завдань, умінь фахівця, що визначається дослідженням структури та змісту професійної діяльності. ОПП інтегрує зміст навчання, що забезпечує опанування визначених в ОКХ умінь та набуття здатності їх використання. До засобів діагностики відносяться технології визначення рівня сформованості вмінь і навичок студента за напрямом підготовки чи спеціальністю. При цьому зміст ОКХ, ОПП конкретизуються у нормативних і

варіативних частинах навчальних планів, робочих навчальних програмах дисциплін [33].

Основою для планомірного формування професійної готовності майбутнього тренера-викладача взагалі та його готовності до виховної роботи в ДЮСШ, зокрема, є інтеріоризація змісту навчальних дисциплін, у ході якої здобуваються спеціальні знання, досвід самостійної діяльності на основі цих знань, а також закладаються підвалини готовності до успішної реалізації здобутих знань і вмінь у самостійній професійній діяльності [33].

Зазначимо, що згідно з діючими нормативними документами, навчальна дисципліна визначається як педагогічно адаптована система понять про явища, закономірності, закони, теорії, методи будь-якої галузі діяльності з визначенням потрібного рівня сформованості у тих, хто навчається, певної сукупності вмінь і навичок [96].

Як було показано у попередньому підрозділі дисертації, запропонована нами версія професійної підготовки тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ інтегрує декілька дисциплін. Зокрема, серед дисциплін навчального плану нами обрано:

– «Вступ до спеціальності», предметом якої є особливості роботи фахівця фізичного виховання та спорту, формування основних функцій тренера, психолого-педагогічні основи професійної діяльності на факультеті. Серед завдань дисципліни в ОПІ визначено формування у студентів уявлень про роль та соціальне значення тренера-викладача, умови та напрямки його професійної діяльності;

– «Психологія (загальна, вікова)». Згідно ОПІ, ця дисципліна спрямована на системне вивчення особистості як цілісної структури, що формується соціально (направленість) та біологічно обумовленими (темперамент, задатки, інстинкти, найпростіші потреби) чинниками, а також життєвим досвідом та вихованням (звички, знання, вміння та навички), включаючи при цьому індивідуальні особливості. Завданнями дисципліни виступають засвоєння теоретичних і практичних засад загальної

психології та психології фізичного виховання та спорту; використання психологічних знань в практичній діяльності тренера-викладача;

– «Педагогіка», предметом якої є наукові та психологічні закономірності процесу виховання й навчання; особливості розвитку людини у різні вікові періоди. Завданням дисципліни в ОПП визначено формування вміння вільно оперувати педагогічною термінологією, використовувати на практиці дидактичні принципи та методи навчання;

– «Теорія і методика обраного виду спорту» у відповідності до ОПП, предметом дисципліни є становлення, сучасний стан та тенденції розвитку обраного виду спорту; основні поняття теорії та методики обраного виду спорту; мета, задачі, методи та основні принципи спортивного тренування; структура спеціальної підготовленості в обраному виді спорту; принципи і методик управління багаторічною підготовкою спортсменів. Серед завдань дисципліни: навчити студентів організовувати та проводити ефективну виховну й навчально-тренувальну роботу у тренувальному процесі обраного виду спорту; сформувати у майбутніх тренерів-викладачів загальні та спеціальні знання, вміння та навички, необхідні для успішного розвитку фізичних якостей, підвищення функціональних можливостей організму юних спортсменів, а також соціального розвитку їх особистості.

– «Спортивно-педагогічне вдосконалення» СПВ, предметом якої в ОПП визначена практична спортивна і педагогічна діяльність в умовах навчально-тренувального процесу. Серед завдань дисципліни: вдосконалення освітньо-професійної підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту, формування вміння володіти собою у будь-якій ситуації, педагогічного такту, спортивно-педагогічної етики; навчання організації та проведення навчально-тренувальних занять; засвоєння основ організаційної діяльності спортивного фахівця, а також судді з виду спорту.

– «Професійна майстерність тренера», предметом якої в ОПП визначено опанування особливостями професійно-педагогічної діяльності тренера-викладача; засвоєння основ диференційного підходу до юних спортсменів; формування вміння та

навичок виховної роботи; вдосконалення практичних навичок поведінки у різноманітних педагогічних ситуаціях.

Навіть поверховий аналіз предметів і завдань обраних дисциплін показує, що їхній зміст асоціюється з формуванням готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ. Іншими словами, критерієм відбору навчальних дисциплін стала їхня компліментарність визначеному навчальному об'єкту – інформації, що необхідна для здійснення виховної роботи в ДЮСШ, має самостійну структуру та зміст і дає змогу оперувати нею у процесі професійної діяльності.

До визначених дисциплін нами було розроблено зміст таких модулів:

1. Модуль «Виховні функції тренера-викладача» (дисципліна «Вступ до спеціальності», 1-й сем.), завданнями якого є: сприяння формуванню у майбутніх тренерів-викладачів упевненості у важливості і необхідності виконання в майбутньому своєї виховної місії, гуманного відношення до вихованців. За нашим задумом, важливим завданням цього модулю виступає також формування у студентів інтересу до виховної роботи, який ґрунтуватиметься на позитивних емоціях щодо майбутньої професійної діяльності. Сподіваємось, що засвоєння змісту цього модуля буде сприяти появі у майбутніх тренерів-викладачів педагогічного натхнення.

2. Модуль «Цільові орієнтири спортивного виховання» (дисципліна «Психологія загальна, вікова», 2-й сем.), завданням якого виступають формування у студентів уявлень щодо цільових орієнтирів виховання, а також знайомство їх з термінологією виховної роботи в аспекті мети виховного процесу.

3. Модуль «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (дисципліна «Педагогіка», 2-й сем.), за нашим задумом, має бути присвячено формуванню уявлень майбутніх тренерів-викладачів про методи, ситуації, а також етапи виховної роботи в ДЮСШ. Окремим завданням цього модуля розглядається знайомство студентів із термінологією виховної роботи в процесуальному аспекті спортивного виховання.

4. Модуль «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту», 7-й сем.), завданням якого є конкретизація набутих раніш уявлень та термінологічних навичок у контексті обраного виду спорту.

5. Блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» (дисципліна «СПВ», 2–8-й сем.), завданнями якого є забезпечення зв'язку між теорією та практикою виховної роботи через участь в організації та проведенні тренувального процесу в ДЮСШ.

6. Модуль «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» (дисципліна «Професійна майстерність тренера», 8-й сем.), метою якого виступає навчання майбутніх тренерів-викладачів оцінюванню результатів виховного процесу в ДЮСШ, а також оцінюванню їхньої готовності до майбутньої виховної роботи.

Зазначимо, що кожен з розроблених модулів було забезпечено необхідними дидактичними й методичними матеріалами. Спрямованість змісту модулів на формування визначених ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Модульна структура процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ

№ з/п	Ознаки готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ	Модулі, спрямовані на формування компонентів готовності до виховної роботи					
		1*	2	3	4	5	6
1	Уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів	--	+	--	+	+	--
2	Уявлення про методи, ситуації, а також етапи виховної роботи в ДЮСШ	--	--	+	+	--	--
4	Знання теорії виховання	--	+	+	+	--	+

Продовження таблиці. 2.1

5	Упевненість у важливості і необхідності своєї виховної місії	+	--	--	--	--	--
6	Гуманістична спрямованість	+	--	--	--	--	--
7	Справедливість	--	--	--	--	--	+
8	Педагогічна натхненність	+	--	--	--	--	+
9	Уміння керувати педагогічною ситуацією	--	--	--	--	--	+
10	Наполегливість, послідовність	--	--	--	--	--	+
11	Здатність до упорядкування діяльності вихованців та їх батьків у контексті виховних завдань	--	--	--	--	--	+
12	Уміння побудови якісної професійної комунікації між суб'єктами навчально-тренувального процесу	+	+	+	+	+	+
13	Володіння педагогічною технікою	--	--	--	--	--	+

* Модулі: 1. «Виховні функції тренера-викладача». 2. «Цільові орієнтири спортивного виховання». 3. «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання». 4. «Виховні особливості обраного виду спорту». 5. «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ». 6. Блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ».

Зміст кожного з описаних модулів розкрито в лекціях, практичних заняттях, самостійній роботі, спрямованих на формування готовності майбутніх тренерів до виховної роботи в ДЮСШ.

За нашим очікуванням, розробка і впровадження додаткових змістових модулів визначених дисциплін сприятиме подоланню суперечності між задекларованими в якості цільового орієнтира професійної спортивної освіти вміннями з виховної роботи тренера-викладача та усталеними традиціями орієнтації змісту цієї освіти на вузькоспеціалізовану спортивно-методичну, технічну й фізичну підготовку студентів.

Ще одним результатом нашої методичної роботи став тематичний план педагогічного процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, який подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Тематичний план процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин			
		Всього	Лекц.	Практ. заняття	Сам. роб.
Модуль 1. «Виховні функції тренера-викладача» (дисципліна «Вступ до спеціальності», 1-й сем.)					
1	Готовність до виховної роботи в ДЮСШ як орієнтир професійної підготовки	6	4	2	--
2	Особливості виховної роботи в умовах ДЮСШ	4	4	--	--
3	Біографічно-педагогічне дослідження	14	--	2	12
Разом годин		24	8	4	12
Модуль 2. «Цільові орієнтири спортивного виховання» (дисципліна «Психологія загальна, вікова», 2-й сем.)					
4	Формування ментальних образів і схем як завдання виховної роботи тренера-викладача	6	2	2	2
5	Формування рис характеру і стилю життя юного спортсмена як результат виховної роботи	6	2	2	2
Разом годин		12	4	4	4
Модуль 3 «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (дисципліна «Педагогіка», 2-й сем.)					
6	Сутність методів спортивного виховання	6	2	2	2
7	Сутність і приклади виховної ситуації у спортивній діяльності	6	2	2	2
8	Термінологічний аспект виховної роботи тренера-викладача	8	--	2	6
Разом годин		20	4	6	10
Модуль 4 «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту», 7-й сем.)					
9	Аналіз педагогічних ситуацій	4	--	4	--

Продовження таблиці. 2.2

10	Педагогічна майстерність і артистизм тренера-викладача	4	--	4	--
Разом годин		8	--	8	--
Блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» (дисципліна «СПВ», 2–8-й сем.)					
11	Виховна робота з учнями ДЮСШ	40	--	32	8
12	Робота з дидактичним комплексом	8	--	--	8
Разом годин		48	--	32	16
Модуль «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» (дисципліна «Професійна майстерність тренера», 8-й сем.)					
13	Діагностика ефективності виховної роботи в ДЮСШ	8	--	4	4
Разом годин		8	--	4	4
Виробнича практика у 8-му семестрі					
14	Дослідження з оцінювання результатів виховної роботи в ДЮСШ	8	--	--	8
15	Діагностування рівня готовності до виховної роботи	8	--	--	8
Разом годин		16	--	--	16

Висновки до другого розділу

Результатом розроблення навчально-методичної системи підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ стало формулювання таких висновків.

1. Формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ пов'язується зі створенням таких педагогічних умов:

– збагачення змісту обраних дисциплін авторськими інноваційними модулями, що забезпечують когнітивну основу готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи;

- формування уявлень про можливі результати й методи виховної роботи тренера-викладача в ході реалізації авторських модулів навчальних дисциплін в аудиторній та самостійній роботі;
- втілення накопиченого когнітивного та ціннісного потенціалу аудиторної й самостійної роботи в процесі квазіпрофесійної діяльності на рефлексивній основі;
- утвердження суб'єктної позиції студентів через засвоєння ролі педагога-дослідника в процесі аудиторної роботи та педагогічної практики;
- реалізація системи оцінювання рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ з використанням авторського діагностичного інструментарію.

2. Процес формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ може бути представлений як модель, що інтегрує підготовчий, ціннісний, когнітивний, діяльнісний та контрольний етапи.

На підготовчому етапі відбувається удосконалення змісту наявних дисциплін шляхом введення спеціальних змістових модулів, розроблених з урахуванням специфіки виду спорту майбутніх тренерів-викладачів.

Ціннісний етап спрямовується на формування в майбутніх тренерів-викладачів упевненості у важливості й необхідності виконання своєї виховної місії, гуманного ставлення до вихованців.

На когнітивному етапі відбувається формування у студентів уявлень про цільові орієнтири виховання, про методи, ситуації, етапи виховної роботи в ДЮСШ. Окремим завданням цього модуля розглядається знайомство студентів із термінологією виховної роботи.

Діяльнісний етап спрямований на конкретизацію набутих уявлень та термінологічних навичок у контексті обраного виду спорту. Іншими словами, він забезпечує зв'язок між теорією та практикою.

Контрольний етап покликаний створити умови для комплексного оцінювання визначених ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в

ДЮСШ, а також сприяти усвідомленню студентами своїх недоліків з метою подальшого професійного розвитку.

3. На основі визначених педагогічних умов та розробленої моделі вдосконалено зміст навчальних практик, а також розроблено й упроваджено в навчальний процес змістові модулі: «Виховні функції тренера-викладача» дисципліни «Вступ до спеціальності», «Цільові орієнтири спортивного виховання» дисципліни «Психологія загальна, вікова», «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» дисципліни «Педагогіка», «Виховні особливості обраного виду спорту» дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту», «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» дисципліни «Професійна майстерність тренера», блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» дисципліни «Спортивно-педагогічне вдосконалення».

Основний зміст розділу відображено в публікаціях [128; 130].

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ДЮСШ

У розділі розкрито зміст системи контролю рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ. Подано зміст і результати пілотних досліджень, присвячених стандартизації авторських методик контролю. Висвітлено організацію та хід педагогічного експерименту. Проаналізовано його результати.

3.1. Система оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ

На сьогодні загальноприйнятою є теза про те, що результати освіти – це очікувані й вимірювані конкретні досягнення студентів, які визначаються на основі того, як студент здатен виконувати професійні функції по завершенні освітньої програми або її частини [33, с. 104].

Створення таких засобів неможливо без розроблення інструментів оцінювання означених досягнень процес фахової підготовки взагалі, і процес формування тих, чи інших компетенцій, знань або умінь не може вважатися закінченим і педагогічно доцільним.

Сказане є справедливим і для процесу підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, який виступає предметом нашого дисертаційного дослідження. Тим більше, що розроблені засоби, що передбачають перехід від оцінки знань до оцінки компетенцій та визначення рівня компетентності в цілому, в перспективі можуть стати однією зі складових стандартів освіти [33, с. 56].

Слід відзначити, що аналіз галузевих нормативних документів, що регламентують розробку і використання засобів діагностики якості вищої освіти майбутніх тренерів-викладачів [124; 125; 142] показує, що критерії оцінки, параметри тестів, пов'язані з тією чи іншою компетенцією, як правило, визначаються тільки на основі професійних знань, що мають бути у випускника. При оцінці сформованості тих чи інших умінь виникають утруднення, а при оцінці характеристик особистості взагалі не приділяється належної уваги.

Найчастіше академічний персонал виходить з власного досвіду застосування якогось конкретного тесту, а також з традицій викладання тієї чи іншої дисципліни. Не використаними залишаються тести здібностей та інші спеціалізовані засоби. Слід також додати, що для оцінки характеристик особистості студентів було б доцільно проводити психологічне тестування, яке з успіхом застосовується з метою прогнозу поведінки фахівця в різних ситуаціях.

Також сучасний досвід засвідчує, що при розробці діагностичних засобів не завжди вдається забезпечити належний зв'язок між ними та визначеними цілями вищої освіти – уміннями та навичками тренера-викладача. До того ж, при розробці засобів діагностики якості вищої освіти тренерів-викладачів не враховується очевидна обставина, що у зв'язку з прив'язкою компетенцій до професійних функцій, вимірювати їх сформованість найкраще за результатами професійної або квазіпрофесійної діяльності. Те, що в умовах вищої освіти процедура визначення сформованості компетенцій має бути здійснена на студентському контингенті, представники якого ще не є зрілими фахівцями, не скасовує актуальності останньої тези.

При цьому проведений аналіз наукових праць, присвячених питанням професійної підготовки тренерів-викладачів (М. Буренко [33], Н. Волянчук [41; 42], В. Мазін [116], А. Нужина [137], Д. Перепльотчиков [151], А. Сватъев [183], Л. Сущенко [197; 198], Н. Фазлєєв [210] та ін.) показав, що розроблення дієвих засобів оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ ще не ставало предметом наукової уваги.

Остання констатація зумовила спрямування наших зусиль на проведення дослідження, мета якого – розроблення системи оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

На основі аналізу літератури з визначеної проблематики, визначено, що ключовою складовою системи оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ мають виступати відповідні критерії, які в нашому дослідженні розумітимуться як якості, властивості, ознаки об'єкта, який вивчається, що дозволяють говорити про його стан, рівень розвитку, функціонування; ознаки, на підставі яких дається оцінка якого-небудь явища, дії, ідеї [133, с. 163].

Визначаючи критерії готовності майбутніх тренерів викладачів до виховної роботи будемо виходити з того, що вони мають бути об'єктивними; відображати найсуттєвіші моменти явища, що досліджується [116, с. 48].

Як правило, критерії оцінки сформованості цільових характеристик фахової підготовки фахівців галузі фізичного виховання і спорту визначаються авторами на основі відповідних класифікаційно-оцінних моделей того чи іншого феномену, за допомогою яких здійснюється фіксація ознак суб'єктів професійної або навчальної діяльності, а також визначення їхньої схожості та відмінностей [183].

У нашому дослідженні не будемо робити виняток, визначивши критерії готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ на основі емпірично підтвердженого технологічного конструкту, що відображає авторські модельні уявлення про зміст готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Як зазначається у наукових працях, критерії як ознаки об'єкта, що мають бути виміряні, пов'язані з кількісними показниками, що фіксують міру розвитку властивості, яка співвідноситься з тим чи іншим критерієм [116, с. 48].

Отже, у нашому дослідженні критеріями готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ виступатимуть визначені на основі

емпірично підтвердженого конструкту складові готовності, а її показниками – ознаки, що співвідносяться з цими складовими.

Таким чином, на основі сказаного вище, визначимо такі критерії та показники готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ:

– когнітивний, що характеризує знання і переконання майбутнього тренера-викладача, показниками якого виступають: уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів; уявлення про методи, ситуації, а також етапи виховної роботи в ДЮСШ; володіння термінологією;

– ціннісний, що характеризує сформованість мотивів, переконань, ціннісних орієнтацій, які визначають спрямованість діяльності тренера на виконання виховної місії. Показниками цього критерію виступають: упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії; гуманне відношення до вихованців; справедливість;

– поведінковий, що характеризує готовність до педагогічної дії (особистісні якості). Його показниками виступають: педагогічна натхненність; ситуативна винахідливість (кмітливість); наполегливість та послідовність; організаційні здібності; комунікабельність.

Визначення критеріїв і показників готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ дає нам змогу перейти до розроблення відповідного діагностичного комплексу. За авторським задумом, цей комплекс має інтегрувати:

– тест знань – для оцінювання сформованості когнітивного компонента готовності;

– опитувальник – для оцінювання сформованості особистісного компоненту готовності майбутніх тренерів-викладачів;

– експертне оцінювання діяльності студентів у квазіпрофесійних ситуаціях – для встановлення рівня розвитку поведінкового компонента готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Означені методи оцінювання відповідають характеру названих нами критеріїв. Окрім цього, їх вибір ґрунтується на міркуваннях та емпіричних розвідках, результати яких наведено нижче.

Отже, першим методом оцінювання виховної готовності тренерів-викладачів виступає тестування знань з методики виховної роботи.

При цьому, ми спираємося на загальноприйняту тезу про те, що безперечною перевагою тестування є його технологічність і надійність. Окрім того, тестування сприяє створенню творчої атмосфери змагальності при навчанні; надає об'єктивну інформацію для подальшого планування навчального процесу з урахуванням можливостей студентів [33, с. 106].

Зважаючи на позитивну характеристику тестування у наукових публікаціях, а також на свій педагогічний досвід, нами розроблено тест, що включає три блоки:

- перший блок спрямований на виявлення рівня знань студентів у контексті визначення цільових орієнтирів спортивного виховання;
- другий блок – на виявлення рівня знань майбутніх тренерів-викладачів з методів виховання і етапів виховного процесу;
- третій блок спрямований на виявлення рівню знань студентів у галузі термінології виховної роботи.

Кожний блок складається з 10 питань, сформульованих на основі змісту відповідних модулів (відповідно, взагалі, тест складається з 30 запитань).

Зазначимо, що формулювання питань тесту спираються на концепцію виховання в юних спортсменів олімпійської культури, запропоновану В. Мазіним [199; 114].

Оцінювання результатів комп'ютерного тестування відбуватиметься на основі кількості неправильних відповідей. Іншими словами, при тестуванні первинним показником («сирим» балом) рівню знань слугує кількість неправильних відповідей студента.

Одним з поточних завдань нашої дослідно-експериментальної роботи стало визначення норм оцінювання знань студентів за описаним вище тестом, для чого проведено пілотне тестування невеликої вибірки майбутніх тренерів-викладачів, а також статистична обробка отриманих даних.

Пілотне дослідження проведено на вибірці трьох навчальних груп спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» факультету фізичного виховання і спорту ЗНУ (усього 64 майбутніх тренера-викладача). Після проходження студентами тестування ми розрахували статистичні показники за допомогою програми Statistica 6 (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Статистичні параметри розподілу «сирих» балів, отриманих у ході пілотних досліджень з нормування тесту знань

Статистичні показники	Значення
Кількість (n)	64
Середнє (m)	8,14
Мінімум	1
Максимум	20
33,33 процентіль	6
66,66 процентіль	9
Стандартне відхилення (σ)	4,25
Асиметрія	0,76
Екссес	0,34

Як видно з табл. 3.1, статистичні показники не свідчать на користь нормальності розподілу вибірки, зокрема, асиметрія і екссес мають доволі великі значення. Зважаючи на те, що ми не можемо стверджувати, що розподіл емпіричних даних є наближеним до нормального, серед методів стандартизації тесту знань нами обрано метод на основі визначення трьох рівнів, шляхом визначення 33,33, а також 66,66 процентіля [127].

У результаті обробки емпіричних результатів визначено такі межі рівнів тесту: високий рівень знань фіксується у студента в разі, коли неправильних відповідей виявляється 5 або менше; середній рівень знань фіксується у разі, коли неправильних відповідей від 6 до 9 включно; низький рівень знань відзначається, коли неправильних відповідей більше, ніж 10.

При доборі засобів діагностики таких складових готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи, як «упевненість у важливості і необхідності своєї виховної місії», «гуманне ставлення до вихованців», а також «справедливість»,

ми виходили з того, що ступінь сформованості цих ознак може бути встановлений лише з використанням методики, яка передбачає вербалізацію тренером своїх установок, мотивів, цінностей.

Ідеальним засобом для цього виступає особистісний опитувальник. Доцільність використання цього засобу в педагогічних дослідженнях перевірено практикою. Як відзначають автори, використання опитувальника дозволяє зробити дослідження надійним і технологічним [33; 92; 183].

Виходячи з визначених вище міркувань, з метою оцінювання сформованості особистісного компонента готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах, нами розроблено опитувальник «Упевненість у необхідності виховної роботи», який інтегрує три блоки по 7 пунктів кожний: перший блок – «Упевненість у важливості і необхідності своєї виховної місії»; другий – «Гуманне відношення до вихованців»; третій – «Професійне самовизначення».

Кожен пункт опитувальника доповнюється шкалою Р. Лайкерта, яка дає змогу виявити установку респондента до того чи іншого явища або об'єкта. Характерною рисою шкали Р. Лейкерта є те, що ті чи інші судження або твердження оцінюються таким чином: «Повністю не згоден» = 1; «Не згоден» = 2; «Важко сказати» = 3; «Згоден» = 4; «Повністю згоден» = 5. При цьому у якості показника відношення респондента до того чи іншого об'єкта або явища виступає сума балів за судженнями або твердженнями, поєднаними в окрему шкалу опитувальника [92, с. 265].

Підсумкове оцінювання особистісного компонента готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ з використанням розробленого нами опитувальника відбувається на основі середнього арифметичного за загальною шкалою.

У ході дослідно-експериментальної роботи проведено стандартизацію опитувальника на вибірці майбутніх тренерів-викладачів (три навчальні групи спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» факультету фізичного виховання

і спорту ЗНУ (усього 55 респондентів)). Результати статистичної обробки отриманих даних представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Статистичні параметри розподілу «сирих» балів, отриманих у ході пілотних досліджень з нормування авторського опитувальника

Статистичні показники	Значення
Кількість (n)	55
Середнє (m)	61,64
Мінімум	32
Максимум	92
33,33 процентіль	54
66,66 процентіль	68
Стандартне відхилення (σ)	15,65
Асиметрія	-0,32
Екцес	-0,63

Статистичні показники, наведені у табл. 3.2, не свідчать на користь нормальності розподілу вибірки (зокрема, асиметрія та екцес мають доволі високі значення).

Зважаючи на останнє, серед методів стандартизації тесту знань нами обрано метод на визначення 33,33, а також 66,66 процентіля [127], на основі якого визначено такі межі трьох рівнів сформованості особистісного компоненту готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи:

- високий рівень фіксується у студента в разі, коли він набирає 69 балів і більше;
- середній рівень фіксується тоді, коли він набирає від 54 до 68 балів включно;
- низький рівень відзначається, коли студент набирає 53 бали чи менше.

Іншим доцільним засобом діагностики готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ виступає експертне оцінювання проведення тренувального заняття у бригаді з досвідченим тренером на виробничій практиці.

Використання означеного засобу діагностики дає змогу подолати основний недолік традиційної фахової підготовки – відсутність її зв'язку з визначеними цілями вищої освіти – уміннями та навичками фахівця [92, с. 107].

Для оцінювання поведінкового компонента готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ нами розроблено бланк оцінювання тренувального заняття експертами, в якому їм пропонується оцінити такі показники: педагогічна натхненність; ситуативна винахідливість (кмітливість); наполегливість та послідовність; організаційні здібності; комунікабельність.

Досягнутий рівень розвитку ознаки оцінюється за такою шкалою: 1 – ознаку зовсім не сформовано; 2 – ознака у латентному стані; 3 – ознака проявляється ситуативно; 4 – ознаку сформовано, вона очевидно проявляється у більшості ситуацій діяльності; 5 – ознака набуває стійкого характеру, що не залежить від ситуації.

Розроблена нами методика передбачає залучення експертів з-поміж керівників і методистів ДЮСШ, працюючих тренерів-викладачів. Зазначимо, що у такому разі ми отримуємо змогу дослідити сутність ознак готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ з позицій потенційних роботодавців.

Стандартизацію пропонованої методики експертного оцінювання проведено на вибірці майбутніх тренерів-викладачів (три навчальні групи спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» факультету фізичного виховання і спорту ЗНУ (усього 49 респондентів)).

Результати статистичної обробки отриманих даних представлені нами у таблиці 3.3.

Статистичні показники, наведені в табл. 3.3, не підтверджують нормальність розподілу вибірки (зокрема, асиметрія і ексцес мають достатньо великі значення). Тому, як і в попередніх випадках, серед методів стандартизації тесту знань нами обрано метод на основі визначення трьох рівнів, шляхом визначення 33,33, а також 66,66 процентіля [127].

Таблиця 3.3

Статистичні параметри розподілу «сирих» балів, отриманих у ході пілотних досліджень з нормування методики експертного оцінювання

Статистичні показники	Значення
Кількість (n)	49
Середнє (m)	13,35
Мінімум	4
Максимум	25
33,33 процентіль	11
66,66 процентіль	15
Стандартне відхилення (σ)	4,53
Асиметрія	0,39
Ексцес	0,26

Завдяки застосуванню означеного метода, визначено такі межі рівнів сформованості поведінкового компоненту готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ:

- високий рівень у студента фіксується в разі, коли в результаті експертного оцінювання він набирає 16 балів і більше;
- середній рівень фіксується у разі, коли він набирає від 11 до 15 балів включно;
- низький рівень відзначається коли студент набирає 10 або менше балів.

Спеціально зауважимо, що, на нашу думку, не зважаючи на організаційні труднощі, експертне оцінювання виступає найбільш доцільним і ефективним засобом встановлення ступеня сформованості поведінкового компонента готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Отже, результати проведеного теоретичного пошуку, а також пілотних досліджень, отримали втілення в розробленій нами програмі оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Програма оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ

Критерій	Показник	Методика оцінювання
Когнітивний	Уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів	Інтегральний тест знань
	Уявлення про методи, ситуації, а також етапи виховної роботи в ДЮСШ	
	Володіння термінологією	
Ціннісний	Упевненість у важливості і необхідності своєї виховної місії	Авторський опитувальник «Готовність тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи»
	Гуманне відношення до вихованців	
	Справедливість	
Поведінковий	Педагогічна натхненність	Експертна оцінка тренувального заняття представниками професійного співтовариства на практиці
	Винахідливість ситуативна (кмітливність)	
	Наполегливість та послідовність	
	Організаційні здібності	
	Комунікабельність	

Названі у табл. 3.4 діагностичні методики подані у додатку Д.

Особливо слід відзначити, що в дослідженні ми не визначаємо єдиного коефіцієнта готовності до виховної роботи. Це пов'язано, перш за все, з тим, що інтегрована оцінка позбавляє можливості визначення слабких та сильних сторін респондента, узагальнюючи його характеристику.

Зазначимо також, що складність використання описаних діагностичних засобів полягає в тому, що оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ має позадисциплінарний характер. На нашу думку, подолати цю складність дасть змогу проведення контрольних процедур під час виробничої практики студентів у 8-му семестрі.

При цьому ми очікуємо, що використання описаних діагностичних засобів сприятиме рефлексії студентів, а включення до програми практики буде виконувати

не тільки діагностичні функції, але й слугуватиме індикатором індивідуального професійного розвитку майбутніх тренерів-викладачів.

Таким чином, проведені дослідження дозволили обґрунтувати систему оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, а також встановити норми методик, які вона інтегрує. Зокрема, засобами оцінювання цієї готовності виступають:

- за когнітивним критерієм – розроблений автором тест знань, який має такі емпірично встановлені норми: високий рівень готовності до виховної роботи фіксується у студента в разі, коли неправильних відповідей відзначається 5 або менше; середній рівень – фіксується у разі, коли неправильних відповідей від 6 до 9 включно; низький рівень – відзначається, коли неправильних відповідей більше, ніж 10;

- за ціннісним критерієм – авторський тест-опитувальник, який має такі емпірично встановлені норми: високий рівень готовності до виховної роботи фіксується у студента в разі, коли він набирає 69 балів і більше; середній рівень фіксується у разі, коли він набирає від 54 до 68 балів включно; низький рівень відзначається коли студент набирає 53 бали або менше;

- за поведінковим критерієм – експертне оцінювання діяльності студентів у квазіпрофесійних ситуаціях. При цьому, отримані такі емпірично встановлені норми експертної оцінки: високий рівень у студента фіксується в разі, коли в результаті експертного оцінювання він набирає 16 балів і більше; середній рівень фіксується у разі, коли він набирає від 11 до 15 балів включно; низький рівень відзначається, коли студент набирає 10 або менше балів.

На основі кількісної характеристики рівнів підготовленості майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи, дамо їхню якісну характеристику за кожним з визначених критеріїв.

Отже, за когнітивним критерієм високий рівень готовності до виховної роботи характеризується:

- усвідомленням загальної мети і конкретних завдань своєї виховної роботи у відповідності до віку та спортивної кваліфікації юних спортсменів;

- знаннями про існуючі методи виховання, а також знаннями загальних принципів використання цих методів у тих чи інших ситуаціях навчально-тренувального процесу з різними віковими категоріями вихованців ДЮСШ;

- здатністю пояснити науковою мовою мету і завдання своєї виховної роботи, а також сутність відповідних виховних дій.

Середній рівень – характеризується:

- частковим усвідомленням загальної мети і окремих завдань своєї виховної роботи. Неповним розумінням особливостей виховної роботи, пов'язаних із віком юних спортсменів;

- несистемними знаннями про методи і прийоми виховання. Неповним розумінням загальних принципів використання виховних методів у ситуаціях навчально-тренувального процесу з вихованцями ДЮСШ різного віку;

- здатністю пояснити мету і зміст своєї виховної роботи не завжди дотримуючись наукової ясності і точності, використовуючи при цьому здебільшого побутову мову;

Низький рівень визначається:

- відсутністю розуміння загальної мети і завдань виховної роботи. Відсутністю уявлень про особливості виховної роботи, пов'язані із віком спортсменів ДЮСШ;

- відсутністю будь яких знань про виховні методи і прийоми. Незнанням загальних принципів використання методів і прийомів виховання у навчально-тренувальному процесі зі спортсменами ДЮСШ різного віку;

- майже повною відсутністю здатності до зв'язного спілкування на теми виховання. Повне невміння описати зміст своєї виховної роботи.

За ціннісним критерієм високий рівень готовності до виховної роботи характеризується:

- чіткою орієнтацією на виконання своєї виховної місії у різноманітних ситуаціях. Послідовністю при відстоюванні своєї педагогічної позиції;

- сприйняттям особистості вихованця у якості найвищої мети своєї педагогічної роботи. Пріоритетом особистісного розвитку вихованця над його фізичним розвитком;

– стійкими уявленнями (які поділяються тими людьми, хто оточує тренера) про оптимальну відповідність дії та нагороди, прав та обов'язків, провини та покарання, соціальної ролі та привілей перенесені на життєдіяльність та життя спортивного колективу.

Середній рівень – характеризується:

– нестійкою упевненістю у необхідності виконання виховної місії у мінливих умовах навчального процесу. Відсутністю наполегливості та послідовності у відстоюванні своєї педагогічної позиції;

– ситуативним інтересом до розвитку особистості вихованця. Наданням особистісному розвитку вихованця другорядного значення у співвідношенні із його фізичним розвитком;

– мінливими і несистемними уявленнями про оптимальну відповідність дій та нагород, прав та обов'язків та ін., перенесеними на власну життєдіяльність та життя спортивного колективу.

Низький рівень визначається:

– небажанням виконувати виховну місію. Самоусуненням від виховної роботи. Відсутністю педагогічної позиції;

– відсутністю інтересу до особистого розвитку вихованця. Орієнтацією на фізичний розвиток вихованця будь якою ціною;

– відсутністю або неадекватністю уявлень про оптимальну відповідність дій та нагород, прав та обов'язків та ін., у проекції на власну життєдіяльність та життя спортивного колективу.

За поведінковим критерієм високий рівень готовності до виховної роботи характеризується:

– наявністю особливого стану тренера-викладача, що відрізняється, з одного боку, високою продуктивністю у виховній роботі, з іншого – підйомом і напругою його сил. Здатністю і бажанням до педагогічної творчості;

– умінням швидко знаходити вихід зі скрутного педагогічного становища;

- рішучістю, наполегливістю у досягненні виховної мети і виконанні виховних завдань;

- умінням планувати власну діяльність і правильно ставити завдання спортивному колективу. Здатністю до упорядкування діяльності спортивного колективу у відповідності до загальних цілей. Умінням проконтролювати ефективність тієї чи іншої діяльності колективу і внести при необхідності в неї корективи;

- вираженою здатністю до розпізнавання міміки і жестів, «зчитування» емоцій тієї або іншої людини, а також здатністю до прогнозування розвитку і результату взаємодії з нею, вмінням вибудовувати стратегію спілкування.

Середній рівень – характеризується:

- рідкою появою у тренера-викладача стану, пов'язаного із виховною роботою, що характеризується високою продуктивністю, підйомом і напругою сил. Відсутністю бажання до педагогічної творчості;

- здебільшого нешвидкою і не завжди точною реакцією тренера-викладача на скрутну педагогічну ситуацію. Не завжди оптимальним виходом з цієї ситуації;

- нечастим проявом рішучості і наполегливості у досягненні мети і виконанні завдань виховної роботи;

- неоптимальним плануванням власної діяльності і неточною постановкою завдань спортивному колективу. Відсутністю раціональності при упорядкуванні діяльності групи. Не завжди доцільними і ефективними діями з контролю ефективності і корекції тієї чи іншої діяльності вихованців;

- недосконалим володінням мовою міміки, жестів емоцій, неточним прогнозуванням розвитку і результатів взаємодії з тією або іншою людиною, не оптимальною побудовою стратегії спілкування.

Низький рівень відзначається:

- повною відсутністю особливого стану, що характеризується високою продуктивністю у виховній роботі, а також підйомом і напругою його сил. Нерозумінням сутності педагогічної творчості і її небажання;

- невмінням швидко знаходити вихід зі скрутного педагогічного становища;

- відсутністю наполегливості у досягненні виховної мети і виконанні виховних завдань;
- повним невмінням планувати власну діяльність і ставити завдання спортивному колективу, упорядковувати діяльності колективу. Невмінням контролювати ефективність діяльності колективу і вносити в неї корективи;
- відсутність вмінь з розпізнавання міміки і жестів, «зчитування» емоцій співрозмовника, а також невміння прогнозувати результат взаємодії з ним, будувати стратегію спілкування.

Характеризуючи рівні готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ, ми виходили з того, що при низькому рівні цієї готовності за окремими критеріями виховні дії майбутнього тренера-викладача мало відрізняються від дій неспеціаліста. Майбутні тренери-викладачі, з низьким рівнем готовності до виховної роботи за одним з її критеріїв не можуть бути допущені до самостійної професійної діяльності.

При середньому рівні – виховна робота майбутнього тренера-викладача за окремими критеріями у цілому відбуватиметься достатньо якісно з опорою на застосування знань, умінь і навичок, набутих під час навчання у ЗВО. У разі середнього рівня готовності до виховної роботи за всіма критеріями, майбутні тренери-викладачі є готовими до виховної роботи за умов підтримки з боку більш досвідчених колег. Якщо середній рівень готовності за одним з критеріїв поєднується з високим рівнем цієї готовності за іншими критеріями – майбутній тренер-викладач може самостійно здійснювати виховну роботу у групах ДЮСШ.

При високому рівні готовності до виховної роботи, майбутні тренери-викладачі відрізняються вмотивованістю до виконання виховної місії, а також здатністю ефективного застосування знань, умінь і навичок у різних ситуаціях навчально-тренувального процесу. Вони є повністю готовими до виконання виховної роботи.

Наступним завданням наших досліджень є проведення експериментальної роботи з формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи

в ДЮСШ, а також аналізу її підсумків. Результати виконання цих завдань висвітлено в наступних підрозділах дисертації.

3.2. Організація, хід та результати педагогічного експерименту з підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ

Для перевірки ефективності розробленої моделі формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ було проведено педагогічний експеримент, в якому встановлювалася залежність між розробленими і створеними нами умовами професійної освіти та результатом їх впровадження [51, с. 112].

Основною гіпотезою поставленого експерименту виступало припущення про те, що підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ стане ефективнішою у разі використання розробленої та науково обґрунтованої автором моделі, змістовою основою якої є створення описаних вище педагогічних умов.

У ході розробки і проведення експерименту ставилися такі завдання:

- визначити план, а також терміни і умови проведення педагогічного експерименту;
- визначити первинний рівень сформованості готовності майбутніх тренерів-викладачів експериментального та контрольного ЗВО до виховної роботи в ДЮСШ;
- забезпечити створення в експериментальному ЗВО педагогічних умов формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ за рахунок впровадження положень авторської моделі;
- провести контрольне оцінювання рівня сформованості готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ в експериментальному та контрольному ЗВО;
- проаналізувати результати педагогічного експерименту та сформулювати висновки дослідження.

Зазначимо, що для проведення дослідження було обрано один з квазіекспериментальних планів. Зокрема, обраний план передбачав порівняння у незалежних вибірках готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної діяльності в ДЮСШ у двох ЗВО на початку та наприкінці впровадження в одному з них авторських методичних напрацювань.

У нашому дослідженні залежною змінною виступила готовність майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ.

Незалежною змінною – педагогічні умови формування готовності студентів до виховної роботи в ДЮСШ, наявні у ЗВО. Зокрема, майбутні тренери-викладачі підлягали впливу незалежної змінної у двох варіантах:

– у першому варіанті – педагогічні умови формування готовності студентів до виховної роботи в ДЮСШ відповідали традиціям професійної підготовки тренерів-викладачів і не відрізнялися від таких в інших вишах країни (контрольний заклад – КЗ);

– у другому варіанті – педагогічні умови формування готовності студентів до виховної роботи в ДЮСШ цілеспрямовано створювалися у відповідності до авторського концептуального задуму (експериментальний заклад – ЕЗ).

Експериментальним ЗВО виступив Запорізький національний університет. Контрольним – Харківська державна академія фізичної культури.

Вибірки в контрольному й експериментальному ЗВО вирівнювали за параметром статі. Кількість студентів у кожній вибірці – 58 осіб (22 – дівчата, 36 – юнаки). Загалом вимірюваннями в межах експерименту охоплено 232 студентів.

Дослідження проводилося протягом 2013–2017 рр. (загалом, експериментальна робота тривала 4 роки). Зокрема, у вибірках експериментального та контрольного ЗВО вимірювання результативної ознаки проводилося у 2013 та у 2017 рр.

На основі отриманих даних, встановлювалася динаміка готовності до виховної роботи в ДЮСШ у кожному з закладів, а також наявність відмінностей між студентами експериментального та контрольного ЗВО на початку та наприкінці дослідної роботи.

Для встановлення відмінностей між рівнем готовності студентів експериментального та контрольного ЗВО, а також для встановлення динаміки результативних ознак, використано статистичний критерій Манна-Уїтні (U критерій), що представляє непараметричну альтернативу t-критерію для незалежних вибірок.

При цьому, нульова гіпотеза (H_0) має наступний вигляд: рівень ознаки у другій вибірці не нижче рівня ознаки у першій вибірці; альтернативна гіпотеза (H_1) формулюється таким чином: рівень ознаки у другій вибірці нижче рівня ознаки у першій вибірці. Нижній показник статистичної достовірності відповідав інтервалу довіри 95% (рівню значущості $p \leq 0,05$).

Обробка даних здійснювалася з використанням програмного пакету Statistica 6 [228].

Вимірювання результативних ознак в експериментальному та контрольному ЗВО здійснювалися з використанням таких методик:

- розроблений автором тест знань для оцінювання сформованості когнітивного компонента готовності;
- розроблений автором опитувальник для діагностики сформованості особистісного компонента готовності майбутніх тренерів;
- експертне оцінювання діяльності студентів у квазіпрофесійних ситуаціях для діагностики поведінкового компонента готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Окрім того, наприкінці експерименту порівнювалася навчальна успішність студентів експериментального та контрольного ЗВО за тими дисциплінами, що безпосередньо впливають на якість формування в майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ. Ця процедура відбувалася з використанням критерію Стьюдента.

Відмінності між професійною підготовкою студентів контрольного і експериментального ЗВО забезпечувалися модифікацією навчального процесу за

рахунок поетапного засвоєння майбутніми тренерами-викладачами змісту таких одиниць навчального плану:

- модуль «Виховні функції тренера-викладача» (дисципліна «Вступ до спеціальності», 1-й сем.);
- модуль «Цільові орієнтири спортивного виховання» (дисципліна «Психологія загальна, вікова», 2-й сем.);
- модуль «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (дисципліна «Педагогіка», 2-й сем.);
- модуль «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту», 7-й сем.);
- блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» (дисципліна «СПВ», 2–8-й сем.);
- модуль «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» (дисципліна «Професійна майстерність тренера», 8-й сем.);
- виробнича практика у 8-му семестрі.

Послідовність засвоєння змісту модулів була зумовлена послідовністю вивчення дисциплін, передбаченою навчальним планом. Засвоєння змісту модулів розраховано на чотири роки навчання (бакалаврат).

У межах експериментальної групи зміст підготовки студентів дещо різнився. Різниця зумовлювалася їхньою спортивною спеціалізацією. Зокрема, під час вивчення модулю «Виховні особливості обраного виду спорту» студенти могли обрати такі напрями: «спортивні ігри», «плавання», «гімнастика», «легка атлетика», «одноборства». Це ж саме стосувалося й блоку змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» дисципліни «СПВ».

Науково-дослідна робота в експериментальному навчальному закладі відбувалася за п'ятьма етапами, послідовне проходження яких дало нам змогу виконати ключове завдання дослідження – експериментально перевірити ефективність педагогічних умов і моделі формування у майбутніх тренерів-викладачів визначених ознак готовності до виховної роботи в ДЮСШ.

Методичні й організаційні особливості цього формування опишемо нижче.

На першому, підготовчому етапі відбувалося вдосконалення змісту наявних дисциплін шляхом введення спеціальних змістових модулів, розроблених з урахуванням специфіки виду спорту, якому віддають перевагу майбутні тренери-викладачі.

У контексті змісту підготовчого етапу варто зазначити, що впровадження окремих елементів моделі формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ було розпочато задовго до початку педагогічного експерименту. Зокрема, перш за все, до навчального плану підготовки майбутніх тренерів-викладачів в експериментальному навчальному закладі було введено дисципліну «Професійна майстерність тренера», після чого – поступово трансформовано зміст визначених дисциплін, а також практики студентів.

Відповідний пошук відбувався й у напрямку розроблення інноваційних форм, методів і засобів формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Результатом підготовчого етапу став тематичний план педагогічного процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ експериментального ЗВО, який подано в табл. 2.2.

Після оптимізації взаємозв'язків між елементами тематичного плану, наведеного у таблиці 2.2, було продовжено реалізацію нашого задуму.

Основним завданням ціннісного етапу стало формування у майбутніх тренерів-викладачів впевненості у важливості та необхідності виконання своєї виховної місії.

На цьому етапі педагогічний вплив було зосереджено у модулі «Професійні функції і ознаки готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи» дисципліни «Вступ до спеціальності» (1-й сем.), який містив три теми.

У межах першої теми – «Готовність до виховної роботи в ДЮСШ як орієнтир професійної підготовки» проведено дві лекції-презентації, які являли собою навчальне заняття, де відбувалося паралельне представлення викладачем інформації

в усній та візуальній формах. При цьому наочність забезпечувалася образними (слайди, малюнки) та символічними (схеми, таблиці) засобами.

У ході першої лекції розкривалася сутність виховної роботи тренера-викладача, а також зміст готовності до неї.

Лекція проходила за таким планом: спортивне виховання як соціальний феномен; поняття виховної роботи у спортивній діяльності; ДЮСШ як виховний інститут; соціально-виховна роль тренера-викладача ДЮСШ.

На другій лекції відбулася презентація сутності та змісту виховних функцій майбутніх тренерів-викладачів; представлення переліку ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ; розкриття поняття «готовність» до виховної роботи в ДЮСШ.

Як і на першій лекції, на ній використовувалися різноманітні зорові ряди (слайди, відео, схеми тощо). При цьому подання матеріалу також мало «мозаїчно-образний» характер, спрямований на підведення майбутніх тренерів-викладачів до необхідних узагальнень.

У межах модуля нами було проведено практичне заняття – семінар на тему «Сутність і зміст готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи», на якому відбувалася робота у мікрогрупах по 4–5 студентів.

На початку практичного заняття кожна мікрогрупа отримувала завдання визначити десять ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи.

У кожній мікрогрупі шляхом обговорення приймалося рішення стосовно кожної позиції списку з 10 ознак названої готовності. Після виконання завдання, представники кожної з груп презентували свою модель готовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ. При цьому форма графічного зображення результатів спільної роботи заздалегідь не обговорювалася, надаючи, таким чином, студентам певний простір для творчості.

У кожній презентації виділялися ті ознаки готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, які, за загальною думкою учасників мікрогрупи, були найважливішими.

Модель ставала предметом загального обговорення, у ході якого викладач міг доповнювати зауваженнями визначені студентами ознаки, не нав'язуючи при цьому свої погляди.

Наприкінці складалася узагальнена модель ідеального тренера-викладача в аспекті його готовності до виховної роботи в дитячо-юнацькій спортивній школі.

Завдяки проведеному практичному заняттю студенти усвідомили, що головними характеристиками, необхідними для успішної виховної роботи в ДЮСШ мають бути такі особисті якості, як: педагогічна натхненність; наполегливість; комунікабельність; справедливість; почуття гумору; креативність тощо.

У межах другої теми модуля – «Особливості виховної роботи в умовах ДЮСШ» наведено дві лекції-бесіди з видатними тренерами. Цими тренерами стали заслужені тренери України А. Сватъєв, В. Циганок та С. Попов.

На цих лекціях-бесідах відбувалося ознайомлення студентів із виховним досвідом видатних тренерів, а також реальними умовами виховної роботи у спортивних школах, особливостями виховання спортсменів різних видів спорту.

Спілкування під час лекцій-бесід будувалося на основі такого плану:

- коротка біографія тренера;
- «історія» потрапляння у професію;
- перші враження від професійної діяльності;
- найскладніші виховні ситуації;
- авторські напрацювання у плані виховної роботи;
- найважливіші професійні якості для успішної виховної роботи;
- побажання майбутнім тренерам в аспекті виховної роботи зі спортсменами.

У ході спілкування з тренерами часто спонтанно виникало обговорювання окремих випадків, ситуацій, методів, пов'язаних із виховною роботою з юними спортсменами. Наприклад, у ході обговорення було порушено такі питання:

справедливість як ключова навичка успішної виховної роботи; особливості особистості авторитетних тренерів; сутність виховних здібностей тренера-викладача; шляхи розвитку виховної компетентності тренерів тощо.

Узагалі ж, вважаємо, що спілкування тренерів зі студентами підвищувало їхнє бажання до засвоєння професійних знань, необхідних для успішної виховної роботи.

Третя тема модуля – «Біографічно-педагогічне дослідження» була повністю представлена самостійною роботою студентів з вивчення біографічних та автобіографічних джерел. По суті, ця робота являла собою використання біографічного методу дослідження у спорті й була спрямована на вивчення долі, досягнень, настанов, стилів професійного спілкування, особистісних якостей видатних вітчизняних і радянських тренерів (А. Гомельский [50], В. Платонов [154], В. Ростороцький [172], Д. Ригерт [173], А. Тарасов [200] та ін.).

Ще одним напрямком самостійної роботи студентів стало ознайомлення з джерелами, в яких описано становлення особистості спортсменів під дією педагогічного впливу [26; 30; 31; 84; 88; 201].

У ході дослідження студентами виявлявся зв'язок успішності виховної діяльності тренерів із їхніми мотиваційними, волевими, соціальними характеристиками.

Результатом самостійного дослідження ставав реферат, наявність якого була обов'язковою умовою заліку з дисципліни.

Вважаємо, що самостійна робота студентів з біографічними джерелами не тільки ініціювала інтерес до фактів біографій видатних тренерів, а й стимулювала рефлексію власної поведінки у різноманітних педагогічних ситуаціях. Вона також засвідчила свою високу ефективність як засіб формування готовності до виховної роботи, сприяючи створенню у майбутніх тренерів-викладачів необхідного спектра ознак цієї готовності.

Узагалі ж, за нашими спостереженнями, на ціннісному етапі формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, використані форми і методи (лекції-презентації, ознайомлення з професійним

досвідом кращих тренерів на лекціях-бесідах, самостійна робота) довели свою доцільність і ефективність.

Завданнями третього, когнітивного етапу стало формування у студентів уявлень про цільові орієнтири спортивного виховання, а також про методи, ситуації, етапи виховної роботи в ДЮСШ. Окремим завданням цього етапу виступило знайомство майбутніх тренерів-викладачів із сучасною термінологією виховної роботи.

Педагогічний вплив на етапі зосереджувався у модулях «Цільові орієнтири спортивного виховання» (дисципліна «Психологія загальна, вікова», 2-й сем.); «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (дисципліна «Педагогіка», 2-й сем.).

Перший з означених модулів – «Цільові орієнтири спортивного виховання» містив дві теми, в межах кожної з яких було проведено лекцію інтерактивного характеру.

У ході засвоєння змісту першої теми – «Формування ментальних образів і схем як завдання виховної роботи тренера-викладача» було проведено лекцію та практичне заняття.

Лекція відбувалася за таким планом: положення А. Корбена про функцію уяви у соціальному житті людини; ідея Аристотеля і І. Канта про ментальні образи і схеми; міфологічні образи й образи олімпізму.

Під час лекції студенти мали можливість спрямовувати викладення матеріалу в найцікавішому для них напрямку, а також ставити запитання (подаючи їх у вигляді записок).

Практичне заняття в межах цієї теми було присвячено експрес-перевірці засвоєння студентами навчального матеріалу лекції. Ця перевірка відбувалася так: студенти отримували тестовий матеріал, складений на основі положень лекції; після того, як вони відповіли на ці запитання, проводилося зіставлення відповідей із ключем тесту.

Пункти, що визвали у студентів найбільші утруднення, підлягали спеціальному розбору викладачем, який діставав змогу виявити найскладніші для засвоєння моменти лекції, а також зосередити увагу студентів на найважливіших аспектах відповідних питань.

Друга тема в межах модуля – «Формування рис характеру і стилю життя юного спортсмена як результат виховної роботи», інтегрувала лекцію, практичне заняття і самостійну роботу.

Лекція відбувалася за таким планом: поняття «цінності», поняття «риси характеру»; поняття «стиль життя»; зв'язок між образами, цінностями, рисами характеру та стилем життя людини.

На лекції складався опорний конспект, що розкривав сутність та взаємозв'язок основних категорій теми.

Практичне заняття проходило, як і в попередній темі – у формі експрес-перевірки засвоєння студентами навчального матеріалу. Така перевірка давала можливість викладачеві контролювати, що студенти запам'ятали, а який матеріал пройшов повз їхню увагу.

Самостійна робота в модулі являла собою роботу з матеріалами Інтернету, які безпосередньо стосувалися тем.

Другий модуль, що співвідноситься з когнітивним етапом – «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (2-й сем.) інтегрував три теми.

Перша з них – «Сутність методів спортивного виховання» – розкривалася у лекції, практичному занятті, а також у самостійній роботі студентів.

У лекції, що співвідносилася з цією темою, було висвітлено такі питання: визначення поняття «метод виховання»; відмінності між прийомами, засобами і методами виховання; класифікація методів спортивного виховання А. Сидорова; приклади використання методів спортивного виховання в різних видах спорту.

Особливістю цієї лекції був високий рівень інтерактивності, а саме інтенсивне спілкування студентів із викладачем під час викладення матеріалу.

Особливо відзначимо те, що у ході лекції студентам було подано матеріал, який розкривав особливості виховного процесу в різних видах спорту, зокрема, циклічних видах; єдиноборствах; спортивних іграх; гімнастиці.

Практичне заняття було присвячено встановленню лакун у засвоєнні студентами матеріалу лекцій, шляхом експрес тестування.

Друга тема модуля – «Сутність і приклади виховної ситуації у спортивній діяльності» інтегрувала лекцію, практичне заняття, а також самостійну роботу.

Лекція була присвячена розкриттю таких питань: сутність поняття «виховна ситуація»; характеристика типів виховних ситуацій; співвіднесення виховних ситуацій із методами виховання»; критерії оцінювання дій тренера-викладача в різних виховних ситуаціях; етичні аспекти дій тренера у виховних ситуаціях.

Окрім традиційної самостійної роботи з опрацювання матеріалів лекцій, цікавим напрацюванням у межах модуля «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» виступила самостійна робота студентів зі складання глосарію виховної діяльності в ДЮСШ.

Ця робота передбачала використання матеріалів Інтернету для розроблення термінологічної бази й наступного її представлення у письмовому вигляді. Її результатом був словник, що охоплював поняття, визначення і терміни предметного поля «виховна робота тренера-викладача ДЮСШ».

Слід зазначити, що під час цієї роботи відбувалося дистанційне консультування з викладачами.

Результати самостійної роботи з розробки індивідуального педагогічного тезаурусу було оформлено студентами у вигляді реферату і презентувалося кожним студентом на практичному занятті в рамках модуля.

Це практичне заняття проходило у формі семінару, на якому студенти не тільки презентували результати самостійної роботи, але й брали участь у спільному обговоренні доповідей, результатом якого став створений загальними зусиллями тезаурус виховної роботи тренера-викладача.

Діяльнісний етап нашого дослідження був спрямований на набуття студентами квазіпрофесійного досвіду виховної роботи на аудиторних заняттях та виробничій практиці. При розробці змісту цього етапу ми виходили з того, що знання, набуті в аудиторіях мають бути закріплені в умовах, наближених до майбутньої професійної діяльності.

Зокрема, зміст діяльнісного етапу, асоціювався з такими модулями:

- «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту», 7-й сем.);
- блоком змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» (дисципліна «СПВ», 7–8-й сем.);
- «Діагностика ефективності виховної роботи в ДЮСШ» (дисципліна «Професійна майстерність тренера», 8-й сем.).

Окреме місце при цьому займала виробнича практика у 8-му семестрі.

У першому з названих модулів – «Виховні особливості обраного виду спорту», інтегровано дві теми.

Перша з них – «Аналіз педагогічних ситуацій» інтегрувала два практичних заняття (4 год.), на першому з яких використовувався метод «Case study».

У нашій роботі використано виховні ситуації, відтворені на основі кейсів, розроблених О. Отравенко для Всеукраїнської студентської олімпіади з фізичного виховання, яка відбулася 2011 року у місті Луганськ (додаток В). Вважаємо, що ці кейси є максимально наближеними до специфіки професійної діяльності майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ.

Аналізу підлягали чотирнадцять конфліктних педагогічних ситуацій, кожна з яких аналізувалася в режимі колективної творчої роботи і відбувалася за таким алгоритмом:

- описання педагогічної ситуації викладачем;
- демонстрація відповідного відео-сюжету з використанням мультимедійних засобів;

- робота у творчих групах, з метою пошуку найбільш раціональних дій тренера-викладача;
- загальне обговорення з визначенням найбільш оптимального способу вирішення ситуації;
- перехід до нової проблемної ситуації.

Зазначимо, що особлива увага приділялася аргументуванню позицій кожній зі сторін педагогічного конфлікту, а також визначенню альтернативних шляхів його розв'язання.

Аналіз конкретних ситуацій сприяв формуванню у майбутніх тренерів-викладачів своєрідного арсеналу готових рішень, які можна застосовувати в аналогічних обставинах майбутньої професійної діяльності. При цьому, ми сподіваємося, що використання методу «Case study» сприяло тому, що майбутні тренери-викладачі ДЮСШ усвідомлювали свої професійні позитиви та недоліки.

На другому практичному занятті студентам пропонувалася участь у рольових іграх, ситуації в яких були максимально наближеними до реальних умов ДЮСШ.

В основу цих ігор було покладено ситуації, приведені в додатку В.

У рольових іграх ми намагалися задіяти всіх студентів групи, які по черзі спробували себе в ролі «тренера» та «юних спортсменів».

Перед грою студенти отримували такі цільові настанови:

- продумати стиль своєї поведінки у заданій виховній ситуації, визначивши інтонацію, поставу, а також стиль своєї поведінки відносно вихованців;
- визначити, яке враження про себе хотілося б залишити в «юних спортсменів» після спілкування з ними;
- дати собі завдання добитися естетичної привабливості, виразності своїх дій і зовнішнього вигляду.

Слід зазначити, що в грі брали участь також «спостерігачі», які оцінювали дії «тренерів-викладачів», аналізуючи їх за такою схемою:

- уміння встановлювати контакт із «вихованцями», розуміючи їхній внутрішній стан, а також індивідуальні особливості;

- уміння швидко і правильно приймати доцільне рішення в педагогічній ситуації;
- рівень нестандартності прийнятого рішення;
- педагогічний такт, справедливість, почуття міри при застосуванні того чи іншого виховного прийому;
- почуття гумору;
- зовнішній вигляд, постава, а також інтонації та впевненість мовлення.

Після розігрування ситуації студенти мали описати її з позиції безпосередніх учасників подій, а також стороннього спостерігача. Учасники аналізували свої дії, оцінюючи їх з погляду прояву ознак готовності до виховної роботи в ДЮСШ в умовній виховній ситуації, що розігрувалася.

Після обговорення, заключне слово надавалося викладачу.

Під час рольової гри студенти сперечалися, дотримуючись свого рольового орієнтування. Вони вчилися аргументовано відстоювати свою точку зору, а також слухати один одного.

За нашими спостереженнями, студенти з задоволенням брали участь у рольових іграх. При цьому ситуації, що розігрувалися, отримували достатньо креативні вирішення.

Вважаємо, що участь студентів у розігруванні запропонованих ситуацій сприяла формуванню у них умінь добору доцільних і допустимих прийомів виховання, підвищенню їхньої професійної самооцінки, поліпшенню комунікативних компетенцій, а також здатності до адекватної оцінки професійних дій.

Вищенаведена вправа сприяла також пошуку альтернативного погляду на події шляхом постановки себе на місце різних учасників.

Не зважаючи на те, що практичні заняття з теми «Педагогічна майстерність тренера-викладача» проходили не в ДЮСШ, за нашими спостереженнями, використані на них педагогічні методи достатньою мірою сприяли розвитку

готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи з юними спортсменами.

Друга тема модуля – «Педагогічна майстерність і артистизм тренера-викладача», інтегрувала 2 практичних заняття (4 год.).

Перше практичне заняття у межах цієї теми – «Педагогічна майстерність тренера-викладача» було присвячено методам, спрямованим на розвиток техніки педагогічного мовлення, а також оволодіння інтонаційними його особливостями.

Першу групу вправ, що були використані на цьому занятті, склали вправи для підготовки мовного апарату майбутніх тренерів-викладачів до педагогічної комунікації. Як зазначають у літературі, мета цих вправ – підготувати мовний апарат студентів до роботи, зняти або попередити можливу м'язову скутість, відчутти звук у резонаторах [226, с. 64].

При цьому, зауважимо, що в якості своєрідної «розминки» студенти виконували також вправи для розвитку дихання [147, с. 151].

Основними ж на цьому занятті виступили вправи на формування командного голосу, який характеризується інтонаційною гнучкістю та особливим вольовим забарвленням.

Наприклад, студентам пропонувалася така вправа. Потрібно прорахувати від 1 до 10 на одній висоті голосу, потім – підвищуючи голос, а потім – знижуючи; потрібно вимовити «Прокинься!» тихо, голосно, ще голосніше, дуже голосно, прагнучи розбудити людину [147, с. 153].

Під час виконання ще однієї вправи «Іди-но сюди!» студентам видавалися картки з такими завданнями:

1. Звернутися до учня: «Іди-но сюди!», маючи на меті відвернути його від пустощів у коридорі.

- 2 Звернутися до учня: «Іди-но сюди!», щоб попросити допомоги повісити наочність.

3. Звернутися до учня: «Іди-но сюди!» для заохочення за гарну відповідь з місця і для виклику до дошки.

Після виконання завдання, студенти спільно аналізували, який підтекст було використано в звертанні.

У ході нашої роботи з розвитку «командного голосу», нами була використана описана у дисертації В. Папучі вправа «Альонушка» [147, с. 154].

Сутність вправи полягала у тому, що потрібно було сказати фразу «Агов, Альонушка!» від імені діда, баби, подруги, вовка, лисиці, ведмедя, зайця, їжака.

Окрім описаних вище вправ, студентам пропонувалося:

– вимовити фразу «Усього вам доброго!» з таким підтекстом: а) шкодування, що людина йде; б) радість, що неприємна розмова закінчена; в) дружнє прощання; г) спізнення на електричку;

– вимовити фразу «Аня вийшла заміж» з таким підтекстом: а) повідомлення важливої новини; б) схвалення; в) радісне повідомлення своїм знайомим; г) засмучення; д) викликання заздрості; е) розповсюдження пліток;

– сказати «Прийшла!» у такому контексті: а) усі зібралися в кіно, а Люди немає. Жаль. І раптом... б) Усі зібралися, але з'явилася й та, котру не кликали; в) ви не знайшли сестру ніде, але повернувшись додому, запитуєте матір, а сестра вже ... г) усі думали, що вчителька занедужала, а вона;

– вимовити фразу «Я повертався додому полями» з наступним підтекстом: а) я біг, тому що було небезпечно; б) хотів насолодитися видом заходу сонця; в) хотілося прийти додому пізніше, щоб уникнути пояснень;

– вимовити фрази: а) «Ну й день був!» (засмучено, глумливо, утомлено, розчаровано); б) «Ах це ти?» (здивовано, розчаровано, байдуже, невдоволено, радісно); в) «Швидке літо» (будуть канікули, можливі зміни в житті, нестерпно пекуче); г) «Світло згасло» (попереджаєте, лякаєте, зацікавлюєте, дивуєте, повідомляєте факт).

За нашими спостереженнями, у ході виконання описаних вправ, навіть ті студенти, які від природи не були наділені гучним, чітким голосом, засвоїли командні інтонації.

На другому практичному занятті в межах теми «Педагогічна майстерність тренера-викладача» студентами було виконано ряд вправ, спрямованих на

педагогічно доцільну поставу, природність міміки, жестів, а також контроль м'язової напруги.

Перша з них – описана у дисертації В. Папучі вправа «Контроль і корекція постави», сутність якої в тому, що потрібно стати біля стіни й щільно притулитися до неї спиною. При цьому, ноги мають бути зімкнутими, руки опущеними, а голова притулена до стіни [147, с. 156].

Як зазначає автор, при гарній поставі, долоня не може бути протиснута між попереком і стіною. При цьому великий зазор говорить про вади постави, скоріш всього, у наслідок слабкого черевного пресу та м'язів спини.

По закінченні виконання цієї вправи студенти мали пройтися по аудиторії, розминаючи руки та ноги, а потім ще раз повторити вправу, роблячи акцент на дотриманні гарної постави.

На практичному занятті було виконано також вправу «Кілок», під час виконання якої студент мав встати, випрямитися, розслабити м'язи спини та плечей, ніби піднявши своє тіло й відкинувши його назад і донизу, як пальто на кілок. При цьому, спина мала стати прямою, а руки, шия, плечі – вільними, легкими. Вправа повторювалася 2–3 рази, доки таке положення не ставало звичним, природним [147, с. 160].

Ще одна вправа – «Контроль і корекція пози» полягала в тому, що студенти перед дзеркалом приймали декілька характерних для них поз, виконуючи при цьому рухи рук, ніг, голови, тіла, які вони зазвичай роблять при спілкуванні. Після чого їм пропонувалося проаналізувати доречність, виразність, естетичність власних постави, жестів, положення тіла та поз [147, с. 162].

Під час виконання вправи «Робоча поза тренера-викладача» студенти перед дзеркалом приймали пози, характерні для тренера під час проведення навчально-тренувального заняття.

Увага під час виконання цієї вправи зверталася на те, щоб носки ніг студентів знаходилися на відстані 12–15 см. При цьому одна нога мала бути просунута трохи

вперед, а вага тіла розподілена на одну ногу дещо сильніше, ніж на іншу. Плечі мають бути розправлено, м'язові «лещата» знято. Постава – пряма, нижня частина живота підтягнута; шия тримається вертикально, підборіддя підняте. Після того, як студент звикнеться з позою, йому пропонувалося уважно оглянути себе і, не змінюючи пози, спробувати крокувати назад, потім уперед, уліво, вправо.

Продовженням цієї справи стало те, що студентам пропонувалося пройти перед дзеркалом, намагаючись, щоб хода при зберіганні описаної вище пози була легкою, із гнучкими, розміряними рухами. Потрібно було уникати розбвтаності, хиткої ходи. Після того, як студенти зробили декілька спроб, їм рекомендувалося здійснити самоаналіз темпу ходи, довжини кроку, положення тіла, рук, плечей, які вони побачили в себе під час ходіння.

Тематичний план блоку змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» передбачав 32 практичних заняття.

У ході засвоєння студентами змісту цього блоку модулів вони брали участь у навчально-тренувальному процесі з обраного виду спорту в якості помічників тренерів-викладачів ДЮСШ.

Перш за все, студенти брали участь у наборі дітей до ДЮСШ. Зокрема, вони проводили бесіди з учнями загальноосвітніх шкіл, а також оцінювали спортивну придатність учнів, що виявили інтерес до занять у спортивній школі. Студенти також брали участь у проведенні тренувань і змагань, навчаючись при цьому основам використання виховних методів в умовах реальних спортивних шкіл.

Зазначимо, що тренування проходили на базах ДЮСШ м. Запоріжжя.

Вважаємо, що завдяки самостійному проведенню тренувань і змагань студенти експериментального навчального закладу набували досвіду використання виховних методів в реальних ситуаціях навчально-тренувального процесу, що безпосередньо впливало на формування ознак готовності до виховної роботи в ДЮСШ.

Щодо самостійної роботи в межах цього модуля, то її пріоритетними напрямками виступила теоретична підготовка до проведення навчально-тренувальних занять і змагань, а також рефлексія педагогічних ситуацій, що виникали під час проведення тренувальних занять у ДЮСШ.

Пріоритетними напрямками самостійної роботи в межах блоку змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» виступило опрацювання дидактичного комплексу, що являв собою папку з систематизованим описанням різноманітних реальних і гіпотетичних педагогічних ситуацій.

Результатом цієї роботи став невеликий твір, у якому студенти описували не тільки своє бачення рішення виховної ситуації, а й свої думки, почуття, емоції, що виникали під час її розв'язання.

Наступним модулем діяльнісного етапу формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до організації виховного процесу в ДЮСШ був модуль «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ», який містив одну тему, за результатами вивчення якої у студентів було сформовано знання з використання засобів оцінювання результатів виховної роботи.

У межах теми проведено 2 практичних заняття.

На першому з них студенти навчалися використанню опитувальника «Олімпійська культура особистості» [114].

На другому – знайомилися з методикою визначення організованості виховної системи ДЮСШ, яка інтегрує:

- методика «Ціннісно-орієнтаційна єдність групи» (ЦОЄ) [98];
- методика визначення індексу групової згуртованості Сішора (ІГЗ), адаптовану для застосування у спортивних командах [25; 39];
- шкалу «Тренер – спортсмен» Ю. Ханіна і А. Стамбулова [25, с. 155].

Самостійна робота в межах цього модуля зводилася до опрацювання матеріалів Internet з визначеної проблематики.

Завершенням процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи стала виробнича практика у 8-му семестрі, яка проходила на базі ДЮСШ м. Запоріжжя.

У рамках процесу формування готовності до виховної роботи в ДЮСШ на цій практиці студенти виконували спеціальні завдання, спрямовані на оцінювання ефективності виховної роботи тренерів-викладачів ДЮСШ з використанням названих вище діагностичних засобів.

Студенти експериментального навчального закладу у процесі участі в навчально-тренувальному процесі розповсюджували стимульний матеріал, контролюючи при цьому роботу юних спортсменів із бланками.

Упорядкувавши первинні дані, студенти самостійно проводили необхідні обчислення й аналізували отримані результати. Результати цієї роботи презентувалися на звітній конференції. Вони бралися до уваги при визначенні оцінки за проходження виробничої практики.

Зміст останнього, контрольного етапу спрямовувався на встановлення ефективності усього процесу формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Цей етап повністю співвідносився з виробничою практикою у 8-му семестрі, під час якої проводилося комплексне оцінювання готовності студентів до виховної роботи.

Комплекс, за допомогою якого відбувалося таке оцінювання, обґрунтовано в підрозділі 3.1 дисертації, де визначено, що він має інтегрувати такі засоби: тести знань; тест-опитувальник; експертне оцінювання діяльності студентів у квазіпрофесійних ситуаціях.

Узагалі на діагностику було відведено 8 год. навчального плану виробничої практики.

У межах цього навчального часу студентам, перш за все, було запропоновано відповісти на запитання тестів знань (додаток Д).

Пояснення щодо сутності питань тесту, а також інструкції щодо заповнення тестувальних бланків студенти отримували на тренувальному занятті. Самі бланки студенти заповнювали вдома, в режимі самостійної роботи.

Експертне оцінювання особистісних якостей майбутніх тренерів-викладачів здійснювалося у квазіпрофесійній діяльності під час проведення ними навчально-тренувального заняття в ДЮСШ. Експертами виступали викладачі та спортивні педагоги ДЮСШ.

Третьою складовою діагностичного комплексу в нашому дослідженні виступило використання опитувальника.

Означене діагностування виконувало в нашому дослідженні подвійні функції: з одного боку, воно давало змогу студентам усвідомити наявний рівень професійних знань і виступало основою для їхньої рефлексії, а з іншого – слугувало індикатором їхньої готовності до виховної роботи.

Зауважимо, що студенти за бажанням могли отримати результати діагностики, які достатньо повно відображали індивідуальний розвиток ознак готовності до виховної роботи. При цьому майбутні тренери-викладачі мали змогу отримувати коментарі експертів, що проводили дослідження. За нашими спостереженнями, знайомство студентів із результатами оцінювання рівню готовності до виховної роботи сприяло активації рефлексії студентів, їхньому професійному зростанню.

Таким чином, встановлення рівня готовності до виховної роботи в ДЮСШ, сприяючи усвідомленню майбутніми тренерами-викладачами своїх професійних позитивів і недоліків, виступило не тільки дослідно-діагностичним, а й педагогічним засобом.

Загальним очікуваним результатом організації навчального процесу майбутніх тренерів-викладачів згідно з вищеописаними етапами ми вважаємо сформованість у них визначених і описаних у підрозділі 1.2 дисертації ознак готовності до виховної роботи.

Аргументи на користь правомірності цього припущення наведено в наступному підрозділі.

3.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту

Після детального описання підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в експериментальному ЗВО, в навчальному процесі якого використано інноваційні форми лекцій, роботу в мікрогрупах, експрес-перевірку знань студентів, роботу з біографічними джерелами, матеріалами Інтернету, аналіз педагогічних ситуацій, рольові ігри й імітаційні вправи, підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ, а також нетрадиційні види самостійної роботи, за логікою дослідження опишемо результати педагогічного експерименту.

Відповідно до плану експериментального дослідження, перевірка ефективності педагогічних умов і моделі формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ передбачала такі заходи:

- оцінювання сформованості готовності до виховної роботи тренерів-викладачів контрольного та експериментального ЗВО на контрольному етапі експерименту з використанням авторських методик;
- оцінювання сформованості готовності до виховної роботи тренерів-викладачів контрольного та експериментального ЗВО на констатувальному етапі експерименту;
- кростабуляція експериментальних даних про рівень готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ за визначеними критеріями та показниками;
- встановлення відмінностей у сформованості готовності до виховної роботи тренерів-викладачів в експериментальному та контрольному ЗВО на початку й наприкінці експерименту з використанням критерію Манна-Уїтні;
- виявлення динаміки готовності до виховної роботи в експериментальному та контрольному ЗВО, статистичне підтвердження цієї динаміки за критерієм Манна-Уїтні.

Як зазначалося, у вибірках експериментального і контрольного ЗВО вимірювання результативної ознаки було проведено у 2013 р. (констатувальний етап) та 2017 р. (контрольний етап).

У табл. 3.5 висвітлено результати кростабуляції експериментальних даних про рівень готовності тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ за визначеними критеріями та показниками (обробка даних здійснювалася з використанням програми Statistica 6).

Таблиця 3.5

Результати кростабуляції даних про рівень готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ

Вибірка	Етап експерименту	Стат. показник	Рівень		
			Низький	Середній	Високий
Когнітивний критерій					
Контр. ЗВО	Констат.	Частота	27	27	4
		%	46,55%	46,55%	6,9%
	Контр.	Частота	17	36	5
		%	29,31%	62,07%	8,62%
Експер. ЗВО	Констат.	Частота	18	30	10
		%	31,03%	51,72%	17,24%
	Контр.	Частота	0	44	14
		%	0%	75,86%	24,14%
Ціннісний критерій					
Контр. ЗВО	Констат.	Частота	33	21	4
		%	56,9%	36,21%	6,9%
	Контр.	Частота	29	15	14
		%	50%	25,86%	24,14%
Експер. ЗВО	Констат.	Частота	34	14	10
		%	58,62%	24,14%	17,24%
	Контр.	Частота	3	19	36
		%	5,17%	32,76%	62,07%
Поведінковий критерій					
Контр. ЗВО	Констат.	Частота	5	53	0
		%	8,62%	91,38%	0%
	Контр.	Частота	9	49	0
		%	15,52%	84,48%	0%
Експер. ЗВО	Констат.	Частота	4	54	0
		%	6,90%	93,1%	0%
	Контр.	Частота	0	30	28
		%	0%	51,72%	48,28%

Кростабуляція експериментальних даних про рівень готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ за визначеними критеріями, представлена в табл. 3.5, дала змогу констатувати таке.

Оцінювання рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ за когнітивним критерієм, що характеризує знання і переконання майбутнього тренера-викладача, зокрема, уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів, методи, ситуації, етапи виховної роботи в ДЮСШ, а також володіння педагогічною термінологією, виявило, що в процесі експерименту готовність майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у вибірці контрольного ЗВО не зазнала значних змін.

Зокрема, в цьому закладі вищої освіти тренерів-викладачів з *низьким рівнем* готовності на констатувальному етапі експерименту було 46,55%, а на контрольному стало – 29,31%; з *середнім* рівнем готовності було 46,55%, а стало – 62,07%; з *високим* рівнем готовності було 6,9%, а стало – 8,62% студентів.

В експериментальному ЗВО зміни у кількості студентів з низьким, середнім і високим рівнями готовності до виховної роботи зазнали більш вираженого характеру. Так, на констатувальному етапі експерименту студентів з *низьким* рівнем готовності було 31,03%, а на контрольному – таких не залишилося зовсім; з *середнім* рівнем готовності студентів було 51,72%, а стало – 75,86%; з *високим* рівнем готовності було 17,24%, а стало – 24,14%.

Як бачимо з наведених даних, оцінювання за когнітивним критерієм виявляє загальну тенденцію до зменшення кількості майбутніх тренерів-викладачів із низьким рівнем готовності до виховної роботи в експериментальному ЗВО і відсутність такої тенденції в контрольному ЗВО.

Оцінювання тренерів-викладачів, які входили до складу експериментального та контрольного закладів за ціннісним критерієм, що характеризує сформованість мотивів, переконання, ціннісні орієнтації, які визначають спрямованість тренера на виконання виховної місії, дало змогу констатувати, що в експерименті готовність

майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ у вибірці контрольного ЗВО не зазнала значних змін.

Зокрема, в цьому виші тренерів-викладачів з *низьким рівнем* готовності на констатувальному етапі експерименту було 56,9%, а на контрольному – стало 50%; з *середнім* рівнем готовності було 36,21%, а стало – 25,86%; з *високим* рівнем готовності було 6,9%, а стало – 24,14% студентів. В експериментальному ЗВО зміни у кількості студентів з низьким, середнім і високим рівнями готовності до виховної роботи зазнали більш вираженого характеру. Так, на констатувальному етапі експерименту студентів з *низьким* рівнем готовності було 58,62%, а на контрольному – стало 5,17%; з *середнім* рівнем готовності студентів було 24,14%, а стало – 32,76%; з *високим* рівнем готовності було 17,24%, а стало – 62,07%.

Аналізуючи отримані дані бачимо, що оцінювання за ціннісним критерієм виявляє загальну тенденцію до зменшення кількості майбутніх тренерів-викладачів із низьким і середнім рівнями готовності до виховної роботи в експериментальному ЗВО і відсутність такої тенденції в контрольному ЗВО.

Оцінювання майбутніх тренерів-викладачів за поведінковим критерієм, що характеризує сформованість паттернів поведінки, які забезпечують виконання педагогічних дій відповідно до загальних цілей професійної діяльності у різноманітних виховних ситуаціях навчально-тренувального процесу, показало, що в експериментальній роботі готовність майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ у вибірках контрольного ЗВО не зазнала значних змін.

Зокрема, у цьому виші тренерів-викладачів з *низьким рівнем* готовності на констатувальному етапі експерименту було 8,62%, а на контрольному стало – 15,52%; з *середнім* рівнем готовності було 91,38%, а стало – 84,48%; з *високим* рівнем готовності ні на констатувальному, ні на контрольному етапах експерименту студентів не було.

В експериментальному ЗВО зміни у кількості студентів з низьким, середнім і високим рівнями готовності до виховної роботи були більш помітними. Так,

на констатувальному етапі експерименту студентів з *низьким* рівнем готовності було 6,9%, а на контрольному – таких студентів не було зовсім; з *середнім* рівнем готовності – на констатувальному етапі було 93,1%, а на контрольному – стало 51,72%; з *високим* рівнем готовності на констатувальному етапі студентів не було зовсім, а на контрольному – стало 48,28%.

Аналіз отриманих даних указує на те, що оцінювання за поведінковим критерієм виявляє загальну тенденцію до зменшення кількості майбутніх тренерів-викладачів із низьким і середнім рівнями готовності до виховної роботи, а також відповідне підвищення кількості студентів із високим рівнем цієї готовності в експериментальному ЗВО і відсутність такої тенденції в контрольному ЗВО.

Отже, ми можемо говорити про те, що:

– на констатувальному етапі експерименту студенти як контрольного, так і експериментального ЗВО мали переважно низький і середній рівень готовності до виховної роботи;

– на контрольному етапі експерименту в експериментальному ЗВО значно підвищилася кількість студентів із високим і середнім рівнями готовності до виховної роботи в ДЮСШ, при цьому кількість студентів з низьким рівнем знизилася. В контрольному ЗВО кількість студентів з низьким, середнім і високим рівнями суттєво не змінилася.

Отримані результати вказують на те, що цілеспрямоване створення обґрунтованих нами педагогічних умов формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ в експериментальному ЗВО привело до суттєвого підвищення кількості тренерів із високим і середнім рівнями за кожним з критеріїв професійної якості, що формується. У контрольному ЗВО зміни у кількості студентів із високим і середнім рівнями готовності до виховної роботи не набули вираженого характеру.

Наочніше динаміку готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ у вибірках експериментального і контрольного ЗВО висвітлено на рис. 3.1–3.3.

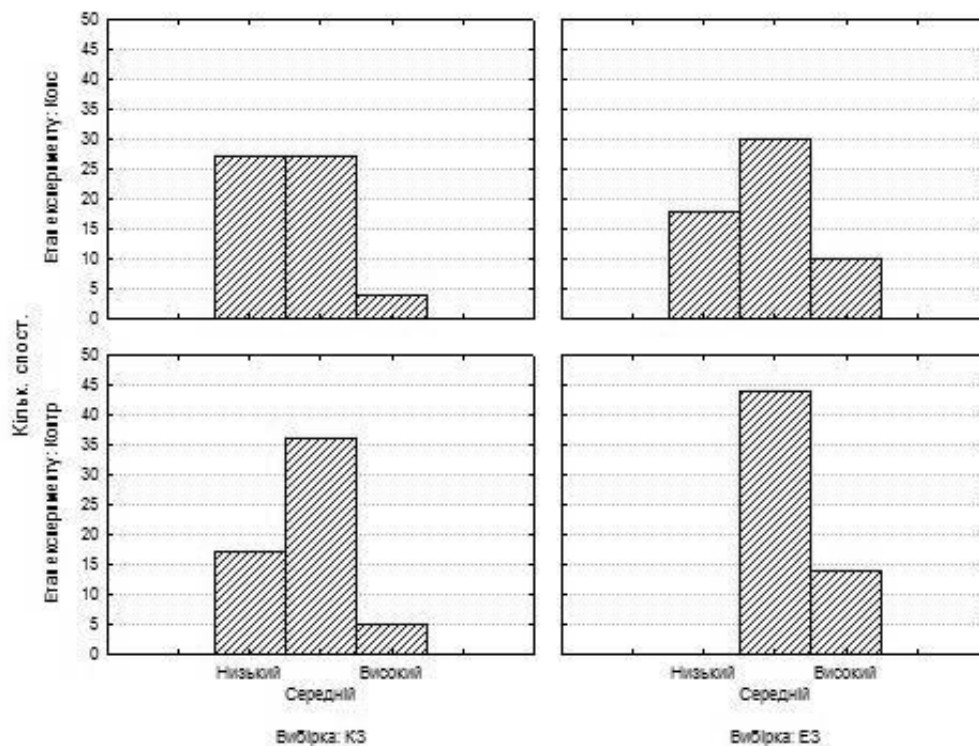

Рис. 3.1. Категоризована гістограма готовності до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ (когнітивний критерій)

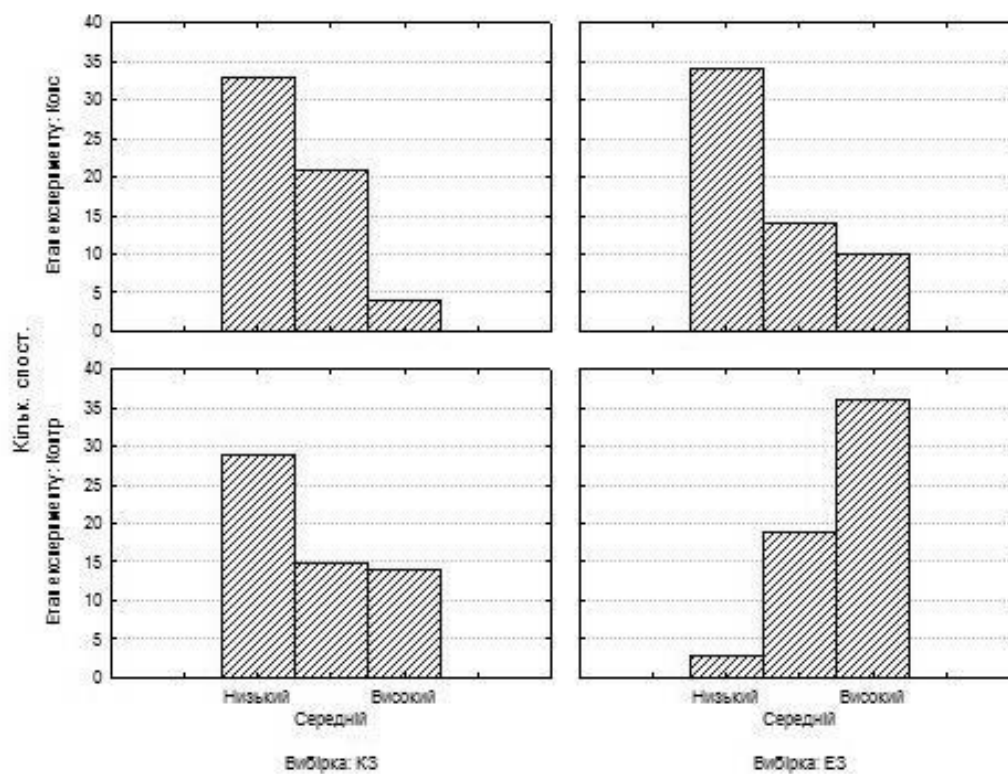

Рис. 3.2. Категоризована гістограма готовності до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ (ціннісний критерій)

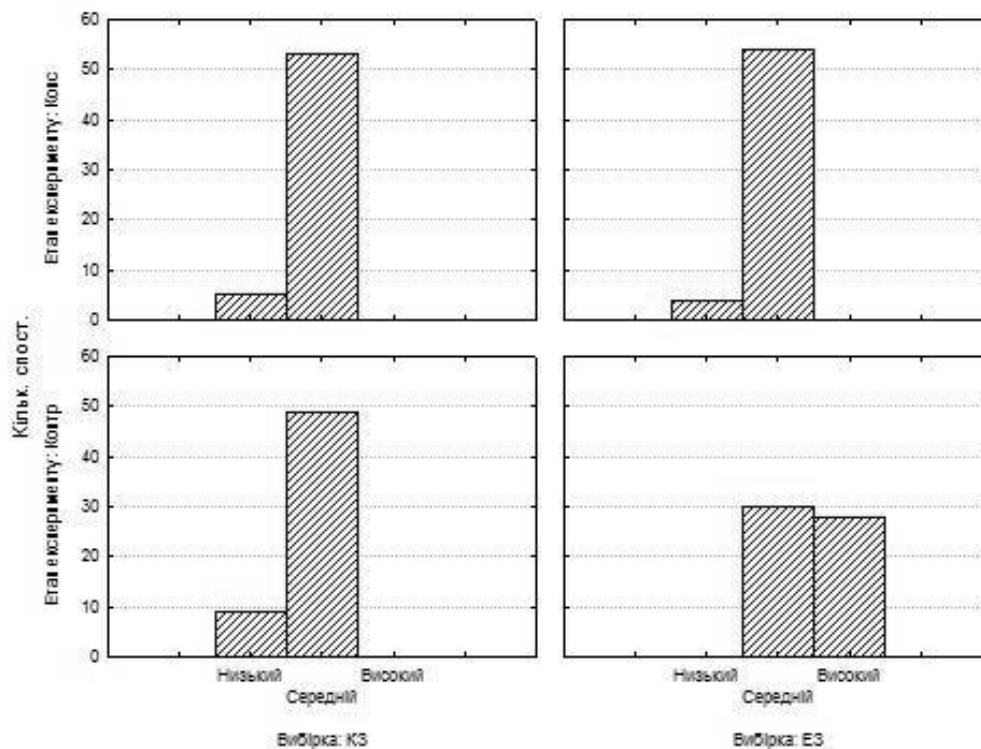

Рис. 3.3. Категоризована гістограма готовності до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ (поведінковий критерій)

Статистичну перевірку достовірності різниці в результатах оцінювання сформованості компонентів готовності майбутніх тренерів-викладачів експериментального та контрольного ЗВО до виховної роботи в ДЮСШ здійснено за критерієм Манна-Уїтні.

Результати порівняння оцінок за критерієм Манна-Уїтні на початку та наприкінці експерименту в експериментальному та контрольному ЗВО наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Результати порівняння рівнів готовності до виховної роботи у студентів експериментального та контрольного ЗВО за критерієм Манна-Уїтні на констатувальному етапі експерименту

Критерій	Сума рангів – контр. ЗВО (n=58)	Сума рангів – експер. ЗВО (n=58)	U	p- рівень	Стат. гіп.
Когнітивний	3057	3729	1346	0,06	H ₀
Ціннісний	3345	3441	1634	0,79	H ₀
Поведінковий	3364	3422	1653	0,87	H ₀

У табл. 3.6–3.9 у стовпчику «Стат. гіп.» відображено результат рішення щодо прийняття (відхилення) статистичної гіпотези.

Таблиця 3.7

Результати порівняння рівнів готовності до виховної роботи у студентів ЕЗ та КЗ за критерієм Манна-Уїтні на контрольному етапі експерименту

Критерій	Сума рангів – контр. ЗВО (n=58)	Сума рангів – експер. ЗВО (n=58)	U	p- рів.	Стат. гіп.
Когнітивний	2758	4028	1047	0,001	H ₁
Ціннісний	2502	4284	791	0,002	H ₁
Поведінковий	2446	4340	735	0,001	H ₁

Як видно з табл. 3.6 та 3.7, на констатувальному етапі експерименту статистично достовірної різниці в кількості майбутніх тренерів-викладачів із низьким, середнім і високим рівнями готовності до виховної роботи в ДЮСШ між вибірками експериментального і контрольного ЗВО не було. Такі результати були очікуваними, оскільки студенти, які брали участь у дослідженні, не мали суттєвих відмінностей за статтю, віком, спортивною майстерністю та іншими параметрами.

На контрольному етапі експерименту між студентами експериментального та контрольного ЗВО за всіма критеріями готовності до виховної роботи в ДЮСШ відзначено відмінності на рівні значущості $p < 0,05$.

Іншими словами, процес підготовки студентів до виховної роботи в ДЮСШ ефективніше відбувався в експериментальному ЗВО, ніж у контрольному ЗВО.

Позитивну динаміку в розвитку готовності до виховної роботи студентів експериментального ЗВО і відсутність такої динаміки у студентів контрольного ЗВО статистично підтверджено порівнянням емпіричних даних за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$).

Результати цього порівняння представлені в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

**Результати порівняння рівнів готовності до виховної роботи у студентів
експериментального та контрольного ЗВО
на початку та наприкінці експерименту**

Критерії	Сума рангів – конст. етап (n=58)	Сума рангів – контр. етап (n=58)	U	p- рів.	Стат. гіп.
Контр. ЗВО					
Когнітивний	3108	3679	1397	0,115	H ₀
Ціннісний	3160	3626	1449	0,198	H ₀
Поведінковий	3509	3277	1566	0,522	H ₀
Експер. ЗВО					
Когнітивний	2881	3905	1170	0,005	H ₁
Ціннісний	2337	4449	626	0,001	H ₁
Поведінковий	2521	4265	810	0,001	H ₁

Як бачимо з табл. 3.8, у контрольному ЗВО динаміка розвитку готовності до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів не має статистично підтверженого характеру за жодним критерієм. У той же час, в експериментальному ЗВО така динаміка спостерігається за всіма критеріями і може вважатися статистично достовірною на рівні значущості $p < 0,05$.

Отже, результати статистичної процедури оцінювання динаміки результативної ознаки вказують на те, що готовність до виховної роботи в ДЮСШ в експериментальному ЗВО мала достовірну динаміку, а у контрольному ЗВО – її не мала.

Отримані в результаті педагогічного експерименту дані, підтверджуються результатами наших суб'єктивних спостережень, за якими у майбутніх тренерів-викладачів, які належали до експериментального ЗВО більш чіткими були уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів, а також уявлення про методи, ситуації, етапи виховної роботи в ДЮСШ.

Крім того, тренери, які належали до експериментального закладу, в більшості своїй, демонстрували краще володіння понятійно-категоріальним фондом,

необхідним для описання виховної роботи, а також мали більш виражений професійно-виховний характер свого спілкування.

Ми відмітили також, що у майбутніх тренерів-викладачів експериментального навчального закладу більш вираженими є мотиви, переконання, ціннісні орієнтації, необхідні для усвідомлення ними своєї виховної місії. Більш вираженими також є гуманне відношення до вихованців і справедливість.

Нами також було визначено відмінності між тренерами-викладачами контрольного та експериментального навчальних закладів у рівні кмітливості, наполегливості, організаційних здібностей, комунікабельності.

Майбутні тренери-викладачі, які належали до цих груп, відзначалися більшою адекватністю емоційних реакцій у виховних ситуаціях, більшою структурованістю та ефективністю регулятивних процесів професійної поведінки.

Найвиразніші відмінності між тренерами-викладачами контрольного та експериментального навчальних закладів нами було відзначено у зовнішніх проявах натхнення. У тренерів, які належали до експериментального навчального закладу, ці прояви були більш виразними.

Для додаткового підтвердження ефективності визначених нами педагогічних умов і моделі формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ на контрольному етапі експерименту ми порівняли успішність студентів за 100-бальною шкалою ECTS за дисциплінами, у програмі яких нами були ініційовані зміни, і які були наявні у навчальних планах експериментального та контрольного ЗВО (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Порівняння успішності студентів експериментального (n=58) та контрольного (n=58) ЗВО за критерієм Стьюдента за визначеними дисциплінами

Дисципліна	Серед.	Сред.	t	P	Стат. гіп.
Вступ до спеціальності	70	89,45	-5,67	0,001	H ₁
Психологія	74,2	86	-3,03	0,004	H ₁
Педагогіка	76,3	86	-2,78	0,008	H ₁
Теорія і методика обраного виду спорту	71,2	85,25	-3,71	0,001	H ₁

Із табл. 3.9 видно, що навчальна успішність студентів експериментального ЗВО за тими дисциплінами, що безпосередньо впливають на якість формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи у ДЮСШ достовірно вище ніж у студентів контрольного ЗВО.

Таким чином, послідовне виконання завдань експериментальної роботи підтвердило ефективність і доцільність створення педагогічних умов формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ.

Зокрема, дані, отримані в ході педагогічного експерименту, засвідчили, що:

- порівняння рівнів розвитку готовності до виховної роботи в експериментальному і контрольному ЗВО за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) виявило, що на констатувальному етапі експерименту розвиток готовності до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів за жодним з її критеріїв у зазначених вибірках не мав статистично достовірної різниці;

- на контрольному етапі експерименту порівняння рівнів розвитку готовності до виховної роботи в ДЮСШ в експериментальному і контрольному ЗВО за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) виявило достовірні відмінності між вибірками;

- порівняння рівнів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ на констатувальному та контрольному етапах експерименту за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) виявило, що в експериментальному ЗВО відбувся достовірний розвиток готовності до виховної роботи в ДЮСШ за всіма критеріями оцінювання цієї професійної якості. В контрольному ЗВО групі статистично достовірної динаміки рівня готовності до виховної роботи не виявлено за жодним критерієм;

- навчальна успішність студентів експериментального ЗВО за тими дисциплінами, що безпосередньо впливають на якість формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи у ДЮСШ достовірно вище ніж у студентів контрольного ЗВО.

Встановлені факти свідчать про те, що в експериментальному, на відміну від контрольного ЗВО, розвиток готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ відбувався більш ефективно, підтверджуючи тим самим

ефективність розроблених автором педагогічних умов і моделі формування цієї професійної якості.

Висновки до третього розділу

Результати роботи з перевірки ефективності розвитку готовності до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів ДЮСШ дають підстави для таких узагальнень.

1. Готовність майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ може бути оцінена за такими критеріями:

– когнітивним, що характеризує знання і переконання майбутнього тренера-викладача, показниками якого виступають: уявлення про цільові орієнтири виховання юних спортсменів; уявлення про методи, ситуації, а також етапи виховної роботи в ДЮСШ; володіння термінологією;

– ціннісним, що характеризує сформованість мотивів, переконань, ціннісних орієнтацій, які визначають спрямованість діяльності тренера на виконання виховної місії. Показниками цього критерію виступають: упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії; гуманне відношення до вихованців; справедливість;

– поведінковим, що характеризує готовність до педагогічної дії (особистісні якості). Його показниками виступають: педагогічна натхненність; ситуативна винахідливість (кмітливість); наполегливість та послідовність; організаційні здібності; комунікабельність.

Система комплексного контролю рівня сформованості визначених ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ має включати: тестування знань студентів; оцінювання експертами їхніх дій у квазіпрофесійній діяльності за визначеними параметрами; діагностику професійно-особистісних якостей студентів із використанням особистісного опитувальника.

2. Відмінності між професійною підготовкою студентів контрольного й експериментального ЗВО забезпечувалися модифікацією таких складових навчального плану:

- модуль «Виховні функції тренера-викладача» (дисципліна «Вступ до спеціальності», 1-й сем.);
- модуль «Цільові орієнтири спортивного виховання» (дисципліна «Психологія загальна, вікова», 2-й сем.);
- модуль «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (дисципліна «Педагогіка», 3-й сем.);
- модуль «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту», 7-й сем.);
- блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» (дисципліна «СПВ», 2–8-й сем.);
- модуль «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» (дисципліна «Професійна майстерність тренера», 8-й сем.);
- виробнича практика у 8-му семестрі.

2. У ході педагогічного експерименту з'ясовано, що:

- порівняння рівнів розвитку готовності до виховної роботи в експериментальному і контрольному ЗВО за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) виявило, що на констатувальному етапі експерименту розвиток готовності до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів за жодним з її критеріїв у зазначених вибірках не мав статистично достовірної різниці;
- на контрольному етапі експерименту порівняння рівнів розвитку готовності до виховної роботи в експериментальному і контрольному ЗВО за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) виявило достовірні відмінності між вибірками;
- порівняння рівнів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ на констатувальному та контрольному етапах експерименту за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) виявило, що в експериментальному ЗВО відбувся достовірний розвиток готовності до виховної роботи за всіма критеріями

оцінювання цієї професійної якості. В контрольному ЗВО динаміки рівня готовності до виховної роботи за жодним критерієм не виявлено;

– навчальна успішність студентів експериментального ЗВО за тими дисциплінами, що безпосередньо впливають на якість формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ достовірно вище ніж у студентів контрольного ЗВО.

У своїй сукупності результати педагогічного експерименту засвідчили, що в експериментальному, на відміну від контрольного ЗВО формування у майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ відбувалося ефективніше, підтверджуючи ефективність розроблених нами педагогічних умов і моделі цього процесу.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях [131; 132].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі подано теоретичне узагальнення та запропоновано практичне вирішення наукової проблеми формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ. Отримані результати свідчать, що поставлену мету досягнуто, і надають підстави сформулювати висновки.

1. Реалізація виховного потенціалу ДЮСШ безпосередньо залежить від професіоналізму тренерів-викладачів, основи готовності яких до виховної роботи закладаються під час навчання в ЗВО. Утім, у цій підготовці виявлено низку недоліків, як-от: відсутність відповідних операціоналізованих формальних характеристик фахівця серед професійних компетентностей; недосконалість квазіпрофесійних засобів підготовки; відсутність надійних та оперативних методів встановлення рівня готовності до виховної роботи тощо. Водночас у наукових публікаціях не знайшли належного висвітлення питання наукового обґрунтування змісту навчального процесу, спрямованого на формування готовності до виховної роботи в ДЮСШ, педагогічних умов, моделі та науково-методичного забезпечення цієї підготовки, що в сукупності свідчить про наявність нерозв'язаної наукової проблеми.

2. Визначення термінологічної основи дослідження надало змогу уточнити значення понятійного конструкта “готовність майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи”, яким позначено зумовлений фаховою підготовкою стан розвитку когнітивної, ціннісної та діяльнісної сфер особистості студента, що надає змогу цілеспрямовано формувати особистість юного спортсмена в навчально-тренувальному процесі.

Найбільш важливими ознаками готовності тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ є:

- в особистісному компоненті – педагогічна натхненність; наполегливість та послідовність; упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії; гуманістична спрямованість; справедливість;

- у когнітивному компоненті – знання теорії виховання; розуміння цільових орієнтирів виховання юних спортсменів; знання методів, прийомів та загальної логіки виховної роботи в ДЮСШ;

- у діяльнісному компоненті – уміння керувати педагогічною ситуацією; організаційні здібності; комунікабельність; володіння педагогічною технікою.

Методика оцінювання рівня сформованості готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи включає тестування знань студентів; оцінювання експертами їхніх дій у квазіпрофесійній діяльності за визначеними параметрами; діагностику професійно-особистісних якостей студентів із використанням особистісного опитувальника.

3. Процес формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ пов'язаний зі створенням таких педагогічних умов:

- збагачення змісту обраних дисциплін авторськими інноваційними модулями, що забезпечують когнітивну основу готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи;

- формування уявлень про можливі результати й методи виховної роботи тренера-викладача в ході реалізації авторських модулів навчальних дисциплін в аудиторній та самостійній роботі;

- втілення накопиченого когнітивного та ціннісного потенціалу аудиторної й самостійної роботи в процесі квазіпрофесійної діяльності на рефлексивній основі;

- утвердження суб'єктної позиції студентів через засвоєння ролі педагога-дослідника в процесі аудиторної роботи та педагогічної практики;

- реалізація системи оцінювання рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ з використанням авторського діагностичного інструментарію.

4. Реалізація зазначених умов підпорядкована моделі педагогічного процесу, що складається з підготовчого, ціннісного, когнітивного, діяльнісного та контрольного етапів, кожен з яких має своє змістове наповнення.

Завданням підготовчого етапу є вдосконалення контенту окремих дисциплін шляхом розробки та впровадження спеціальних змістових модулів, створених з урахуванням специфіки виду спорту майбутніх тренерів-викладачів.

Завданнями ціннісного етапу є формування упевненості майбутніх тренерів-викладачів у важливості й необхідності реалізації своєї виховної місії, гуманного ставлення до вихованців.

Когнітивний етап спрямований на формування в студентів уявлень щодо цільових орієнтирів виховання, а також про методи, ситуації, етапи виховної роботи в ДЮСШ. Окреме завдання цього модуля полягає в ознайомленні студентів із термінологією виховної роботи.

Діяльнісний етап спрямований на екстеріоризацію набутих теоретичних знань, уявлень, ціннісних установок у контексті обраного виду спорту, тобто він має забезпечити зв'язок між теорією та практикою.

Контрольний етап є логічним завершенням усього педагогічного процесу й покликаний створити умови для комплексного оцінювання визначених ознак готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, а також сприяння усвідомленню студентами своїх недоліків з метою подальшого професійного розвитку.

5. У ході педагогічного експерименту встановлено таке:

– на контрольному етапі експерименту порівняння рівнів розвитку готовності до виховної роботи в експериментальному й контрольному ЗВО за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) виявило достовірні відмінності між вибірками за кожним критерієм оцінювання цієї професійної якості;

– порівняння рівнів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ на констатувальному та контрольному етапах експерименту за критерієм Манна-Уїтні ($p < 0,05$) засвідчило, що в експериментальному ЗВО відбувся

достовірний розвиток готовності до виховної роботи за всіма критеріями оцінювання цієї професійної якості. У контрольному виші статистично достовірної динаміки рівня готовності до виховної роботи за жодним критерієм не виявлено;

– навчальна успішність студентів експериментального ЗВО за тими дисциплінами, що безпосередньо впливають на якість формування в майбутніх тренерів-викладачів готовності до виховної роботи в ДЮСШ, достовірно вища, ніж у студентів контрольного ЗВО.

Аналіз та інтерпретація отриманих результатів педагогічного експерименту підтвердили припущення про те, що створення педагогічних умов формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ зробить цей процес ефективнішим.

Проведене дослідження закладає основу для подальшого теоретичного та методичного пошуку ефективних методик підготовки інших категорій педагогів до виховної роботи в навчальних закладах. Отримані в дослідженні емпіричні дані щодо змісту готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ можуть стати основою для вдосконалення стандартів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августимова О. С. Методика формирования управленческой компетентности у студентов вузов физической культуры : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Волгоград, 2004. 182 с.
2. Авилкина С. В. Формирование ценностных отношений младших школьников к физической культуре в учреждении дополнительного образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Рязань, 2006. 191 с.
3. Айсмонтас Б. Б. Педагогическая психология : электронный учебник. URL: http://www.ido.rudn.ru/psychology/pedagogical_psychology/11.html (дата обращения: 16.06.2015).
4. Айсмонтас Б. Б. Теория обучения: Схемы и тесты. Москва : ВЛАДОС-Пресс, 2002. 176 с.
5. Аменд А. Ф. Теория и практика непрерывного эколого-экономического образования : монография. Челябинск : Факел, 1996. 152 с.
6. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. Москва : Педагогика, 1980. Т. 1. 232 с.; Т. 2. 288 с.
7. Апресян Р. Г. Ценностные парадигмы воспитания. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2008. № 1. С. 89–94.
8. Апциаури Л. Ш. Спорт как социальное явление и фактор социализации личности. *Теория и практика физической культуры*. 2003. № 1. С. 12–14.
9. Арефьева Л. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 22 с.
10. Артюхина М. С., Артюхин О. И. Теоретико-методические основы проведения интерактивных лекций. *Фундаментальные исследования*. 2013. № 11–2.

URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodicheskie-osnovy-provedeniya-interaktivnyh-lektsiy> (дата обращения: 18.08.2015).

11. Артюшенко А. О., Дудник І. О. Виховання волі в підлітків у процесі занять фізичною культурою : монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 234 с.

12. Бабушкин Г. Д. Психологические механизмы возникновения и формирования профессионального интереса к спортивно-педагогической деятельности. *Теория и практика физической культуры*. 1996. № 1. С. 20–22.

13. Байбородова Л. В. Организация работы в микрогруппах. *Образовательные технологии* / Л. В. Байбородова, В. В. Белкина, В. И. Гаибова и др. Ярославль : Ярослав. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского. URL: <http://citoweb.uspu.org/link1/metod/met49/node13.html> (дата обращения: 26.12.2015).

14. Барахтян М. М. Формування у студентів професійних артистичних умінь як компонента педагогічної майстерності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1993. 20 с.

15. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 252 с.

16. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования : учеб. пособ. Киев : МАУП, 2002. 216 с.

17. Батоврин В. К. Толковый словарь по системной и программной инженерии. Москва : ДМК Пресс, 2012. 280 с.

18. Безкоровайна Л. В. До поняття про компетенцію майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. *Педагогіка, психологія та медично-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 8. С. 7–10.

19. Белорусова В. В. Воспитание в спорте. Москва : Физкультура и спорт, 1974. 117 с.
20. Бережна Ж. В. Зміст професійної компетентності майбутніх тренерів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія*. 2010. № 26. Ч. 2. С. 44–49.
21. Бережна Ж. В. Особливості професійної компетентності майбутнього тренера. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Запоріжжя, 2010. Вип. 6. С. 46–51.
22. Беспалов П. В. Парадигмы воспитания личности в детско-юношеских спортивных школах. *Наука и бизнес: пути развития*. 2011. № 4. С. 26–28.
23. Бех І. Д. Нові методології виховання підростаючої особистості. *Український соціум*. 2004. № 1 (3). С. 88–94.
24. Биковська О. В. Теоретико-методологічні основи позашкільної освіти в Україні : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 44 с.
25. Блудов Ю. М., Марищук В. Л., Плахтиенко В. А., Серова Л. К. Методики психодиагностики в спорте. Москва, 1990. 168 с.
26. Болотников П. Г. Последний круг. Москва : Молодая гвардия, 1975. 208 с.
27. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посіб. для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. Київ : КОМПАС, 1997. 64 с.
28. Борытко Н. М. Пространство воспитания: образ бытия : монография / науч. ред. Н. К. Сергеев. – Волгоград : Перемена, 2000. 225 с.
29. Борытко Н. М., Соловцова И. А., Байбаков А. М. Теория и методика воспитания : учебник для студентов педагогических вузов / под ред. Н. М. Борытко. Волгоград : Изд-во ВГИПК РО, 2006. 98 с.

30. Брумель В. Н. Высота. Москва : Молодая гвардия, 1971. 159 с.
31. Бубка С. Н. Попытка в запасе. [Прыжки с шестом]. Москва : Молодая гвардия, 1987. 157 с.
32. Буренко М. С. Комплексна оцінка професійних якостей майбутніх тренерів-викладачів як необхідна умова формування фахових компетенцій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 217–224.
33. Буренко М. С. Формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи майбутніх тренерів-викладачів у процесі вивчення циклу професійно-орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2012. 224 с.
34. Быкова Л. В. Влияние биографий выдающихся спортсменов на формирование личности учащихся спортивных школ. *Модернизация системы профессионального образования на основе регулируемого эволюционирования* : материалы V Всерос. конф. Челябинск, 2006. С. 167–174.
35. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.
36. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. *Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы* : материалы к четвертому заседанию методологического семинара, 16 ноября 2004 г. – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов Москов. гос. ин-та стали и сплавов (технологического ун-та), 2004. 86 с.
37. Вербицкий А. А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе. *Вопросы психологии*. 1987. № 5. С. 31–39.

38. Виховна робота тренера-викладача ДЮСШ : метод. рек. для курсів підвищення кваліфікації тренерів-викладачів / В. М. Мазін, А. В. Свасьєв, К. В. Царенко. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 69 с.
39. Волков И. П. Практикум по спортивной психологии. Москва : ФиС, 2002. 288 с.
40. Волков Л. В. Современные требования к профессиональной деятельности тренера детского и юношеского спорта. *Педагогіка, психологія та мед.-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2005. № 10. С. 208–212.
41. Волянюк Н. Ю., Ложкин Г. В. Биографический метод исследования в спорте. *Наука в олимпийском спорте*. 2004. № 1. С. 102–107.
42. Волянюк Н. Ю. Психологічні засади професійного становлення тренера-викладача : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2006. 411 с.
43. Воронин А. С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. Екатеринбург : ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2006. 135 с.
44. Воспитание. *Новая философская энциклопедия* : интернет-версия издания: Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН ; Нац. обществ.-науч. фонд ; Предс. научно-ред. совета В. С. Степин. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Мысль, 2010. URL: <http://iph.ras.ru/elib/0662.html> (дата обращения: 23.10.2014).
45. Воспитание. *Философский энциклопедический словарь* / ред.-сост. Е. Ф. Губского и др. Москва : ИНФРА-М, 2006. 574 с. (Библиотека словарей «ИНФРА-М»). URL: <http://www.term.ru/dictionary/184/word/vospitanie> (дата обращения: 23.10.2014).
46. Воспитание. *Педагогическая энциклопедия* / гл. ред. И. А. Киров. Москва : Сов. Энцикл., 1964. С. 362.

47. Выготский Л. С. Педагогическая психология. 2-е изд. Москва : Педагогика, 1991. 480 с.
48. Галий Л. В., Серопян Т. Н., Толочко В. М. Изучение компетенций персонала: Зарубежный и отечественный опыт. URL: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N10/ikomp_109.php (дата обращения: 23.10.2014).
49. Галімов А. В. теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2005. 40 с.
50. Гомельский А. Я. Докази правоту победой: воспоминания тренера по баскетболу. Москва : Советская Россия, 1987. 154 с.
51. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ : АПН України, 1995. 45 с.
52. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
53. Грабарь М. И., Краснянская К. А. Применение математической статистики в педагогических исследованиях. Непараметрические методы. Москва : Педагогика, 1977. 136 с.
54. Григорьев Е. Н. Формирование профессионально значимых качеств личности будущих тренеров-преподавателей в компетентностно-ориентированном образовательном процессе вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Уфа, 2010. 23 с.
55. Гущина Н. В. Формирование профессиональной компетентности будущего тренера по спортивной аэробике в процессе обучения дисциплине «Педагогическое физкультурно-спортивное совершенствование деятельности» : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ульяновск, 2009. 167 с.

56. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Москва : Русский язык, 1989. Т. 1. 699 с.
57. Демченко А. В. Формування педагогічної готовності майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до виховної роботи у підрозділах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький : Лукашевич О. М., 2013. 21 с.
58. Дереш В. Категорійно-поняттєвий апарат проблеми соціалізації дитини. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. Вип. 29. С. 12–20. URL: http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/arhiv/29_ch1_2014/4.pdf (дата обращения: 23.09.2015).
59. Деркач А. А., Исаев А. А. Творчество тренера. Москва : ФиС, 1982. 123 с.
60. Деркач А. А., Исаев А. А. Педагогическое мастерство тренера. Москва : ФиС, 1981. 171 с.
61. Джгун Н. М. Підготовка майбутніх учителів до виховної роботи в університетах Китайської Народної Республіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2012. 20 с.
62. Добреньков В. И., Кравченко А. И. Методы социологического исследования : учебник. Москва : ИНФРА-М., 2004. 768 с.
63. Довідник кваліфікаційних характеристик професій робітників : Наказ № 2264. Київ : Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту. Вип. 85. Спортивна діяльність. Чинний від 17.10.2002. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.12822.0> (дата звернення: 23.10.2014).
64. Доклад международной комиссии по образованию, представленный ЮНЕСКО «Образование: сокровитное сокровище». Москва : ЮНЕСКО, 1997. 31 с.

65. Долгоруков А. Метод Case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения. URL: http://www.vshu.ru/-lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600 (дата обращения: 23.10.2016).
66. Должностная инструкция тренера-преподавателя образовательного учреждения (рус.). URL: http://www.jobs.ua/job_description/view/760/ (дата обращения: 23.10.2016).
67. Дроздов Д. В. Педагогічні умови формування професійних якостей майбутніх тренерів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 1 (13). С. 34–38.
68. Дубревський Ю. М. Управлінська компетентність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2008. № 6. С. 91–93.
69. Дудура И. В., Загrevский О. И. Некоторые аспекты дидактической культуры тренера-преподавателя спортивной школы. *Теория и практика физической культуры*. 2007. № 3. С. 14–16.
70. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Москва, 1983. 353 с.
71. Дутчак М. В., Шкребтій Ю. М., Томашевський В. В. Кадрове забезпечення спорту вищих досягнень в Україні. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. Луцьк, 2010. Вип. 1 (9). С. 8–16.
72. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : БГУ, 1976. 176 с.

73. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
74. Ємець О. Активні методи навчання в фізкультурній освіті. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2002. № 2–3. С. 56–58. URL: /articles/2002/ (дата звернення: 23.11.2002).
75. Жукотинський К. К. Формування фізичної культури учнів 8–9 класів у процесі фізкультурно-спортивної роботи в позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2007. 20 с.
76. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка : навч. посібник. Київ : Слово, 2011. 240 с.
77. Захаріна Є. А. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи: теорія та методика : монографія. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2012. 439 с.
78. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для студентов вузов. Москва : Логос, 2000. 384 с.
79. Змиевская Е. В. Учебная деловая игра в организации самостоятельной работы студентов педагогических вузов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2003. 169 с.
80. Зубанова Н. Ю. Структура психологічної компетентності спортивного педагога. *Физическое воспитание студентов творческих специальностей* : сб. науч. тр. / ред.: С. С. Ермаков ; Харьков. художественно-промышленный ин-т. Харьков, 1999. Вып. 1. С. 7–9.
81. Иванов В. В. Чет и нечет: Асимметрия мозга и знаковых систем. Москва : Сов. радио, 1978. 184 с.
82. Иоакимиди Ю. А. Формирование педагогической установки как детерминанта профессионально-педагогической направленности личности

специалиста по физической культуре и спорту : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.08. Майкоп, 2005. 26 с.

83. Ігнатенко С.О. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування моральних якостей молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2007. 235 с.

84. Казанкина Т.В. Выбираю бег. Москва : Молодая гвардия, 1983. 222 с.

85. Калашник Л. С. Тенденції розвитку системи підготовки педагогічних працівників до виховної роботи в закладах соціального піклування про дітей-сиріт на сучасному етапі (досвід КНР). *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2013. Вип. 2. С. 176–181. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvkogpht_2013_2_34.pdf (дата звернення: 28.09.2013).

86. Калюжна О. І. Формування навичок здорового способу життя підлітків у позашкільному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2010. 18 с.

87. Карманчиков А. И. Факторы формирования педагогической ситуации. *Вестник ТГПУ*. 2010. № 12. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/factory-formirovaniya-pedagogicheskoy-situatsii> (дата обращения: 27.04.2013).

88. Ким Н. В. Счастливый помост. Москва : Молодая гвардия, 1985. 160 с.

89. Киселева Е. В. Формирование субъект-субъектных отношений в воспитании спортсменов. *Теория и практика физической культуры*. 2004. № 9. С. 59–63.

90. Класифікатор професій ДК 003:2005 (На заміну ДК 003-95). Чинний від 2006-01-04. Київ : Держспоживстандарт України, 2005. (Національні стандарти України).

91. Клопов Р. В. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту в педагогічній теорії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. / за ред. П. В. Дмитренка, Л. Л. Макаренко. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. № 86. С. 45–51.

92. Ковальчук В. І. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів у післядипломній освіті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2008. 460 арк.

93. Ковальчук В.І. Технологія навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу: тренінг. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Шкільний світ, 2011. 128 с.

94. Коджаспирова Г. Н., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь : для студентов высш. и сред. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2000. 176 с.

95. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

96. Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти. Додаток 1 до наказу МОН України від 11.10.2007 № 897 «Про створення робочих груп з розроблення галузевих стандартів вищої освіти». URL: <http://elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf> (дата звернення: 23.10.2014).

97. Кондратьев М. Ю., Ильин В. А. Азбука социального психолога-практика. Москва : ПЕР СЭ, 2007. 464 с.

98. Кондратьев М. Ю. Подросток в замкнутом круге общения. Москва ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. 335 с.

99. Конох А. П. Актуальні проблеми оновлення методів навчання студентів у процесі їх професійної підготовки в університеті. *Педагогіка, психологія та мед.-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 10. С. 110–115.

100. Коррекционная педагогика и специальная психология: Словарь : учеб. пособие / сост. Н. В. Новоторцева. 4-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург : КАРО, 2006. 144 с.

101. Крякина Е. В. Педагогическая практика в структуре профессиональной подготовки студентов факультета физической культуры. *Теория и практика физической культуры*. 2006. № 4. С. 20–21.

102. Кузьмин В. С. Курс «Педагогическое физкультурно-спортивное совершенствование» как средство профессионально-творческой подготовки учителей физической культуры. *Теория и практика физической культуры*. 1998. № 11–12. С. 18–20.

103. Лаврентьева Н. Б. Педагогические основы разработки модульной технологии обучения. Барнаул : Изд-во АлтГТУ, 1998. 252 с.

104. Латынина Л. С. Равновесие. Москва : Молодая гвардия, 1975. 240 с.

105. Лебеденко Ю. М. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти. *Гуманізм та освіта* : електронне наукове видання матеріалів конференції. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06lumsvo.pdf> (дата звернення: 16.06.2015).

106. Левків В. І. Сучасний погляд на формування професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / гол. ред.: Сущенко Т. І. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2014. Вип. 39 (92). С. 271–276.

107. Левків В. І. Тенденції розвитку системи професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів зі спортивних ігор у вищих навчальних закладах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2014. Вип. 3 к (45). С. 107–111.
108. Левченко Т. І. Європейська освіта: Конвергенція та Дивергенція : монографія. Вінниця : Нова книга, 2007. 656 с.
109. Липский И. А. Социально-педагогическая Ситуация: сущность, структура, управление. *Научные труды Государственного научно-исследовательского института семьи и воспитания*. Москва, 2004. Т. I. С. 39–47.
110. Лисяк В. М. Задачі спортивних шкіл у формуванні інтересу до систематичних занять учнів фізичною культурою та спортом. *Педагогіка, психологія та мед.-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 1. С. 59–63.
111. Лубышева Л. И. Олимпийская культура и спорт в современном обществе. *Теория и практика физ. культуры*. 1999. № 12. С. 17–22.
112. Лузина Л. Н. Теория воспитания: философско-антропологический поход : научное издание. Псков, 2000. 186 с. Систем. треб.: ACROBAT READER.
113. Магруппова А. А. Организационно-педагогические условия формирования у студентов вузов физической культуры готовности к управленческой деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Челябинск, 2000. 152 с.
114. Мазін В. М. Організація виховного процесу у дитячо-юнацьких спортивних школах (теоретико-методичний аспект) : монографія. Запоріжжя : ЗНТУ, 2015. 468 с.
115. Мазін В. М. Перспективні шляхи оцінки якості професійної діяльності тренерів-викладачів з позицій компетентнісного підходу. *Педагогіка формування*

творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2010. Вип. 11. С. 237–242.

116. Мазін В. М. Формування культури професійної самореалізації майбутніх учителів фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2008. 222 с.

117. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности. Москва : Педагогіка, 1972. 336 с.

118. Манжелей И. В. Актуализация педагогического потенциала физкультурно-спортивной среды : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тюмень, 2005. 441 с.

119. Медведєва І. М. Теоретико-методичні засади технології навчання майбутніх фахівців зі складнокоординаційних видів спорту : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2009. 41 с.

120. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура (фрагменты) / под общ. ред. В. В. Танчера]. Киев : Ин-т социологии, 1996. 268 с.

121. Миллс Р. Компетенции. Москва : НІРРО, 2004. 128 с.

122. Михайлишин О. О. Формування професійно-педагогічної готовності офіцерів-прикордонників до виховної роботи в умовах нестандартних ситуацій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2006. 200 с.

123. Момот Д. А. Самосознание и педагогическое мастерство тренеров: Акмеологический аспект на материале детско-юношеского спорта : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Санкт-Петербург, 1999. 159 с.

124. Навчальний план. Напрямок підготовки 0102 «Фізичне виховання і спорт». Спеціальність: 6.010202 «Спорт». Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр». Запорізький інститут ім. гетьмана Петра Сагайдачного МАУП, 2006.

125. Навчальний план. Напрямок підготовки 0102 «Фізичне виховання і спорт». Спеціальність: 6.010202 «Спорт». Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр». Запорізький державний університет, 2012.

126. Надтока О. О. Готовність майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи як орієнтир базової професійної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2015. Вип. 43 (96). С. 260–267.

127. Надтока О. О. Ознаки готовності майбутнього тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2015. Вип. 45 (98). С. 210–219.

128. Надтока О. О. Педагогічні умови підготовки тренера-викладача до виховної роботи в ДЮСШ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. 2015. Вип. 44 (97). С. 220–229.

129. Надтока О. О. Постановка проблеми підготовки майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в дитячо-юнацьких спортивних школах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2015. Вип. 41 (94). С. 224–230.

130. Надтока О. О. Модель підготовки тренера-викладача до виховної роботи у ДЮСШ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2016. Вип. 49 (102). С. 156–162.

131. Надтока О. О. Результати експериментальної роботи з формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної діяльності в ДЮСШ. *Педагогіка і психологія професійної освіти* : науково-методичний журнал / редкол.: Н. Г. Ничкало (гол. ред.) та ін. Львів : НТУ «Львівська політехніка», 2016. № 3. С. 113–124.

132. Надтока О. О. Система оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»* / редкол. С. М. Ніколаєнко (відп. пед.) та ін. Київ : Міленіум, 2016. Вип. 253. С. 193–202.

133. Назаренко В. В. Деякі чинники формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах із плавання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт* : зб. наук. пр. / за ред. Г. М. Арзютова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 3К(45) 14. С. 188–192.

134. Назаров И. Ф. Педагогическая Ситуация и ее аспекты. *Стать воспитателем: заметки о педагогическом мастерстве и путях овладения им*. Алма-Ата : Мектеп, 1980. 120 с. URL: <http://nazarovilja.id1945.com/pedagogika/-pedagogicheskaya-situatsiya-i-ee-aspekty.html> (дата обращения: 23.10.2014).

135. Николаев А. Н. Психология тренерской деятельности в детско-юношеском спорте : дис. ... д-ра психол. наук : 13.00.04. Санкт-Петербург, 2005. 401 с.

136. Никулина Е. В. Интегрированное обучение в профессиональной подготовке студентов факультета физической культуры. *Теория и практика физической культуры*. 2006. № 4. С. 42–44.

137. Нужина А. И. Развитие профессиональной компетентности тренера-преподавателя в муниципальном образовательном учреждении : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Магнитогорск, 2005. 23 с.
138. Общая психология : учебник / под общ. ред. проф. Л. В. Карпова. Москва : Гардарики, 2005. 232 с.
139. Олимпийская хартия (в действии с 15 сентября 2017 г.). Лозанна / Швейцария : Международный Олимпийский Комитет, 2017. 57 с.
140. Олійник Н. Я. Підготовка майбутніх учителів до виховної роботи в дитячих оздоровчих таборах : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2013. 20 с.
141. Орловська О. В. Підготовка майбутнього вчителя до виховання толерантності в учнів старшої школи США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 293 с.
142. Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста за спеціальністю 6.010202 «Спорт». Напрямок підготовки 0102 «Фізичне виховання і спорт». Луганськ : КЗ «Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка», 2005. 18 с.
143. Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его соотношении с рациональным. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2008. 274 с.
144. Павенков О. В. Нормативистские концепции ценностей и ценностных ориентаций в социологической науке (Э. Дюркгейм, М. Вебер и Т. Парсонс). *Известия Уральского государственного университета. Серия 3. Общественные науки.* 2011. № 2 (91). С. 164–171.
145. Павлюк Є. О. Аналіз професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки. *Збірник наукових праць національної*

академії державної прикордонної служби України серія: педагогічні та психологічні науки. 2013. № 4 (69). С. 191–207.

146. Павлюк Є. О. Концепція підготовки майбутніх тренерів-викладачів у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна».* 2013. № 2 (8). С. 187–193.

147. Папуча В. М. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2010. 273 с.

148. Педагогика : Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2005. 720 с.

149. Педагогика : учеб. пособие для студ. пед. учеб. завед. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. Москва : Школа-Пресс, 1998. 512 с.

150. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Кармущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., доп. і перероб. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

151. Перепляотчиков Д. О. Підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до організації діяльності ДЮСШ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2011. 20 с.

152. Пехота О. М., Старєва А. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. 2-ге вид., доп. та перероб. Миколаїв : Іліон, 2007. 272 с.

153. Пехота О. М., Серєда І. В. Педагогічна майстерність викладача з позицій суб'єктного підходу. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології* : зб. наук. пр. / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. Харків : НТУ «ХП», 2007. С. 171–175.

154. Платонов В. А. Уравнение с шестью известными. [О мужской сборной СССР по волейболу]. Москва : Молодая гвардия, 1983. 239 с.
155. Погребняк С. В. Визначення педагогічних умов формування готовності до правовиховної роботи майбутніх інженерів-педагогів. URL: http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_19/V19_175_178.pdf (дата звернення: 15.05.2017).
156. Погребняк С. В. Технологія формування у майбутніх інженерів-педагогів готовності до правовиховної роботи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (1). С. 113–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_-6%281%29__19 (дата звернення: 15.05.2017).
157. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов : в 2 кн. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. Кн. 2. 256 с.
158. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. Москва : ВЛАДОС-пресс, 2004. 365 с.
159. Пономарьов В. О. Формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього тренера з атлетичної гімнастики у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2010. 261 с.
160. Попов О. А. Пример вычисления норм теста. *Статистика в психологии и педагогике* : сайт. URL: <http://psysstat.at.ua/publ/2-1-0-24> (дата обращения: 11.11.2000).
161. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1470151866462277> (дата звернення: 18.06.2016).
162. Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні : Указ Президента України від 23.06.2009 № 478. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/478/2009> (дата звернення: 18.06.2016).

163. Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 993. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF> (дата звернення: 18.06.2015).

164. Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту : Указ президента України від 2 серпня 2006 року № 667/2006/ URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/667/2006> (дата звернення: 18.08.2016).

165. Про організацію навчально-тренувальної роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 17.01.2015 № 67. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0119-15> (дата звернення: 18.08.2016).

166. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-111. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1841-14> (дата звернення: 18.08.2016).

167. Про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту в Україні : Указ Президента України від 21.07.2008 № 640. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/640/2008> (дата звернення: 18.08.2016).

168. Про схвалення Стратегії формування сучасної системи олімпійської підготовки до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 №52-р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=592-2009-%F0> (дата звернення: 18.08.2016).

169. Про фізичну культуру і спорт : Закон України (зі змінами та доповненнями) від 17.11.2009 № 1724-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення: 18.08.2016).

170. Прохорова М. В. Проблема педагогической компетентности и оценка воспитательной деятельности тренера. *Оптимизация педагогической подготовки*

студентов в вузах физической культуры : сб. науч. статей кафедры педагогики ГАФК им. П. Ф. Лесгафта и кафедры физической культуры ГИЭА / под общ. ред. проф. А. А. Сидорова. Санкт-Петербург, 1998. Вып. III. С. 13–18.

171. Прохорова М. В. Формирование управленческой компетентности будущих специалистов по физической культуре. *Физическая культура и спорт в условиях рынка: проблемы управления, экономики, предпринимательства и права* : тезисы и материалы междунар. симпоз. Москва, 1994. С. 38–40.

172. Растороцкий В. С. Гимнастика достойна гимнов. Москва : Молодая гвардия, 1987. 207 с.

173. Ригерт Д. А. Благородный металл : рассказ гл. тренера сборной страны по тяжелой атлетике. Москва : Молодая гвардия, 1987. 191 с.

174. Романина Е. В., Романин Е. А. Особенности формирования индивидуального стиля тренера в процессе профессиональной деятельности. *Теория и практика физической культуры*. 2006. № 6. С. 18–24.

175. Романова Е. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 464 с.

176. Русинова Л. П. Педагогический словарь по темам : учеб. пособие. Сарапул, 2010. URL: <http://didacts.ru/dictionary/1025> (дата обращения: 19.06.2015).

177. Рюмина Ю. Н. Интерактивная лекция как форма обучения в системе профессиональной подготовки бакалавров. *Вестник Шадринского государственного педагогического института*. 2014. № 1 (21). URL: <http://shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2014/20.pdf> (дата обращения: 18.08.2015).

178. Рябикина З. И., Танасов Г. Г. Субъектно-бытийный подход к личности и анализу её события с другими (Конструктивная версия постмодернистских «настроений»). *Сообщество. Управление*. 2010. № 2. С. 4–19. URL:

http://chsu.kubsu.ru/arhiv/2010_2/2010_2_RyabikinaTanasov.pdf (дата обращения: 09.01.2010).

179. Салов В. О., Письменкова Т. О. Засоби діагностики як складова стандартів вищої освіти. *Науковий вісник НГУ*. 2011. № 3. С. 132–136.

180. Сальникова С. В. Структура та зміст професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів з аквафітнесу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*: зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 5 (30). С. 273–278.

181. Сарджвеладзе Н. И. Личность и её взаимодействие с социальной средой. Тбилиси : Мецниереба, 1989. URL: <http://psylib.org.ua/books/sarjv01/txt04.htm>

182. Сватъев А. В. Социально-педагогические условия формирования физического здоровья подростков во внешкольной работе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Запорожье, 2001. 185 с.

183. Сватъев А. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2013. 564 с.

184. Свириденко О. О. Педагогічні умови виховання здорового способу життя підлітків у дитячо-юнацьких спортивних школах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2010. 20 с.

185. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы). Киев : Миллениум, 2004. 521 с.

186. Сивохоп Я. Формування навичок здорового способу життя учнівської молоді в умовах позашкільних навчальних закладів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2007. № 5. С. 48–49.
187. Сидоров С. В. Принципы организации воспитательной работы в современной школе. *Сайт педагога-исследователя*. URL: <http://si-sv.com/publ/4-1-0-16> (дата обращения: 11.05.2015).
188. Слостенин В. А. Гуманистическая парадигма педагогического образования. *Магистр*. 1994. № 6. С. 2–7.
189. Словарь-справочник педагогических инноваций в образовательном процессе / сост. Л. В. Трубайчук. Москва : Восток, 2001. 81 с.
190. Сопотницька О. В. Особистісно орієнтоване навчання у підготовці майбутнього тренера. *Педагогічні науки*. 2010. № 53. С. 112–114.
191. Спенсер Л., Спенсер С. Компетенции на работе : пер. с англ. Москва : НИРРО, 2005. 384 с.
192. Столяров В. И., Фирсин С. А., Баринов С. Ю. Содержание и структура физкультурно-спортивного воспитания детей и молодежи (теоретический анализ) : монография. Саратов : Наука, 2012. 269 с.
193. Столяров В. И., Кудрявцева Н. В. Физкультурно-спортивная работа с населением на пороге XXI столетия: проблемы и пути их решения. *Спорт, духовные ценности, культура*. Москва, 1997. Вып. 9. С. 94–216.
194. Сурьянинова Т. И. Педагогическая антропология К. Д. Ушинского в контексте православной психологии личности. *Вестник ПСТГУ. Серия 4: Педагогика. Психология*. 2008. № 10. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskaya-antropologiya-k-d-ushinskogo-v-kontekste-pravoslavnoy-psihologii-lichnosti> (дата звернення: 13.09.2015).

195. Сутула В. А., Кириенко В. А., Жадан А. Б., Ивакин Т. А. Физическая культура: исторические предпосылки возникновения современного спорта. *Физическое воспитание студентов творческих специальностей* : сб. науч. тр. / под ред. С. С. Ермакова. Харьков : ХХПИ, 2000. № 23. С. 34–38.
196. Сущенко А. В. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04. Харків, 2004. 422 с.
197. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2003. 442 с.
198. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 45 с.
199. Табінська С. О. Модернізація професійно-педагогічної підготовки майбутніх бакалаврів з фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2016. 20 с.
200. Тарасов А. В. Совершеннолетние. Хоккей и хоккеисты. 2-е изд. Москва : Молодая гвардия, 1968. 320 с.
201. Тер-Ованесян И. А. Летящие над землей (твой первый старт). Москва : Физкультура и спорт, 1984. 64 с.
202. Технологія професійного відбору майбутніх педагогів : навч. посібник / уклад. Коберник О. М., Михайліченко М. В., Пащенко Д. І., Ткачук Л. В. Київ, 2006. 89 с.
203. Тихонова Н. В. Значимость детско-юношеского и резервного спорта в Украине для воспитания подрастающего поколения. *Педагогика, психология и*

медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. 2014. № 9. С. 60–64. doi: 10.5281/zenodo.10130.

204. Тищенко Т. Б. Особливості формування професійно значущих якостей майбутніх тренерів-викладачів з волейболу у вищих навчальних закладах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*: зб. наук. пр. / редкол. В. П. Андрущенко та ін. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 12 (39). С. 130–135.

205. Глумачний словник української мови: понад 12500 статей (близько 40000 слів) / за ред. В. С. Калачника. 2-ге вид., випр. і доп. Харків: Прапор, 2005. 992 с.

206. Третьяк А. Н. Модель деятельности и личности современного тренера-преподавателя. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фізичного виховання і спорту*: наук. журнал. Харків, 2009. № 5. С. 263–265.

207. Узнадзе Д. Н. Психология установки. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 416 с. (Серия «Психология-классика»).

208. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки. Тбилиси: Изд-во АН Гр.ССР, 1961. 210 с.

209. Ушинский К. Д. Избранные педагогические произведения. Москва: Просвещение, 1968. 558 с.

210. Фазлеев Н. Ш. Компетентно ориентированный подход к профессиональной подготовке педагога по физической культуре и спорту. *Теория и практика физической культуры*. 2005. № 12. С. 9–12.

211. Федик О. В. Формування здібностей до тренерської діяльності у майбутніх учителів фізичної культури: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2003. 188 с.

212. Федик О. П. Психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 1999. 16 с.
213. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. 5-е изд. Москва : Политиздат, 1986. 590 с.
214. Філонов Т. М. Виховний процес: методологія і специфіка дослідження. *Педагогіка*. 2000. № 9. С. 11–214.
215. Хуртенко О. В. Формування у майбутніх організаторів-тренерів психологічної готовності до прийняття рішень у екстремальних ситуаціях : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2008. 22 с.
216. Червоний П. Д. Формування у курсових офіцерів готовності до виховної роботи з курсантами вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2013. 20 с.
217. Чернега О. Теоретичні аспекти компетентнісного підходу до підготовки сучасного фахівця. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія*. 2010. № 25. Ч. 2. С. 84–86.
218. Чопик Т. В. Класифікація теоретико-методичних основ фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 6. С. 59–63. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/PPMB_2013_6_12.pdf (дата звернення: 13.04.2013).
219. Чопик Т. В. Дієвість педагогічних умов і моделі розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. / редкол.: І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2013. Вип. 654. С. 182–193.

220. Черноштан А.Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2002. 264 с.
221. Шмырева Н. А., Губанова М. И., Крецан З. В. Педагогические системы: научные основы, управление, перспективы развития : учеб. пособие. Кемерово : Кузбассвузиздат, 2002. 119 с.
222. Щедровицкий Г. П. Принципы и общая схема методологической организации системно-структурных исследований и разработок. *Системные исследования: Методологические проблемы. Ежегодник 1981*. Санкт-Петербург ; Москва, 1981. С. 193–227.
223. Щербина В. И. Готовность к учительскому труду. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1972. 66 с.
224. Ядов В. А., Семенов А. А., Водзинская В. В., Каюрова В. Н. и др. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности: Диспозиционная концепция. 2-е изд. Москва : ЦСПиМ, 2013. 376 с.
225. Якимов А. М. О культуре детского тренера.. *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*. 2000. № 4. URL: <http://lib.sportedu.ru/Press/FKVOT/2000N4/p28-32.htm> (дата обращения: 19.06.2015).
226. Якушева С. Д. Учебное пособие дисциплины «Основы педагогического мастерства». Оренбург : РИК ГОУ ОГУ, 2004. 230 с.
227. Янкович І. Проблеми підготовки вчителів у вищих навчальних закладах Польщі до виховної роботи з учнями. *Молодь і ринок*. 2014. № 8. С. 140–143. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mir_2014_8_31.pdf (дата звернення: 19.06.2015).

228. StatSoft Inc. Электронный учебник по статистике. Москва: StatSoft Inc., 2012. URL: <http://www.statsoft.ru/home/textbook/default.htm> (дата обращения: 23.11.2012).

229. Tuning Educational Structures in Europe. URL: <http://www.relint.deusto.es/TuningProject/index.htm> (дата обращения: 22.10.2015).

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк визначення ознак готовності, необхідних тренерам-викладачам для здійснення професійних функцій (для тренерів-викладачів)

За кожною функцією потрібно визначити найважливіші компетенції, що є гарантом успішного її виконання. Ці компетенції мають характеризувати особистісну (цінності та установки), когнітивну (знання), діяльнісну (уміння та навички) сфери суб'єкта професійної діяльності. Необхідною вимогою до цих ознак готовності є можливість їхнього вимірювання та фіксації у тренера-викладача ДЮСШ або студента відповідної спеціальності. Одна й та ж ознака може називатися більше, ніж один раз за умови, якщо вона відноситься до різних компонентів готовності тренера-викладача до виховної роботи. У клітинці таблиці не допускається зазначення більше, ніж однієї ознаки.

№	Компонент готовності тренера-викладача до виховної роботи	Ознака, необхідна для ведення успішної виховної роботи
1	Когнітивний	
2	Ціннісний	
3	Поведінковий	

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Б
Анкета визначення ознак готовності, необхідних тренерам-викладачам для здійснення професійних функцій (для академічного персоналу)

Оберіть у кожному компоненті 3–8 найважливіших з точки зору професійної підготовки готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи тренера-викладача й оцініть їх порівняльну значущість у балах від 1 – (мінімум) до 8 (максимум).

№ з/п	Ознаки готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи	Бал
Когнітивний		
1	Знання закономірностей розвитку особистості	
2	Знання цільових орієнтирів виховання юних спортсменів	
3	Знання методів виховання	
4	Знання психології спорту	
5	Досвід поведінки у виховних ситуаціях	
6	Знання позитивних і негативних прикладів виховного впливу у спортивній діяльності	
7	Володіння педагогічною термінологією	
8	Знання та орієнтація на кращі зразки вітчизняної та світової культури	
9	Знання змісту та сенсу олімпійської ідеології	
Ціннісний		
10	Справедливість	
11	Ціннісне відношення до вихованців	
12	Принциповість	
13	Упевненість у важливості й необхідності своєї виховної місії	
14	Установка на дотриманні правил чесної гри	
15	Професійне самовизначення	
16	«Зарядженість» на успіх	
17	Установка на дотримання гуманістичних ідеалів	
18	Усвідомлення відповідальності за результати виховної роботи	
Поведінковий		
19	Педагогічна натхненність	
20	Наполегливість та послідовність	
21	Винахідливість ситуативна (кмітливість)	
22	Переконливість (уміння переконувати, долати заперечення)	
23	Комунікабельність	
24	Організаційні здібності	
25	Тактовність	
26	Почуття гумору	
27	Привабливість (фізична, особистісна)	

Додаток В «Педагогічні ситуації тренувального процесу» (адаптована)

Інструкція:

«Перед Вами ряд педагогічних ситуацій, які можуть виникнути на тренуванні. Познайомившись зі змістом кожної з них, необхідно запропонувати свій варіант реагування на дану ситуацію такий, що є, на Вашу думку, найдоцільнішим з педагогічної точки зору. При цьому буде необхідним обґрунтувати стратегію і тактику своїх дій.

Ситуація 1

Ви проводите збори команди, всі спортсмени заспокоїлися, настала тиша, і раптом хтось голосно демонстративно засміявся. Коли Ви, не встигнувши нічого сказати, здивовано подивилися на спортсмена, який засміявся, він, дивлячись Вам прямо в очі, заявив: «Мені завжди смішно дивитися на Вас, і хочеться сміятися, коли Ви починаєте говорити». Як Ви відреагуєте на це?

Ситуація 2

На самому початку тренування спортсмен заявляє Вам: «Я не думаю, що Ви як тренер зможете нас чомусь навчити».

Ситуація 3

Тренер дає учневі завдання, а той не хоче його виконувати і при цьому заявляє: «Я не хочу це робити!». Якою має бути реакція тренера?

Ситуація 4

Учень розчарований своїми спортивними успіхами, сумнівається в своїх здібностях і в тому, що йому коли-небудь вдасться як слід виступити на змаганнях, і говорить тренеру: «Як Ви думаєте, чи вдасться мені коли-небудь не відставати від інших хлопців в групі?». Що повинен на це йому відповісти тренер?

Ситуація 5

Спортсмен говорить тренеру: «На два найближчі тренування я не піду, тому що в цей час хочу сходити на концерт (варіанти: погуляти з друзями, просто відпочити)». Як потрібно відповісти йому?

Ситуація 6

Учень, побачивши тренера, коли той прийшов на заняття, говорить йому: «Ви виглядаєте дуже втомленим і стомленим». Як на це повинен відреагувати тренер?

Ситуація 7

«Я відчуваю, що тренування, які Ви проводите, не сприяють моєму спортивному зростанню», – говорить учень тренеру і додає: «Я взагалі думаю кинути тренування». Як на це повинен відреагувати тренер?

Ситуація 8

Спортсмен говорить тренеру, демонструючи зайву самовпевненість: «Немає нічого такого, що я не зміг би зробити, якби захотів. У тому числі мені нічого не варто і виграти найближчі змагання». Якою має бути на це репліка тренера?

Ситуація 9

У відповідь на зауваження тренера спортсмен говорить, що для того, щоб стати переможцем змагань, йому не потрібно багато працювати: «Мене вважають досить здібним». Що повинен відповісти йому на це тренер?

Ситуація 10

Спортсмен говорить тренеру: «Я знову забув спортивне взуття (лижі, ковзани, спортивні труси і тощо)». Як на це має відреагувати тренер?

Ситуація 11

Спортсмен в розмові з тренером говорить йому: «Я хотів би, щоб Ви ставилися до мене краще, ніж до інших вихованців». Як повинен відповісти тренер на таке прохання учня?

Ситуація 12

Спортсмен, висловивши тренеру свої сумніви з приводу успішності тренувального процесу, говорить: «Я сказав Вам про те, що мене турбує. Тепер ви скажіть, в чому причина цього і як мені бути далі? ». Що повинен на це відповісти тренер?

Ситуація 13

Спортсмен говорить тренеру: «Мені не подобається те, що Ви говорите і захищаєте на заняттях». Яким повинен бути відповідь тренера?

Ситуація 14

Учень, явно демонструючи своє погане ставлення до кого-небудь з товаришів по групі, каже: «Я не хочу тренуватися разом з ним». Як на це повинен відреагувати тренер?

Додаток Д
Програма оцінювання готовності майбутніх тренерів-викладачів до
виховної роботи в ДЮСШ

Бланк експертного оцінювання тренувального заняття

Прізвище, ім'я та по батькові студента _____

Вид спорту _____

Тренувальна група _____

Присутніх _____

Місце проведення _____

Завдання тренувального заняття:

1. _____

2. _____

3. _____

Інструкція. Просимо Вас оцінити рівень готовності студента до виховної роботи в ДЮСШ. Відзначте бал, який, на Вашу думку, найбільш точно відповідає оцінці досягнутого рівня розвитку.

1 – ознаку зовсім не сформовано;

2 – ознака у латентному стані;

3 – ознака проявляється ситуативно;

4 – ознаку сформовано, очевидно проявляється у діяльності;

5 – ознака набуває стійкого характеру, що не залежить від ситуації.

Ознака	Бал				
	1	2	3	4	5
Педагогічна натхненність					
Винахідливість ситуативна (кмітливість)					
Наполегливість та послідовність					
Організаційні здібності					
Комунікабельність					

Середнє арифметичне оцінок, виставлених за всіма параметрами _____

Висновки та пропозиції:

1. _____

2. _____

3. _____

Дата _____

Експерт _____

Інтегративний тест

Блок А. Знання цільових орієнтирів виховання 10 питань

1	На якому етапі багаторічної підготовки є актуальним спрямування виховної роботи тренера-викладача на створення виховної системи?
	1. На етапі початкової підготовки.
	2. На етапі спеціалізованої базової підготовки.
	3. На етапі попередньої базової підготовки.
2	На якому етапі багаторічної підготовки є актуальним спрямування виховної роботи тренера-викладача на розвиток олімпійських рис особистості?
	1. На етапі початкової підготовки
	2. На етапі спеціалізованої базової підготовки
	3. На етапі попередньої базової підготовки
3	Цільовим орієнтиром виховної роботи тренера-викладача виступає:
	1. Створення умов для максимального прояву фізичних якостей вихованця у змагальній діяльності.
	2. Розвиток у вихованця соціально-значущих якостей, які дозволять йому максимально реалізувати свій фізичний потенціал у спортивній діяльності.
	3. Формування у вихованця образів і ментальних схем, що відповідають соціальному конструкту «олімпізм».
4	На етапі створення виховної системи у рамках початкової підготовки педагогічні вимоги тренера-викладача мають бути спрямовані на:
	1. Виконання вихованцями окремих дій й загальноприйнятих правил, ініційованих імперативом «зараз зроби ось так!»
	2. Заснування групових традиції поведінки через вимогу-правило – «у подібних випадках роби ось так!»
	3. Розвиток рис особистості, що асоціюються із ідеалами олімпізму через імператив «ти маєш робити так завжди!»
5	Педагогічні вимоги тренера-викладача на етапі створення колективу у рамках початкової підготовки мають бути спрямовані на:
	1. Розвиток рис особистості, що асоціюються із ідеалами олімпізму через імператив «ти маєш робити так завжди!»
	2. Формування ціннісного відношення до ідеалів олімпізму через імператив «ось так робити – правильно!»
	3. Виконання вихованцями прийнятих правил, закріплення поведінки у звичці, заснування групових традиції поведінки через вимогу-правило – «у подібних випадках роби ось так!»
6	Ключовим цільовим орієнтиром виховної роботи тренера-викладача виступає:
	1. Формування у вихованців олімпійської культури.
	2. Підготовка до змагань.
	3. Підвищення навчальної успішності вихованців.
7	Перспективними задачами виховної роботи в ДЮСШ виступають:
	1. Створення умов для найкращої реалізації рухового потенціалу.
	2. Організація змістовного досугу та створення умов для рекреації вихованця.
	3. Підготовка вихованця до виконання соціальних ролей, сприяння придбанню ним соціального статусу, іншими словами, його соціалізація, яка дає можливість самореалізації в соціальному просторі.
8	Метою виховного процесу взагалі, і процесу спортивного виховання, зокрема, може розглядатися:
	1. Формування у вихованців умових та безумовних рефлексів поведінки у тій, чи

	іншій ситуації.
	2. Формування у вихованця образів (імаго) і ментальних схем, що відповідають суспільно схвалюваним зразкам-архетипам.
	3. Розвиток у вихованців почуття обов'язку по відношенню до себе та інших людей.
9	Чи відрізняються задачі виховної роботи тренера-викладача ДЮСШ на різних етапах спортивної підготовки?
	1. Так.
	2. Ні.
	3. Залежить від бажання вихованців.
10	Педагогічні вимоги тренера-викладача на етапі попередньої базової підготовки повинні бути спрямовані на:
	1. Формування ціннісного ставлення особистості до ідеалів олімпізму через педагогічні вимоги – моральні норми: «робити ось так – правильно».
	2. Формування стилю життя, що відповідає ідеалам олімпізму, через педагогічні вимоги – моральні принципи: «в подібних ситуаціях я повинен завжди робити так!»
	3. Формування колективу через педагогічні вимоги: «зараз зроби ось так!»

Блок Б. Знання методів виховання і етапів виховного процесу

1	У виховній роботі тренера-викладача найбільш доцільно виділити такі типи ситуацій:
	1. Виховні та повсякденні.
	2. Безконфліктні заплановані, безконфліктні спонтанні, конфліктні заплановані і конфліктні спонтанні.
	3. Конфлікти та безконфліктні.
2	Виховний процес у спортивній діяльності виступає як:
	1. Процес взаємодії усіх суб'єктів управління спортивної організації з метою виконання плану виховної роботи.
	2. Послідовність виховних прийомів, що можуть бути віднесені до певних методів виховання.
	3. Поступальний розвиток особистості вихованця, що визначається взаємодією внутрішніх (індивідуальних), а також зовнішніх (соціальних) факторів.
3	Періодизація спортивної підготовки в ДЮСШ включає етапи:
	1. Початкової, попередньої базової та спеціалізованої базової підготовки.
	2. Ознайомчий, засвоєння техніки, засвоєння тактики, спортивного тренування.
	3. Перший, другий, третій, четвертий.
4	Ефективність виховного процесу можна визначити:
	1. Через порівняння поведінки вихованця на тренуванні та у школі.
	2. Через виявлення цінносних орієнтацій вихованців, оцінку сформованості рис їхньої особистості, визначення рівню організованості виховної системи.
	3. Через виявлення кореляції між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» вихованця.
5	«Золоте правило моральності» відповідає імперативу:
	1. Око за око. Зуб за зуб.
	2. Треба відноситися до інших так, як хотів би, щоб вони відносилися до тебе.
	3. Поступай так, щоб твій вчинок міг би стати основою суспільного закону.
6	Педагогічні ситуації з якими стикається тренер-викладач, з точки зору суб'єкта виховної роботи, найбільш доцільно розділити на:
	1. За критерієм закладених протиріч – на конфліктні та безконфліктні, а також за критерієм несподіванки, на заплановані і спонтанні.
	2. На виховні та конфлікти.
	3. На складні та прості.
7	Чи необхідно, щоб у виховному процесі, що протікає під час спортивної

	діяльності, у юного спортсмена формувалися особистісні якості, цінні не тільки в процесі спортивної діяльності, а й далеко за її межами?
	1. Так.
	2. Ні.
	3. Залежить від бажання батьків.
8	Виховна робота тренера-викладача може бути представлена як послідовність виховних прийомів, що можуть бути віднесені до таких методів виховання:
	1. Переконавання; вправа; заохочення; покарання; примушення; приклад; змагання; критика.
	2. Покарання, награда, контроль.
	3. Розповідь, вправа, тестове завдання.
9	В основі механізму виховання у спортивній діяльності лежить:
	1. Вольові якості тренера-викладача.
	2. Створення тренером-викладачем умов для цілеспрямованого забезпечення вихованця необхідними враженнями, а також засвоєння ним певних соціальних ідей в різних ситуаціях спортивної і не спортивної діяльності.
	3. Спортивні досягнення тренера-викладача.
10	Гарантом конструктивного, з точки зору виховного впливу, вирішення конфліктної педагогічної ситуації виступає:
	1. Втручання адміністрації спортивної організації.
	2. Педагогічна майстерність тренера-викладача
	3. Участь батьків у вирішенні кнфлікту.

Блок В. Знання педагогічної термінології

1	Виховна робота тренера-викладача – це:
	1. Дії з виконання плану виховної роботи спортивної школи.
	2. Частина професійної діяльності тренера-викладача, спрямована на організацію та забезпечення виховного процесу, що передбачає вибір форм і методів виховання у відповідності з поставленими виховними завданнями.
	3. Процес поступового розвитку особистості вихованця.
2	Педагогічна ситуація – це:
	1. Створена педагогом сукупність обставин, що використовується для досягнення педагогічних цілей.
	2. Сукупність умов і обставин, що спеціально задаються педагогом або виникають спонтанно в педагогічному процесі і використовуються з метою формування і розвитку особистості вихованця.
	3. Форма виховного заходу.
3	Педагогічна вимога – це:
	1. Форма спілкування вчителя з учнями.
	2. Будь який вислів педагога, спрямований до вихованця
	3. Пред'явлення вихованцям норми культурного життя з подальшою організацією їх життєдіяльності відповідно до цієї норми
4	Олімпійська культура – це:
	1. Модель ідеального спортсмена, розроблена П. Кубертенем.
	2. Комплекс відносно постійних поведінкових характеристик особистості, що відповідають ідеалам олімпізму.
	3. Система диспозицій вихованця по відношенню до себе, соціальної дійсності та Вищого начала, обумовлена ціннісними орієнтаціями, особистісними рисами, а також поведінковими стереотипами, сформованими відповідно до ідеології сучасного олімпізму.
5	Виховна система – це:

	1. Послідовність дій тренера-викладача, спрямована на досягнення того, чи іншого виховного орієнтиру.
	2. Комплекс, що включає у себе: цілі; суб'єктів, що реалізують ці цілі; діяльність; відносини, що виникають між її учасниками і об'єднують їх; освоєну суб'єктами виховання середу і управління, що забезпечують єдність компонентів виховної системи та її розвиток.
	3. Процес цілеспрямованого набуття вихованцем особистісних новоутворень, обумовлений діями педагогів.
6	Mundus imaginalis – це:
	1. Інструмент впливу на короткострокову пам'ять людини.
	2. Світ образів, який виступає основою психічного життя людини і «знаходиться» між суб'єктом (його почуттями) і об'єктами зовнішнього світу.
	3. Афективний комплекс емоційних реакцій людини на зовнішні подразники.
7	Діагностика ефективності виховної роботи тренера-викладача можлива:
	1. Через опитування батьків.
	2. Через виявлення цінносних орієнтацій вихованців, оцінку сформованості певних особистісних рис, а також оцінку рівню сформованості вихововної системи.
	3. Через анкетування та інтерв'ювання колег-тренерів.
8	Переконання, цінності та вчинки людини, перш за все, визначаються:
	1. Тими образами (імаго) і ментальними схемами, які сформовані в його уяві.
	2. Зовнішніми обставинами.
	3. Матеріальними умовами життя.
9	Виховання (у широкому значенні) – це:
	1. Виховна робота окремих соціальних акторів.
	2. Соціальний феномен, що представляє собою процес передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, що здійснюється соціальними інститутами і передбачає цілеспрямоване спілкування з професійними соціальними акторами у навчанні, грі, практичній діяльності.
	3. Виховні заходи.
10	Методи виховання – це:
	1. Форми покарання, спрямовані на встановлення справедливості.
	2. Способи взаємозв'язаної діяльності педагога і вихованців, спрямованої на формування у вихованців соціально значущих цінностей, поглядів, переконань, а також навичок і звичок поведінки.
	3. Форми нагороди, спрямовані на підкреслення правильної соціальної поведінки

Критерії оцінювання

Високий рівень володіння знань, необхідних для ведення виховної роботи в ДЮСШ фіксується в разі, коли неправильних відповідей відзначається 5 або менше; середній рівень знань фіксується у разі, коли неправильних відповідей від 6 до 9 включно; низький рівень знань відзначається, коли неправильних відповідей більше ніж 10.

Опитувальник «Упевненість у необхідності виховної роботи»

Прізвище, ім'я та по батькові _____

Будь ласка навпроти кожного твердження позначте своє відношення до нього обвівши цифру, що стоїть у рейтинговій шкалі за принципом 5 – «завжди», 1 – «ніколи», або 5 – «саме так – 1 – точно ні», залежно від формулювання питання.

№	Твердження	Рейтингова шкала
Упевненість у важливості і необхідності своєї виховної місії		
1	Я считаю, что подготовка юного спортсмена к достойной жизни в обществе, в процессе спортивной деятельности важнее, чем его спортивные достижения	1 2 3 4 5
2	Если нужно, для достижения воспитательных целей я готов к непопулярным мерам	1 2 3 4 5
3	Во время проведения тренировки (или учебного занятия) я требователен к юным спортсменам, стараюсь добиться выполнения ими моих указаний	1 2 3 4 5
4	Считаю, что на тренировке (учебном занятии), которую я проводил, у меня не было проблем с поддержанием дисциплины	1 2 3 4 5
5	Стараюсь использовать любую педагогическую ситуацию в тренировочном процессе в воспитательных или дидактических целях	1 2 3 4 5
6	Я готов взаимодействовать с воспитанниками и родителями вне тренировок	1 2 3 4 5
7	Я убеждён в необходимости создания дружного спортивного коллектива	1 2 3 4 5
Гуманне відношення до вихованців		
8	Внутренним критерием оценки моих воспитательных действий является принцип: «я поступаю по отношению к воспитанникам так, как хотел бы, чтобы они поступали по отношению ко мне»	1 2 3 4 5
9	Стараюсь поступать гуманно даже тогда, когда это связано с ущербом для меня	1 2 3 4 5
10	Считаю, что человек – высшая ценность	1 2 3 4 5
11	Когда мне приходится поступать не гуманно, то я чувствую себя крайне неудобно	1 2 3 4 5
12	Не смогу переступить через гуманистические принципы даже ради достижения материального благополучия	1 2 3 4 5
13	Мои нравственные убеждения не зависят от мнения моих товарищей и коллег	1 2 3 4 5

14	Я отношусь негативно к авторитарным личностям	1 2 3 4 5
Професійне самовизначення		
15	Задумываясь о будущем, я отчётливо представляю себя в профессиональной деятельности тренера через 10 лет	1 2 3 4 5
16	Я считаю, что в тренерской профессии наиболее полно реализуются мои задатки и способности	1 2 3 4 5
17	Я воспринимаю работу тренера как средство для продолжения своей спортивной самореализации	1 2 3 4 5
18	Я собираю и систематизирую материалы, которые могут быть полезны в моей будущей профессиональной деятельности	1 2 3 4 5
19	Я уверен в том, что буду работать тренером	1 2 3 4 5
20	Я уже работаю (работал) на должности тренера-преподавателя, спортсмена-инструктора или помогал своему тренеру в работе с юными спортсменами	1 2 3 4 5
21	Педагогическая практика (в ДЮСШ) лишний раз подтвердила правильность моего решения по выбору тренерской профессии	1 2 3 4 5

Найвища загальна кількість, яку можна отримати – 110 балів.

Сума балів є показником того, наскільки ваші ціннісні установки відповідають ціннісному критерію готовності до виховної роботи в ДЮСШ, зокрема: 0–53 – низький рівень; 54–70 середній; 71–110 – високий.

Додаток Е

Глосарій

Поняття	Визначення	Ваш варіант
1	2	3
Адміністрація ДЮСШ	колективний орган управління діяльністю організації, до складу якого входять директор, його заступники, методисти, старші тренери, яких об'єднує те, що вони є посадовими особами, які мають право приймати рішення, виконання яких є обов'язковим для всіх інших працівників	
Виховання (у широкому значенні)	Цілеспрямоване формування особистості іншої людини	
Виховна робота тренера-викладача	складова усвідомленої професійної діяльності спортивного педагога, що спрямована на досягнення визначених цільових орієнтирів розвитку особистості юного спортсмена.	
Професійно-педагогічна компетентність тренера-викладача	Інтегральна динамічна комбінація знань, умінь, практичних навичок, способів мислення, ціннісних установок та фахових якостей, які забезпечують здатність тренера-викладача успішно здійснювати виховання, навчання та розвиток юних спортсменів	
Виховна робота	професійна діяльність з організації виховного процесу в освітньому закладі та відкритому соціумі, яка передбачає вибір і реалізацію форм і методів виховання учнів відповідно до поставлених виховних завдань у спільній діяльності педагогів та учнів	
Виховна система	сукупність інтегрованих і регулярно взаємодіючих та взаємозалежних елементів, серед яких: мета як сукупність ідей, для реалізації яких створюється система; діяльність, яка забезпечує реалізацію цілей; суб'єкт діяльності, який організовує її і бере в ній безпосередню участь; відносини, що народжуються в діяльності й спілкуванні та консолідують суб'єктів системи; середовище, освоєне суб'єктами; управління, що забезпечує цілісність і розвиток системи	
Готовність майбутнього тренера-викладача ДЮСШ до виховної роботи»	зумовлений фаховою підготовкою стан розвитку когнітивної, ціннісної та діяльнісної сфер особистості студента, що надає змогу цілеспрямовано формувати особистість юного спортсмена в навчально-тренувальному процесі	
Гуманність	Якість людини, яка відображає ставлення до іншої людини як найвищої цінності	

Навчально-тренувальний процес	спрямований, кризовий, цілісний і ситуативний процес поступального розвитку особистості вихованця, рушійною силою якого виступають адаптаційні зміни в організмі під дією фізичного навантаження, вирішення суперечностей між потребами спортсмена та вимогами соціального оточення, набуття досвіду рухової діяльності у процесі взаємодії із тренером, друзями по команді та суперниками	
Екстеріоризація	активне перетворення світу суб'єктом	
Інтеріоризація	зміна суб'єкта діяльності за рахунок поступового перетворення зовнішньої предметної дії на внутрішні розумові дії	
Критерії	ознаки, на підставі яких оцінюють будь-яке явище, дію, ідею	
Культура	специфічний аспект життя суспільства, пов'язаний із засобами здійснення людської діяльності, що характеризує відмінність буття людей від тваринного існування	
Культурність	стан конкретної людини, зумовлений прийняттям нею норм, цінностей і програм дій, що виступають елементами суспільної свідомості й визначають поведінку людини в тій чи іншій сфері життєдіяльності	
Методи виховання	способи взаємопов'язаної діяльності педагога і вихованців, спрямованої на формування у вихованців соціально значущих цінностей, поглядів, переконань, а також навичок і звичок поведінки	
Олімпізм	об'єкт соціальної реальності, що має ознаки ідеології, який, з одного боку, знаходить відображення в культурі як сукупності знакових систем, породжує соціальні інститути та соціальні практики, а з іншого – має виховний потенціал в аспекті трансляції молодому поколінню базових параметрів соціальної дії та взаємодії	
Олімпійська культура	система диспозицій по відношенню до себе, соціальної дійсності та духовного начала, зумовлена ціннісними орієнтаціями, особистісними рисами, а також поведінковими стереотипами, що сформовані відповідно до ідеології сучасного олімпізму і мають властивість перенесення із спортивної діяльності на інші сфери життя	

Організація навчально-тренувального процесу	спеціальна діяльність адміністрації ДЮСШ, метою якої є ініціація та забезпечення поступального розвитку особистості вихованця шляхом упорядкування відносин між суб'єктами ДЮСШ	
Педагогічна вимога	формулювання вихованцям норми культурного життя з подальшою організацією їх життєдіяльності відповідно до цієї норми	
Педагогічна оцінка	результат дії, спрямованої на фіксацію рівня розвитку тієї чи іншої якості шляхом аналізу результатів діяльності вихованця та колективу з подальшою характеристикою цього рівня	
Педагогічна ситуація	сукупність умов та обставин, що спеціально задаються педагогом або виникають спонтанно в педагогічному процесі та використовуються з метою формування й розвитку особистості вихованця	
Позиція педагога	система інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних ставлень педагога до світу, педагогічної дійсності й педагогічної діяльності, які є джерелом його активності	
Показники	Вимірювані ознаки процесу або явища	
Процес	закономірна, послідовна зміна явища, його перехід в інше явище. При цьому процес розгортається у часі і характеризується закономірною зміною станів, послідовність яких визначена внутрішньою структурою того чи іншого явища й тими можливими переходами (перетвореннями), що містяться у цій структурі як її інтенція	
Рефлексія	рефлексія (від лат. reflexio – звернення назад). процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів, що розпочинається зі звернення уваги на свою свідомість, продукти власної мисленнєвої активності, її переосмислення тощо.	
Розвиток	закономірні якісні зміни матеріальних та ідеальних об'єктів, що характеризуються незворотністю та спрямованістю. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта	
Система	сукупність інтегрованих і регулярно взаємодіючих або взаємозалежних елементів, створена для досягнення певних цілей, при цьому відносини між елементами визначені і стійкі, а загальна продуктивність або функціональність системи вища, ніж у простої суми елементів	
Соціалізація	з одного боку, це засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження до системи соціальних зв'язків, а з іншого – процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивіда за рахунок його активної, суспільно зумовленої діяльності	

Соціалізованість	результат входження людини в соціальне життя, який виявляється в її участі в різних соціальних практиках та характеризується засвоєнням різноманітних соціальних ролей	
Спортивний колектив	соціальна спільність людей, об'єднаних на основі суспільно значущих цілей, спільних ціннісних орієнтацій, сумісної діяльності та спілкування	
Стиль життя	стійкі форми індивідуальної поведінки, що є результатом вільного особистого вибору і являють собою характерні специфічні способи самовираження представників різних соціокультурних груп, які виявляються в їх повсякденному житті, в діяльності, поведінці, відносинах	
Суб'єктність	властивість індивіда, що виражається у здатності виступати стратегом своєї діяльності, ставити і корегувати її мету, усвідомлювати мотиви, самостійно планувати й оцінювати дії з опредметнення власних уявлень	
Тренер-викладач ДЮСШ	посадова особа, до обов'язків якої входить безпосереднє планування й проведення навчально-тренувального процесу з вихованцем	
Фасилітація	спеціальні дії, спрямовані на організацію групової роботи, які полегшують досягнення мети	

Додаток Ж
Довідки про впровадження

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вуд. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, МСП-41, 69600, Україна
тел.: (061) 764-45-46, факс: (061) 228-75-08, e-mail: zv@znu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 02125243

28.12.2016 № 01-15/344
на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації Надтоки Олександра Олександровича на тему: «Підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Протягом 2015-2016 років у навчальний процес кафедри фізичної культури та спорту Запорізького національного університету були впроваджені результати дисертаційного дослідження О.О. Надтоки. Зокрема, використано програму оцінювання ознак і результативних параметрів готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮСШ, що інтегрує методику експертного оцінювання тренувального заняття, інтегративний тест знань, опитувальник «Упевненість у необхідності виховної роботи».

Окрім зазначеного, у межах змісту дисципліни «Педагогіка» використано адаптовану автором методику «Педагогічні ситуації тренувального процесу».

Досвід впровадження запропонованих О. О. Надтокою методичних здобутків дозволяє зробити висновок про їх ефективність.

Ефект від впровадження методичних напрацювань О. О. Надтоки виявився у підвищенні рівня готовності студентів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах, а також в оптимізації контролю за результатами навчального процесу в даному аспекті.

Проректор з наукової роботи _____ Г.М. Васильчук

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації Надтоки Олександра Олександровича на тему: «Підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Протягом 2015-2016 років у навчальний процес Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту були впроваджені результати дисертаційного дослідження О.О. Надтоки. Зокрема, в навчально-виховний процес втілено наступні методичні інновації:

- змістові модулі «Виховні функції тренера-викладача» (дисципліна «Вступ до спеціальності») та «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту»);
- програму науково-дослідної роботи студентів на виробничій практиці в ДЮОШ;
- засоби встановлення рівня готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в ДЮОШ.

Результатом впровадження авторських напрацювань стало підвищення рівня готовності студентів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах, а також оптимізація контролю результатів навчального процесу на факультеті.

Ефективність впровадження методичних інновацій О. О. Надтоки обговорено та схвалено на методичному семінарі кафедри теорії і методики спортивної підготовки від 14 грудня 2016 р. (протокол № 5).

Завідувач кафедри теорії та методики спортивної підготовки, д.пед.н., професор

В. В. Приходько

Перший проректор з науково-педагогічної роботи

С. М. Афанасьєв

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені М.П. ДРАГОМАНОВА
 01601, м. Київ-30, вул. Пирогівка, 9
 телефон 234-11-08

15.12.2016 № 07-Р/2158

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
Надтоки Олександра Олександровича
 на тему: «Підготовка майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у
 дитячо-юнацьких спортивних школах», поданої на здобуття наукового ступеня
 кандидата педагогічних наук
 зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У період з 2015 року по 2016 рік у навчальний процес факультету фізичного виховання та спорту Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова впроваджувалися результати дисертаційного дослідження О.О. Надтоки, пов'язаного з підготовкою майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах.

З метою підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів було удосконалено зміст практичних занять з дисциплін «Вступ до спеціальності» та «Наукові засади підготовки тренера за видом спорту» за рахунок впровадження форм і методів квазіпрофесійної діяльності; удосконалено зміст науково-дослідної роботи студентів під час виробничої практики за рахунок використання ними обґрунтованого О.О. Надтокою діагностичного комплексу.

Позитивний ефект від впровадження авторських напрацювань виявився у підвищенні рівня теоретичної готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи в дитячо-юнацьких спортивних школах, у набутті ними відповідних умінь поведінки у різноманітних педагогічних ситуаціях, а також підвищенні рівня науково-дослідної компетентності у контексті дослідження проблематики організації виховного процесу.

Наукові напрацювання О.О. Надтоки є досить ґрунтовними, свідчать про належний рівень виконання дисертаційного дослідження і можуть бути рекомендованими до впровадження у професійну підготовку майбутніх тренерів-викладачів у вищих навчальних закладах.

Проректор з наукової роботи

Декан факультету фізичного виховання та спорту

Г. М. Торбін

О. В. Тимошенко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

вул. Клочківська, 99, м. Харків, 61058, тел./факс: (057) 705-23-01

E-mail: infiz@kharkov.ukrtel.net Код ЄДРПОУ 02928261

13.12.2016 № 04-20/1584 На _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи аспіранта
Класичного приватного університету Надтоки Олександра
Олександровича «Підготовка майбутніх тренерів-викладачів до
виховної роботи у дитячо-юнацьких спортивних школах»

У навчальному процесі Харківської державної академії фізичної культури використовуються матеріали дисертаційного дослідження Олександра Олександровича Надтоки.

Так, відповідно до концептів автора, у 2015-2016 навчальному році вдосконалено зміст навчально-методичних комплексів дисциплін, які безпосередньо можуть бути спрямовані на формування готовності студентів до виховної роботи в ДЮСШ. Зокрема, зміст цих дисциплін доповнено наступними модулями:

- «Виховні функції тренера-викладача» (дисципліна «Вступ до спеціальності»);
- «Цільові орієнтири спортивного виховання» (дисципліна «Психологія загальна, вікова»);
- «Методи, ситуації та етапи спортивного виховання» (дисципліна «Педагогіка»);
- «Виховні особливості обраного виду спорту» (дисципліна «Теорія і методика обраного виду спорту»);
- «Діагностика ефективності виховної роботи у ДЮСШ» (дисципліна «Професійна майстерність тренера»);
- блок змістових модулів «Підготовка та проведення навчально-тренувальних занять у ДЮСШ» (дисципліна «СПВ»).

Результатом впровадження методичних напрацювань О. О. Надтоки стало підвищення рівня готовності студентів до виховної роботи, а також оптимізація навчального процесу у відповідному контексті.

Досвід впровадження розроблених О. О. Надтокою змістових модулів дозволяє зробити висновок про їхню доцільність й ефективність у плані формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до виховної роботи у ДЮСШ.

Проректор з науково-педагогічної роботи
доктор. педагогічних наук, професор

С.І. Ткачов